

SALT

“Scripture Application & Leadership Training”

SALT I Outlines
SALT I Outlines
(Sursurunga)

(Revision 3)

THE SALT PROJECT

Tahtahna uri aratintin i SALT

Pákán ram

ÁI KÁLÁU MÁ MATANANU	3
1. Ngádáh gita mur arwat pasi ngoi á muswan?	4
2. Ái Káláu a mámna git ngoro lain tamankak.	6
3. Ái Káláu a matngan kálámul ngádáh?.....	9
4. Ngádáh á kán bos tatalen ái Káláu?.....	12
5. Ngádáh gita akopkomoi ngoi á kágít ararguna mam Káláu?	14
6. Ái Káláu a mon i kán holhol taru má nemnem sur git	16
7. Nagogon si Káláu a inngasi kán armámna	18
 SATAN MÁ SÁPKIN	21
8. Ái sinih ái Satan má dánih á kán tan holhol taru?	22
9. Ngádáh a ngoi má gitá lu longoi sápkin?	24
10. Dánih á wán á kágít sápkin tatalen? ..	26
 ARALIU	28
11. Git mákái artangan si Káláu i araliu.	29
12. Dánih á araliu?	31
13. Dánih á tan akiláng i liu káián tám ruruna muswan?	33
 LIU KÁIÁN TÁM RURUNA MÁ TATALEN KÁN TÁTÁIL	35
14. Minái á sál suri ngádáh gita suka bámai ngoi á kurtara	36
15. Suri dáh gita pilpil?	38
16. Ngádáh gita gagas palai ngoi á sápkin tatalen ákte kir nián?	40
17. Suri dáh gita hol palai sápkin?	43
18. Git á tan aratámán git ruruna, ngádáh gita kis ngoi?	46
19. Eran má ámrai pinpidan	48

*AI KÁLÁU MÁ
MATANANU*

Aratintin 1: NGÁDÁH GITA MUR ARWAT PASI NGOI Á MUSWAN?

Támin aratintin ur on á Aratintin 1: Bos kálámul di akopkomoi kándi liu ami iátin kándi ruruna. Te di mánán ngo di lu longoi ngoromin, má te kápdite talas ur on. A kuluk ngo gita lu toh arwat pasi dánih git ruruna on mai muswan tili pinpidan káián ái Káláu suri giták atri kángit liu i iátin kán muswan. Tukes masik sár á kálámul a lu láklák main i naul bim má kán bos ruruna no a támin muswan, má ngorer a lu nokwan pagas i bos táit no a lu longoi. Má kálámul erei, wa ái Iesu Karisito sang!

A. Sinih a mon i muswan i kán liu, má sinih a mon i angagur i kán liu?

1. Koner káp kán te ruruna i Káláu a pámpur i marán angagur án ruruna. Rom 1:18 [2Te 2: 9-11; Sak 14:1]
2. Ái Paulo a parai singin bos tám ruruna á Kolose ngo koion da káu i bus kokok da káp tur i pidir án páhngán aratintin til main i naul bim má kápte te támin on. Má a talas uri narsá git ngorer ngo bos tám ruruna kápdite sengsegeng tili ruruna i angagur án aratintin, di arwat sang suri da ruruna on. Kol 2:8 [1Io 2:26]
3. Ái Káláu a nem i kán matananu suri da lu “lotu muswan uri narsán mai artangan káián Tanián a Pilpil má mai támin”. Ioa 4:23-24
4. Á git á bos tám ruruna, e ngo a lu marmaras mák lu matmatuk hanhan i kángit ruruna, gitá lu mák ilmi bos angagur má káptábun á mánán tus Káláu er git lu ruruna on tungu. Ngo git lu mák ilmi ngorer, ki gitá lu kelsei bos angagur erei mai muswan sur Káláu. Kol 1:10 [2Pe 3:18]
5. A kuluk ngo bos tám ruruna da lu ser pasi muswan tili pinpidan si Káláu er a kis i Buk Tabu. Ái á pokon gita ser pasi muswan ái, má ngorer gita lu keles palai káptábun á mánán tus Káláu má angagur.

B. “Má gama mánán i támin muswan sur Káláu, má támin sur Káláu er na pálás gam gamák sengsegeng!” Ioa 8:32

1. Rung kápdite ruruna kápdite sengsegeng kabin di lu ruruna i tan angagur án aratintin.
2. I pákánbung kálámul a turpasi ruruna i Iesu, a ruruna i támin muswan, ái sár marán angagur án ruruna kán tu kis besang mul, má bos angagur án ruruna erei a kamkabat páksi kálámul er.
3. Páksiai ngo kálámul ákte matuk i kán ruruna, kán tu ruruna besang i te angagur án aratintin. Ái Iesu masik sár á kápte.

C. A lala támin táit ngo kálámul na ser pasi muswan káián ái Káláu kabin bos holhol er a támin má bos holhol er kápate támin, diar no a mon i bos wán i diar.

Nirwán	→	Aun	→	Wán
Holhol	→	Ililwa	→	Táit a longoi

1. Nirwán kubau a apos tari wán kubau. Má ngorer sár mul i kángit ruruna sur Káláu a tongsoi kángit matngan liu.

2. Aru sál:

Muswan	→	Sengsegeng	→	Gasgas	Io 10:10
Angagur	→	Kamkabat	→	Tabureng	2Te 2:9-12

- a. Git má te mák ilmi tan kálámul di liu tiklik mai sápin má sápin a long bengtai kándi kis má kándi kis ái rung er kalar di. (Mámáhat 1, i kubau er i káisam)

- b. Pákánbung git hutngin ruruna, a kis besang i te ruruna kápte a nokwan sur Káláu má ngádáh a lu him ngoi mai bos kálámul. (Mámáhat 1, i kábau er i katbán)
 - c. Tám ruruna a matkán i kán ruruna, ái ákte keles palai marán angagur án ruruna mai muswan a aratintin on tili Buk Tabu. Ái sár a mon besang mul á te angagur er a kuluk ngo na keles palai mai muswan tili pinpidan si Káláu (Mámáhat 1, i kubau er i mingim). Kápte kes ákte ekesi nokwan má kápte te angagur án ruruna a kis i kán liu, ái Káláu masik sár.
3. Má matngan liu erei a kelsei liu kán keskeskes má, ák arwat suri na kelsei liu kán matananu tili malar mul. A ngoromin á sál:
- a. Lain arbin a kelsei liu kán kesá kálámul.
 - b. Ái sang a ngurkai lain arbin arliu i di mák atintin di suri mur i Konom i bos táit no. Minái á sál suri lam pas di suri dáng kalilik án aratintin. Mat 28:18-20
 - c. Kalilik án aratintin erei di lu tángni tan lite suri di mul dák mur i Konom.
4. Tili tan buturkus minái una kosoi tan argálta minái:
- Dánih a parai á dáu minái suri muswan, ngo suri mánán i Iesu?
 - Ngádáh na lite ngoi á kam liu kabin suri tan táit a kis i tan buturkus minái?
- a. Ioa 8:32
 - b. Ioa 14:6
 - c. Ose 4:6
 - d. [Gal 5:7-10]
 - e. [Ioa 8:44-45]
- D. Sálán á ‘muswan’: *Muswan ái á worwor suri dánih a ian támin. Ngo kes a mákái kesi táit mák atatir ur on ngorer a ngoi sang, ki a parai muswan.*
- E. Arngángsa uri narsam ngo una wásái Buk Tabu suri ser pasi muswan
- 1. Una kalik án aratintin. [Apo 17:10-11] (matananu Beria)
 - 2. Una rakai suri kipi aratintin tili Buk Tabu. [2Ti 2:15] (ngo u lain aratintin mai kán pinpidan a muswan)
 - 3. Buk Tabu a lala támin táit. [2Ti 3:16-17] (ái Káláu á káplabin á kán pinpidan)
 - 4. Tanián a Pilpil na tangan iáu. [Ioa 16:13] (Tanián, koner a lu aposoi támin sur Káláu, ái sang na aposoi támin uri kamu hol)
 - 5. Una atintini tan lite suri di mul dák lu muswan mai atintini tan lite bul. 2Ti 2:2
- F. Ngo u mánán i muswan káián ái Káláu ma KÁPTE u lu mur arwat pasi, a lala sák taladeng.
- 1. Kálámul a polon á hol sang, a lu atri kán liu suri na lu tiptipar namurwai muswan.
 - 2. Wásái dánih a parai ái Iesu suri aru tám long rum, koner tám mánán mái koner a ngul. Mat 7:24-27

Mámáhat 1

*“Gama MÁNÁN besang i TÁMIN, má TÁMIN er na
PÁLÁS gam gamák SENGSEGENG.”* Ioanes 8:32

Kálámul kápate
ruruna

Hutngin
tám ruruna

A A A
M A A M
A A A

2Te 2: 9-12

Matkán
tám ruruna

M M A
M A M M
M M M

Ioa 10: 10

Angagur
↓
Kamkabat
↓
Tabureng

A

M

Muswan
↓
Sengsegeng
↓
Gasgas

Aratintin 2: ÁI KÁLÁU A MÁMNA GIT NGORO LAIN TAMANKAK

Támin aratintin ur on á Aratintin 2: Aratintin minái a lala worwor suri ololoh si Kálau má kán nemnem suri rang natun má kán araraguna mam di. Ái Kálau a oboi him káián tamankak til main i naul bim suri tohtohpas uri Kák git imi bát ngádáh a lu ololoh i git ngoi. Ngo tatalen káián rang kák git til main i bim, ngo kápate nokwan, ki git mákái ngorer má gita hol on gut ngo ái Kálau mul kán matngan tatalen a ngorer kabin ái mul git utngi mam Tata. Má ngorer tatalen káián rang kák git a arwat suri na gau arises kágít ruruna ngo mánán sur Kálau. Má ngádáh gita kelsei ngoi á kágít holhol sur Kálau erei dikte gau arises? Minái á kes til on á angagur án ruruna er Aratintin 1 a worwor suri.

A. Armámna káián ái Kálau Kák git uri narsá git a lala pakta taladeng. (Mámáhat 2a)

1. 1Io 3:1
2. Ioa 15:9-10,12

Mudán worwor talas: *On á aratintin minái, bál kálámul (♥) a tur kiláng i aru lite matngan táit. I Mámáhat 2a sálán ngo armámna. Má i Mámáhat 9a má 9b, akiláng erei a tur suri nárum i kálámul (nitam, balam).*

B. Him káián tamankak a suri inngas tari má atintini rang natun sur Kálau kák git má ngádáh á ninsin mam git.

Epe 6:4 [1Te 2:10-12; Nag 6:7]

(*Mudán worwor talas:* I pákánbung git turpasi ruruna, git lu mur i matngan tatalen án arabuhán mam Kálau ngorer git lu longoi mam rung di kátlán i git til tungu, ngoro rang kák git ngo rang mám git. Má ngorer ngo kándiar tatalen kápate kuluk, ákte gau arises kágít ruruna suri kán tatalen mul ái Kálau. Má namur ngo ák lu pakpacta i kágít mánán sur Kálau, a kuluk ngo gita lu sormángát pas Kálau suri na lu anokwa git má giták talas suri kán tatalen muswan má ninsin.)

C. Bos matngan sápkin tamankak má tinánkak

1. Tamankak a lu mos – mos a lu kis áklis.
2. Tamankak a lu pálsi limán – a lu tari bos táit no natun a lu sungi, páksiai ngo táit erei kápnate tángni má ngo táit na lu bálmai.
3. Tamankak kápate lu mákmák suri natun – a lu lala talar má kápate lu hol suri kán sáhár má taun a banai á kán kalik.
4. Tamankak a lu balbal anokwa natun – kápte kesi táit natun a longoi a agasgas pasi bál ái kákán, má ngorer ák lu sák i bál ái natun.

D. Má ngo tatalen káián rang kák git ákte gau arises kágít ruruna sur Kálau, ki ngádáh gita kelsei ngoi á ruruna erei? Gita aratintin i Buk Tabu suri kelsei ruruna erei. (Mámáhat 2b)

1. On á buk Luka 15:11-32 git ser pasi ngo ngádáh a ngoi ái Kálau.
 - a. Kán armámna ái Kálau a bonta git no
 - b. A nem suri na hol palai kágít bos sápkin
 - c. A kis mona git
 - d. A laes suri kágít hol kaleng ami taniá git
 - e. Káp a tini hol pala git
 - f. A lala mámna git mák tangan git
2. On á buk Rom 8:15 git wás pasi ngo git arwat suri utung Kálau ngo “Tata” .

- E. Dánih á te ninsin tamankak er i buk Luka 15:11-32?
1. Dánih a longoi?
 2. Matngan tatalen ngádáh a lu mur on?
- F. On á buk Luka 15:11-32, git mákái ngo ásásla má tatalen káián mulán kalik uri narsá tuán a lite alari káián ái kán tata. Ngádáh a lite ngoi?
- G. U hol on ngo ái Káláu a matngan kálámul ngádáh? A lu mos, ngo a lu sak pálsi limán, ngo a lu tari bahin má kápate lu engenges suri natun, ngo kápate lu gas i bál sur natun? Armámna er a worwor suri ái Iesu iatung i buk Luka 15, dánih á kam mánán ur on? Kam mánán a tukes mai ngo a lite alari kán armámna ái Káláu sur git er a parai i pukpuksa minái? Dánih u hol on má dánih á kam ásásla suri? Ngo u hol on ngo a lite, ki una tari kam te pákánbung suri wásái kunlán pákán 15 tili buk Luka má unák ser pasi suri dáh ái Iesu ák puksai tan soi minái.
- H. Ái Káláu a mámna git ngorer i lain tamankak.
1. Ái Káláu ákte ilwa pas git. 1Pe 2:9 a parai ngo "...gam á kabinhun ái Káláu ákte ilwa pasi..."
 2. Ái Káláu ákte patak pas git. Rom 8:15-17 a parai suri bos tám ruruna ngo... "Ái Káláu...a patak pas gam gamá rang natun ái Káláu sang.... Má kabin git rang natun, a mon i kágít kuir tili arasosah ái Káláu na tari singin kán matananu, má gita otoi tiklik mam Karisito á arasosah ái Káláu ákte oror páksi ur káián ái Natun."
 3. Armámna a mon mul i aranokwa on. Eba 12:7-11 a parai ngo "Git mánán ngo kálámul a mon i natun, a lu anokwai kalik er, má i te pákán a lu atintini mai mudán rangrangas suri na lain kalik sang." Má ngoromin mul ngo "Gita kipi kán aratintin ngorer suri namur gita kis áklis tiklik mam Káláu."
 4. Ái Káláu a lu mákmák kalar git. [Sak 139:13-16] a parai ngo "...u sopasun i tan kalkuir i iau iak au kunlán ami bál ái nana..."
 5. Ái Káláu a bálbál káuri rung káp kándi te rakrakai. [Sak 68:5] "Kákán rung kápte kák di, má ák bálbál kauri tan mokos..."
 6. Ái Káláu kápate lu balantahun git. [Ais 49:14-16] "Ngádáh, a arwat ngo mámán kalik na balantahni kán kalik erei kán tu asusi be..."
 7. Kam liu a mon i kán holhol taru ur on ái Káláu. [Ier 29:11-13] "Iau mánán páksi sál iau hol on uri iáu, bos holhol taru suri akulukna iáu má kápate ngo suri na asáksákna iáu. Iau nem suri na mon i kam ngangai suri bos lain táit na hut namur."
 8. Ái Káláu a lala gasgas i bál mam iáu. [Sep 3:17] "...na amatau i iáu mai kán armámna...na lala gasgas má parmat sur iáu mai saksak."

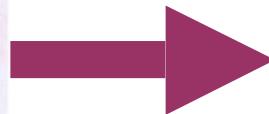
Tan táit suri talas ur on:

- (1) *Buk minái di longoi suri tángni aratintin káián keskeskes ngo káián kesá huu. Pasi á ngorer te á kuir tili buk min kápdate aratintin mai i pákánbung git kis tiklik suri aratintin. Ngorer mul suri Buk Tabu má te kukuir imi katbán áir ngoromin []. Ái á tan kuir di oboi suri sopasun aratintin namur. A kuluk ngo iáu ngo kam tekesi huu na him mai suri akopkomoi kamu mánán má uri sosodukul i gam.*
- (2) *Má koion mul á hol sirereh i wásái Buk Tabu i mátán matamata. Ái Paulo a parai si Timoteo iatung i 1Timoteo 4:13 ngo "Una rakai mai wásái pinpidan tili Buk Tabu i mátán matamata, má unák lu para talsai sálán si di, má unák tari inau uri narsá di suri tatalen ngádáh da mur on."*
- (3) *Kesi táit mul, ngo u mákái atul i tip (...), a sálán ngo a mon mul á te kuir on á pákán páp erei.*

Ái Káláu a mámna git ngoro lain tamankak

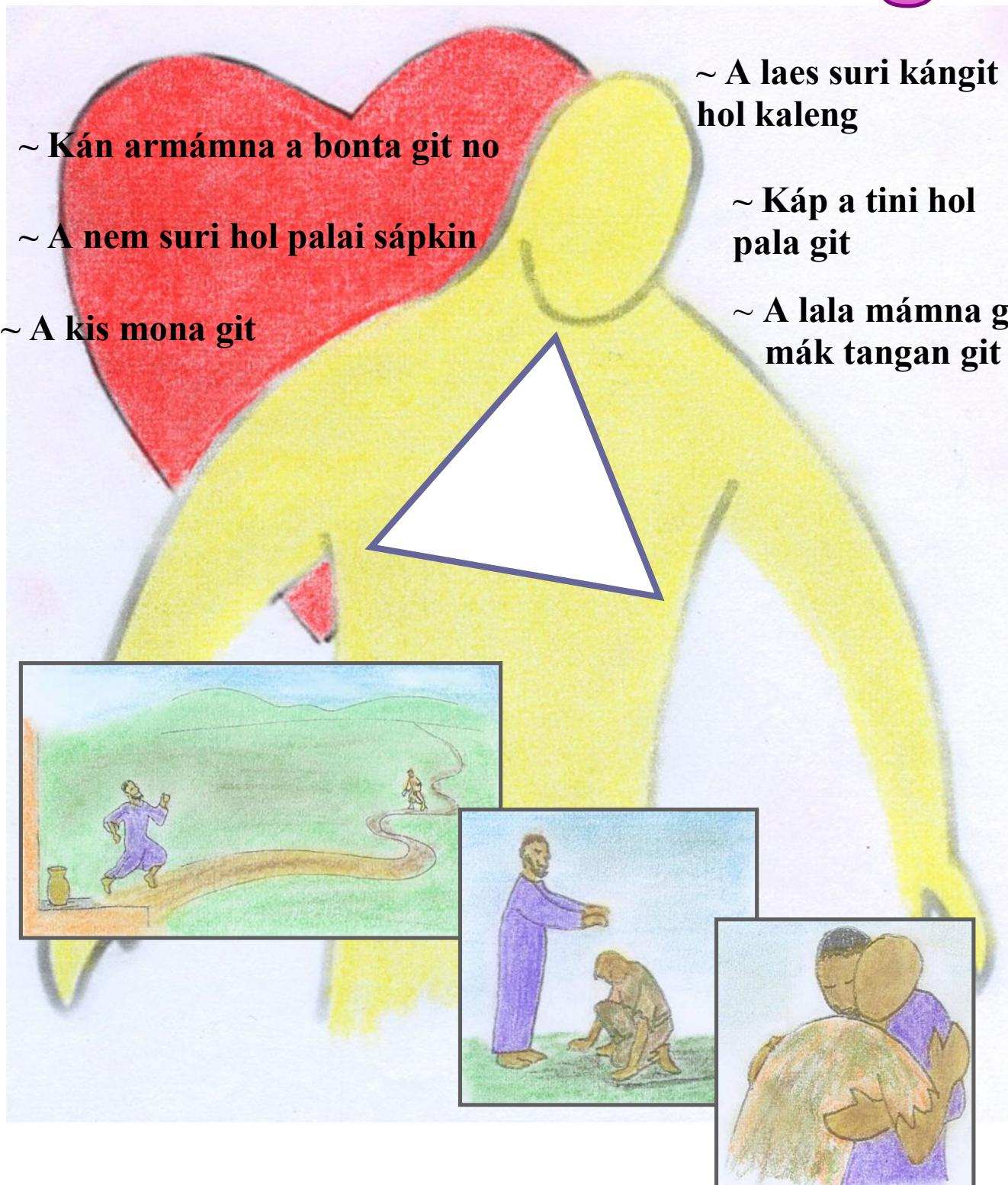
1Io 3:1

Ioa 15: 9-10, 12

Him káián tamankak a suri inngas tari
má atintini rang natun sur Káláu kák git
má ngádáh á ninsin mam git.

"Tata" Kakang

Luka 15:11-32

1Pe 2:9

Rom 8:15-17

Aratintin 3: ÁI KÁLÁU A MATNGAN KÁLÁMUL NGÁDÁH?

Támin aratintin ur on á Aratintin 3: I aratintin minái una mákái ngádáh á Buk Tabu a para talsa Káláu ngoi: a kis áklis, Tám Akaksim, a rakrakai sorsorliu, a mánán noi bos táit, a kis i bos pokon no, káp di tini mákái, a lu ararguna mai kálámul. Aratintin minái a serkai dánih a parai á Buk Tabu sur Káláu ngo atul á kálámul mai ngis ditul keskeskes, mái sár a tukes sár. I Inglis a utngi ngo “Trinity”. A lala támin táit ngo gita talas suri minái kabin marán di arbin mai aratintin suri “Trinity” dikte gau arises alari támin muswan sur Káláu.

A. Ái Káláu koner a pakta sorliu má gita lu árngai. Ngo kápgite talas suri minái, a malmu si git ngo gita han benget.

- Ái Iesu a worwor suri rakrakai si Káláu. Mat 22:29
- Git má te mákái lala rumrum má lala árárnge di lu tari ur si Káláu ái rung di lu sámtur imátan táil on. Apa 15:3-4 [1Ti 1:17; Rom 11:33-36; Sak 96:5-10; Sak 104:31-33; Ais 40:12-18]
- Git mákái ngo ái Káláu a ami iátin bos táit no. Apa 1:12-18 [Apo 4:31; Ais 6:1-5; Kal 33:18-23]

1. Ái Káláu a kis ákáklis: (Mámáhat 3a)

- a. Kápte káplabin má kápte te lul buir. Apa 22:13 [Apa 1:8; Sak 90:2-6; Sak 93:2]
 - b. Ái á Tám Akaksim, a aksimi bos táit no, má kápte kes a aksim Káláu. Kol 1:15-16 [Ioa 1:1-3; Tgk 1:1]
2. Ái Káláu a kis ákli má kápte áwáwatin
- a. Ái a rakrakai sorsorliu. Ái a arwat suri long artálár pas noi bos táit no.
 - “I pákánbung ái Abaram asiu i sángul mai asiu i kán bet, ái Konom a hut singin mák parai ngoromin, ‘Á iau á Káláu koner a rakrakai sorsorliu; una rusan tar iáu uri lalin i iau má unák pilpil má nokwan pagas.’” Tgk 17:1
 - (1) Rom 1:20
 - (2) [Mat 19:26] (...ái Káláu a arwat, kabin ngo a lu long arwat pasi bos táit no.)
 - (3) [Tili Torahin Kamkabat: Ios 10:12-13 (Iosua); 2Ka 20:9-11 (Esekiá); Kal 14:21-31 (Moses)]
 - (4) [Tili Hutngin Kamkabat: Luk 8:22-24; Luk 11:14-20; Luk 5:17-26; Apo 1:8; Mat 28:18-19]
 - b. Ái Káláu a mánán i bos táit no; a mánán i bos táit git mánán on má bos táit mul kápgite arwat suri mánán on. Rom 11:33-34 [1Ko 1:25; Eba 4:13; Sak 139:17-18]
 - c. A kis i bos arlih no. A mákái bos táit no; A kis i bos pokon no i bosbos pákán no.
 - (1) Sak 139:7-12; Eba 4:13
 - (2) [Ier 23:23-24 (Iau kis ami bát má i naul bim mul, má iang káng i diar no.)
 - (3) [Tili Torahin Kamkabat: Ion 1:3, 2:1-2a]
3. Kápate arwat ngo tekes na mák Káláu; ái á Tanián. Ioa 6:46 [Ioa 1:18; Kol 1:15, 19; Eba 1:3; Ioa 4:24]
4. A nem suri ararguna mam git i bos kalkuir no i git ngorer i kángit holhol má i kángit ililwa má i kángit ásásra. Mar 1:11

B. Kes sár á kepwen Káláu, mái sár atul á kálámul on. (Mámáhat 3b)

1. Ái Iesu a parai singin kán kalilik án aratintin suri da arsiu i ngisán ái: Mat 28:19
 - a. Kákán
 - b. Natun
 - c. Tanián a Pilpil
2. Worwor talas sur Káláu ngo atul á kálámul má tukesi kepwen Káláu. Marán á kuir on á Buk Tabu a adikái má atalsai ngo tukes sár á Káláu má atul á kálámul on.
Bosbos pákán no ái Iesu a lu worwor sur Kákán, kán worwor a tusi táit minái. I buk Ebaraio 1:5-9 ái Káláu Kákán a worwor sur Natun, má on á buturkus 8 a parai ngoromin:

“Á iáu á Káláu. Kam kiskis án kabisit na tur áklis...” Eba 1:8

I buturkus minái, ái Káláu a utung Iesu ngo Káláu! Minái á tilik támin worwor muswan, má marán i di di ilang alari muswan, di turpasi mai pukdai táit minái.

3. Worwor talas tili Torahin Kamkabat:

- A. Israel, una longrai: ái Konom (Ieowa/Jehovah) kágít Káláu (Elohim = marán) kes sár á Konom (Ieowa/Jehovah) Nag 6:4
- B. Namur ái Káláu ák parai ngoromin, “Gita longoi kálámul ngoro git, má da mákmák ngoro git sang...” Tgk 1:26
- C. [Tgk 3:22 Mái Káláu Konom a parai ngoromin, “Kálámul minái má ákte hut ngoro kes sang má tili git, a mánán i a kuluk má a sápkin.”]
- D. [Tgk 11:7 “Gam lákám giták sosih uradi bim giták tok berengnai kándi worwor suri kápdate lu talas uri táit di parai arliu i di.”]
- E. [Ais 6:8 “Namur iak longrai kaungán ái Konom a parai ngo, ‘Sinh ina tarwai? Má ái sinih na han tur kiláng i git?’”]

4. Worwor talas tili Hutngin Kamkabat:

- a. I buk Mat 28:19-20 ái Iesu a parai ngoromin: “Má ngorer gama han narsán matananu no i naul matmatngan pokon, má gamák lam pas di suri da kalilik án aratintin kaiak, má gamák siu di i ngisán ái Tata má i ngisán ái Natun má i ngisán Tanián a Pilpil. Má gamák atintin di suri da mur noi tan pinpidan erei iakte tari si gam.”

Una toh arwat pasi worwor muni mai worwor minái:

“...káp ina te bál tari minmáir i iau ur singin tekes.” Ais 48:11

Ái Káláu kápate lu tam purwai minmáir. Má ngorer i pákánbung ái Iesu a parai suri arsiu mai ngisán ái Kákán mái Natun má Tanián a Pilpil, a inngas tari ngo ditul no ditul Káláu sang. “I ngisán ái ...” a worwor suri kán nokwan má dánih á ninsin.

- b. I pákánbung ái Ioanes a siu Iesu, Kákán má Tanián a Pilpil diar no diar apapos i pákánbung erei, má ngorer ditul no ditul kis i pákánbung er. Mat 3:16-17
- c. Ái Iesu a worwor sur ditul no i buk Ioanes pákán 13 má 14.
 - (1) Ái Iesu a parai ngo na han pas má tan kalilik án aratintin kápdate artálár be suri da mur on. Ioa 13:36
 - (2) Ái Pilip a parai ngo: “Konom, una inngas Kakam si gim gimák mákái,” mái Iesu a kosoi ngo: “Ái sinih ákte mák iau, ái ákte mák Kakang mul.” Ioa 14:8-9
 - (3) “Ina sung Kakang, má ái na tarwai kesi Tám Artangan bul.” Ioa 14:16-17

- (4) “Tám Artangan er, wa Tanián a Pilpil sang, ái Kakang na tarwai mai ngisang.” Ái Iesu a bit di ngo Tám Artangan er na kelsei sang, ái á Tanián a Pilpil. Ioa 14:26
- (5) “Ái Kakang na mámna koner a mámna iau, má giur ái Kakang giura hut i narsán má gimtula lu kis tiklik.” Ioa 14:23

Ngo git mulán wásái worwor minái, a ngoro a parai táit a lite arsagil.

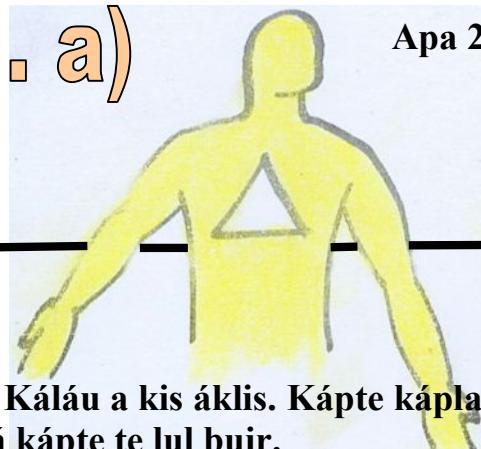
- (a) Ái Iesu a parai ngo na han pas alar di má náng kaleng ur si Kákán.
- (b) Ái mái Kákán diar tukes sár má tukesi ninsin i diar sang.
- (c) Ái Tata na tarwa pala tekes.
- (d) Tekes minái, ái á Tanián a Pilpil sang.
- (e) (Iesu mái Kákán) giura kis tiklik mam koner a mámna Tata.

Ngádáh a ngoi? Ngo ditul lite arsagil, kápate arwat ngo ditul no ditula kis i narsán tám ruruna. Má ngo ditul tukes sár, kápate arwat ngo ái Iesu na han pas má tekes bul na hut. Mái sár ngo ditul tukes, ngorer i pákánbung Tanián a Pilpil a hut narsán tám ruruna, ki ditul no ditul kis tiklik i narsán.

- d. Ditul er ditul tukes ngoromin: Ioa 17:11, 21-23 (...ngorer gitar tukes, á iáu min i iau má iau erei i iáu...)
 - (1) *A tukesi káplabin á kánditul holhol taru*
 - (2) *A tukesi kánditul mánán má rakrakai*
 - (3) *Kánditul armámna a tukes*

Ái Káláu a matngan kálámul ngádáh?

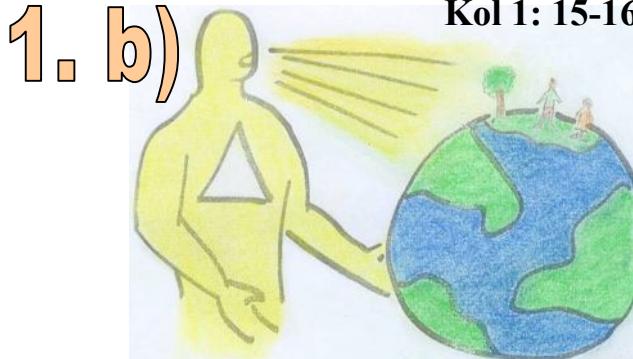
1. a)

Apa 22: 13

Ái Káláu a kis áklis. Kápte káplabin
má kápte te lul buir.

1. b)

Kol 1: 15-16

Ái Káláu a kis áklis. Ái á Tám
Akaksim, a aksimi bos táit no, má
kápte kes a aksim Káláu.

2. a)

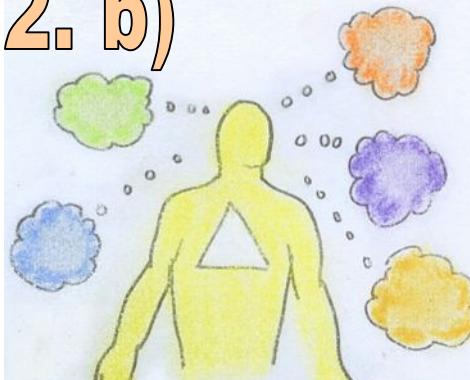
Rom 1: 20

Ái Káláu kápte áwáwatin.
Ái a rakrakai sorsorliu. A
arwat suri long artálár
pas noi bos táit no.

2. b)

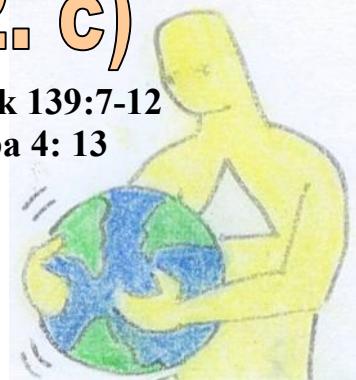
Rom 11: 33-34

Ái Káláu kápte áwáwatin.
Ái Káláu a mánán i bos táit
no; a mánán i bos táit git
mánán on má bos táit mul
kápgite arwat suri mánán.

2. c)

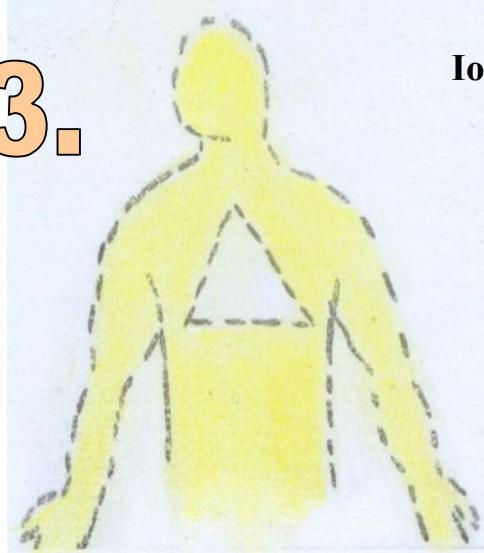
Sak 139:7-12
Eba 4: 13

Ái Káláu kápte áwáwatin.
A mákái bos táit no; A kis
i bos pokon no i bosbos
pákán no.

3.

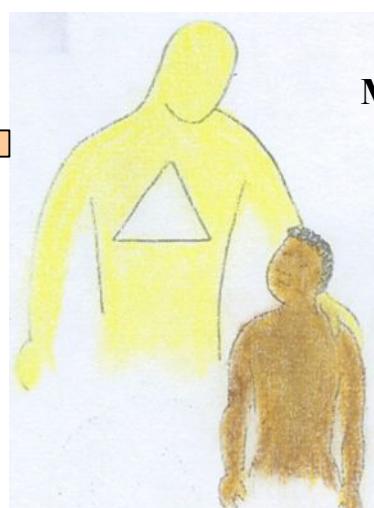
Ioa 6:46

Kápate arwat ngo tekes na mák
Káláu; ái á Tanián.

4.

Mar 1: 11

A nem suri araraguna mam git i bos
kalkuir no i git ngorer i kágít holhol
má i kágít ililwa má i kágít ásásla.

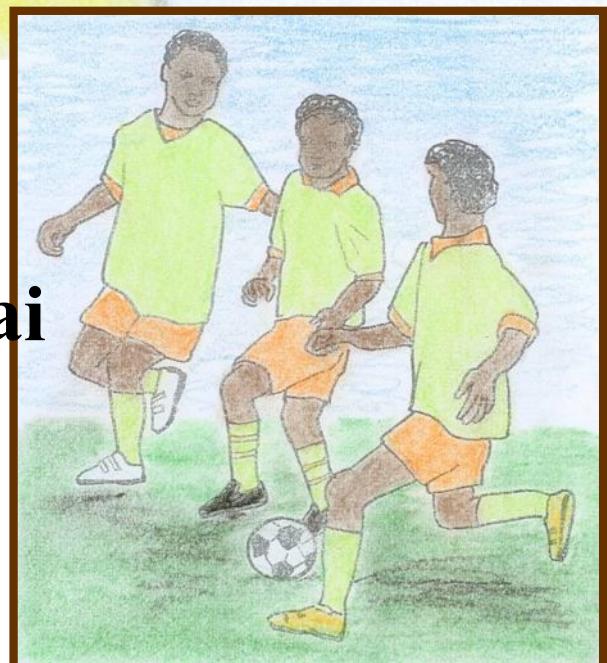
Kes sár á
kepwen Káláu,
mái sár atul á
kálámul on

Nag 6: 4
Tgk 1: 26

Ioa 13: 36
Ioa 14: 8-9
Ioa 14: 16-17
Ioa 14: 26
Ioa 14: 23

Ditul er ditul
tukes ngoromin:
1. Mánán & rakrakai
2. Holhol taru
3. Armámna

Aratintin 4: NGÁDÁH Á KÁN BOS TATALEN ÁI KÁLÁU?

Támin aratintin ur on á Aratintin 4: Marán tatalen má ninsin ái Káláu (Aratintin 3) kápate arwat ngo git sang gita mur arwat pasi. Mái sár Buk Tabu a parai si git suri ngo gita maras hanhan i artangan má mánán sur kágít Konom Iesu Karisito (2Pe 3:18). Ngo git nem suri gita long arwat pasi ngorer, ki gita mur arwat pasi ninsin ái Káláu er a but pas tili armámna. Gita lu talar mai armámna (1Ko 13:13; Iak 2:8; Ioa 15:12). Ngo kápgite talas uri ninsin ái Káláu, ki kápate arwat ngo gita láklák namurwa Káláu.

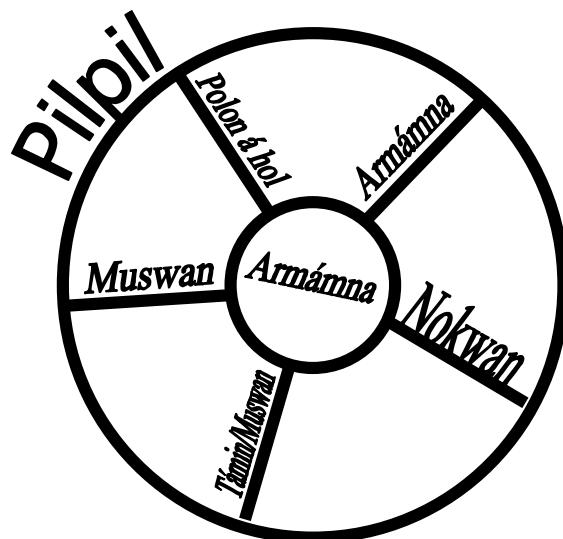
A. Káláu ái á armámna.

1. Bos táit no a longoi ái Káláu a but pas tili kán armámna. 1Io 4:8, 16 [Ioa 3:16-17]
2. Kálámul a mur i tatalen án armamna, a lu balbal ilwa pasi a kuluk suri na mur on má suri na tángni rang turán mai mul. Pil 2:3-8 [1Ko 13]
3. Ái Kákán mái Natun má Tanián a Pilpil ditul no ditul mánán i armámna.
 - a. Kákán: Ioa 3:16 [1Io 4:10-11; Rom 5:5; Rom 8:39; 2Ko 13:14; 1Io 2:15]
 - b. Iesu: Ioa 15:9 [Epe 3:17b-19; 2Ko 5:14; Rom 8:35]
 - c. Tanián a Pilpil: Rom 5:5 [Rom 15:30; Gal 5:22]

B. A kuluk ngo kálámul na lu mur i tohtohpas si Káláu suri ilwa pasi tatalen án armámna má nák lu mur on. Epe 5:1-2 [1Ko 13; 1Ko 16:13-14; 1Io 4:8]

C. Minái á tan sál ái Káláu a mur on suri inngasi kán armámna

1. Tili kalolon armámna si Káláu a tapam hut á bos ninsin no.
2. Ái Káláu ái á:
 - a. Támin: a lu parai táit má a lu ngorer sang.
Ioa 14:16-17 [Ioa 1:14; Ioa 8:42-46; Sak 89:34]
 - b. Polon á hol: a lu mur i tatalen án armámna i pákánbung a him mai kán mánán.
Iak 3:17 [Mar 6:2; 1Ko 2:7-8; Ier 51:15]
 - c. Nokwan: a lu longoi táit a nokwan masik.
Eba 1:8-9 [2Te 1:5-7; Rom 2:5; Nag 32:4]
 - d. Armámna: a kuluk mam rung di kulut i Káláu.
Epe 2:4-5 [Tit 3:5; Iak 5:11; Sak 86:5]
 - e. Muswan: kápate lu arkeles mák lu mur arwat pasi táit a parai ngo na longoi.
Iak 1:17; 2Ti 2:13 [Ais 49:14-16; 1Te 5:23-24; 1Ko 1:9]

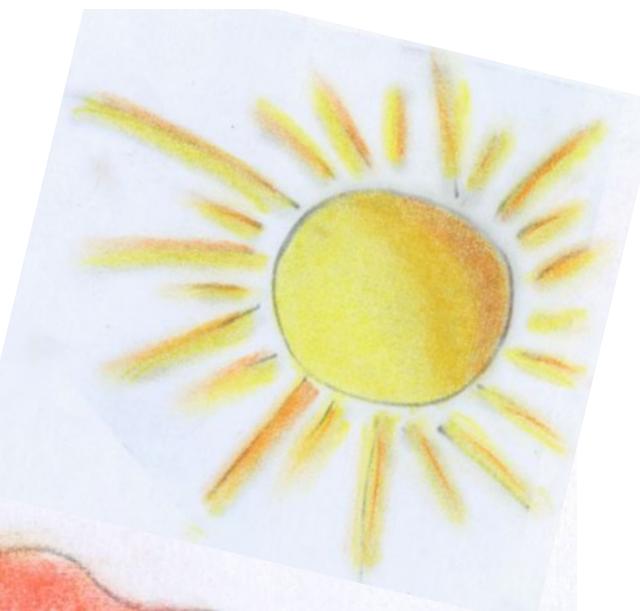

- D. Epe 5:1 a parai si git ngo gita lu tin murwai kán ninas ái Kálau.
1. Ái Kálau a káng i naul matmatngan pokon no. Ngádáh, a arwat suri gita tin murwa Kálau ngorer? Kápte.
 2. Ái Kálau a mánán i tan táit no mák talas suri tan táit no. Ngádáh, a arwat suri gita tin murwa Kálau ngorer? Kápte.
 3. Ngádáh gita taram on ngoi á worwor er i buk Epe 5:1? Kápate arwat suri gita tin murwai tan táit er a longoi ái Kálau; ái sár a arwat suri gita tin murwai kán tatalen má ninsin.
- E. Táit a sisdo Kálau má a káplabin i tan táit no a longoi, ái á kán armámna. Má ái á táit a kis imi katbán tiborbor i lain ninsin. Kán mánán ái Kálau, má kán armámna, má ninsin no a nokwan, má a lu muswan suri bos táit a lu longoi uri narsá git, má kán tatalen er a lu parai támin masik má kápate mánán i angagur, bos tatalen no erei di hut tili pilpil án bál. Ái Kálau a ngoi i bál suri ararguna mai bos kálámul mák nem ngo gita mánán on sang. Má kabin a nem suri ararguna mam git má kabin a pilpil sorliu mul, ngorer kán armámna a arkip mai ninsin a nokwan pagas. Má ngorer a lu hol palai kángit bos sápkin kabin i kán bos tatalen no di him talum tili pilpil án bál.
- F. Ái Kálau a pilpil sorliu. Kápte te kuron ngo sápkin a kis tiklik mai. 1Io 1:5
1. Pilpil sorliu a sálán ngo liu kán kálámul a lu inngas tari armámna i bos tatalen no a lu longoi. Iak 3:17 (“a kis á pilpil án hol suri mur i nemnem si Kálau...má a lu káng mai armámna”)
 2. Pilpil sorliu a sálán ngo a kis tepák alari tatalen káián naul bim. Epe 4:24
 3. Pilpilk sorliu a sálán ngo a nokwan pagas má kápate te dur on. Epe 1:4 [1Pe 1:14-16; Sak 24:3-4]
 4. Ái Kálau a kilkila pas git suri na pilpil i ninsin i git ngorer i ninsin a pilpil. Eba 12:14; Mat 5:48 [1Pe 1:14-16]
 5. Mai sár kán oror ngo ái na lu him mai bál git má nák lu tangan git suri ninsi git na pilpil mul. 2Ti 2:13; 1Te 5:23-24
 6. Á git mam Kálau git lu him tiklik suri ninsin i git na ararkeles. Pil 2:12-13; Rom 8:28-29; him talum minái ái Iesu a parai ngo a mararáh: Mat 11:28-30. Mai sár ngo kángit kipkip na mararáh, a sálán ngo git mam Kálau git no gita tur talum mai him erei.

Káláu a pilpil sorliu

1Io 1: 5

Káláu ái á muswan.
Ak lu mur arwat pasi táit a parai.
Iak 1:17; 2Ti 2:13

Káláu ái á armámna.
*A kuluk mam rung di kulut i
Káláu.*
Epe 2: 4-5

Káláu ái á támin.
*A lu parai táit
má a ngorer sang.*
Ioa 14: 16-17

Káláu ái á polon á hol.
*A lu mur i tatalen án armámna
er a him mai kán mánán.*
Iak 3: 17

Káláu ái á nokwan.
*A lu longoi
táit a nokwan masik..*
Eba 1: 8-9

Káláu ái á armámna.
*Tili kalolon armámna a tapam
hut á bos ninsin no.*

1Io 4: 8, 16
Pil 2: 3-8

***Aratintin 5: NGÁDÁH GITA AKOPKOMOI NGOI
Á KÁNGIT ARARGUNA MAM KÁLÁU?***

Támin aratintin ur on á aratintin 5: Suri akopkomoi lain ararguna mam Káláu, gita tari pákánbung suri worwor mai i pákánbung án sung má tari pákánbung mul suri hol tangrai kuir pinpidan tili Buk Tabu. Aratintin minái a inngas tari sál suri akopkomoi ararguna talum mam Káláu i kágit pákánbung án lotu uri narsán i keskeskesá bung.

A. Ngoromin á káplabin er ák aksim git, suri kis párum Káláu má ararguna mai.

1. Ái Iesu a worwor suri kis párum má ararguna mam Káláu. Ioa 15:13-15, 17 [Iak 2:23; Mat 11:19; Sak 25:14; Kal 33:11]
2. Mákmák uri liu si Iesu (a hut sosih suri long arwat pasi nemnem si Káláu). Ioa 5:19, 30; 6:57; 8:28; 12:49; 14:10; Mar 1:35
3. Ái Maria mái Marta á totohpas: Luk 10:38-42

B. Minái á tan táit erei na akopkomoi ararguna. (Mámáhat 5a)

1. *Ina lu worwor mam Káláu. (Mámáhat 5b)*
 - a. A kuluk ngo na mon i kak tatalen án agengen pas iau: Mat 6:5-6, má inak lu worwor mai muswan: Mat 6:7
 - b. Dánih ina lu longoi i pákánbung ina lu sung? Mat 6:9-13 [Luk 11:2-4]
 - (1) Ina lu para aposoi ngisán ái Káláu a pilpil má ina lu rumrum on (lotu). (b. 9)
 - (2) Ina lu tirwa iau má sung sur iau sang, má ina lu sung mul suri tan lite. (b. 10)
 - (3) Ina lu sung suri artangan si Káláu i pákánbung ngo iau sáhár. (b. 11)
 - (4) Ina sung suri ina lu mánán i mák ilmi táit er a sák iau lu longoi uri narsán ái Káláu má uri narsán tan lite, má inak lu hol kaleng alari. Má inak lu hol palai sápin tan lite di longoi mam iau. (b. 12)
 - (5) Ina lu sung suri ái Káláu na lu saras pas iau tili tan artohtoh iau lu banai. (b. 13)
 - (6) I pákánbung ngo iau sung, a lala támin táit ngo ina lu sung mai pilpil án hol ngo pilpil án balang. Sak 139:4-13

2. *Ngádáh a lu worwor mam git ngoi ái Káláu? (Mámáhat 5c)*

- a. Ararguna a lu han tiklik mai worwor arliu má mai longra pasi worwor si turam mul: Ioa 10:27

- b. Te á sál erei ái Káláu a lu worwor ngoi mam git:

- (1) *Buk Tabu 2Ti 3:16-17 [Sak 119:105]*
- (2) *Git longrai kaungán ái Káláu ami kágit hol Apo 8:29*
- (3) *Git lu kipi lain holhol kándi ái rung a matuk i kándi ruruna Apo 8:34-35*
- (4) *Toltolom táit a tapam hut 1Ko 16:8-9*
- (5) *Táit a hut singin kálámul ngorer i angelo, mákmák, mihmih, má te tan matngan akiláng.*

Apo 5:19-20 Angelo a asengsegeng i bos apostolo tili rumán batbat kalar
Apo 10:9-16 Ái Petero a kipi mákmák tilami si Káláu

[Luk 2:9-10 Tan angelo di para aposoi ngo ái Karisito ákte páng]

[Apo 16:25-30 Ái Paulo mái Sailas di asengsegeng i diar tili rumán batbat kalar]

[Apo 12:5-11 Angelo a asengsegeng i Petero tili rumán batbat i katbán tihlo]

[Apo 9:3-4 Kaungán kes tilami bát a worwor mam Paulo.]

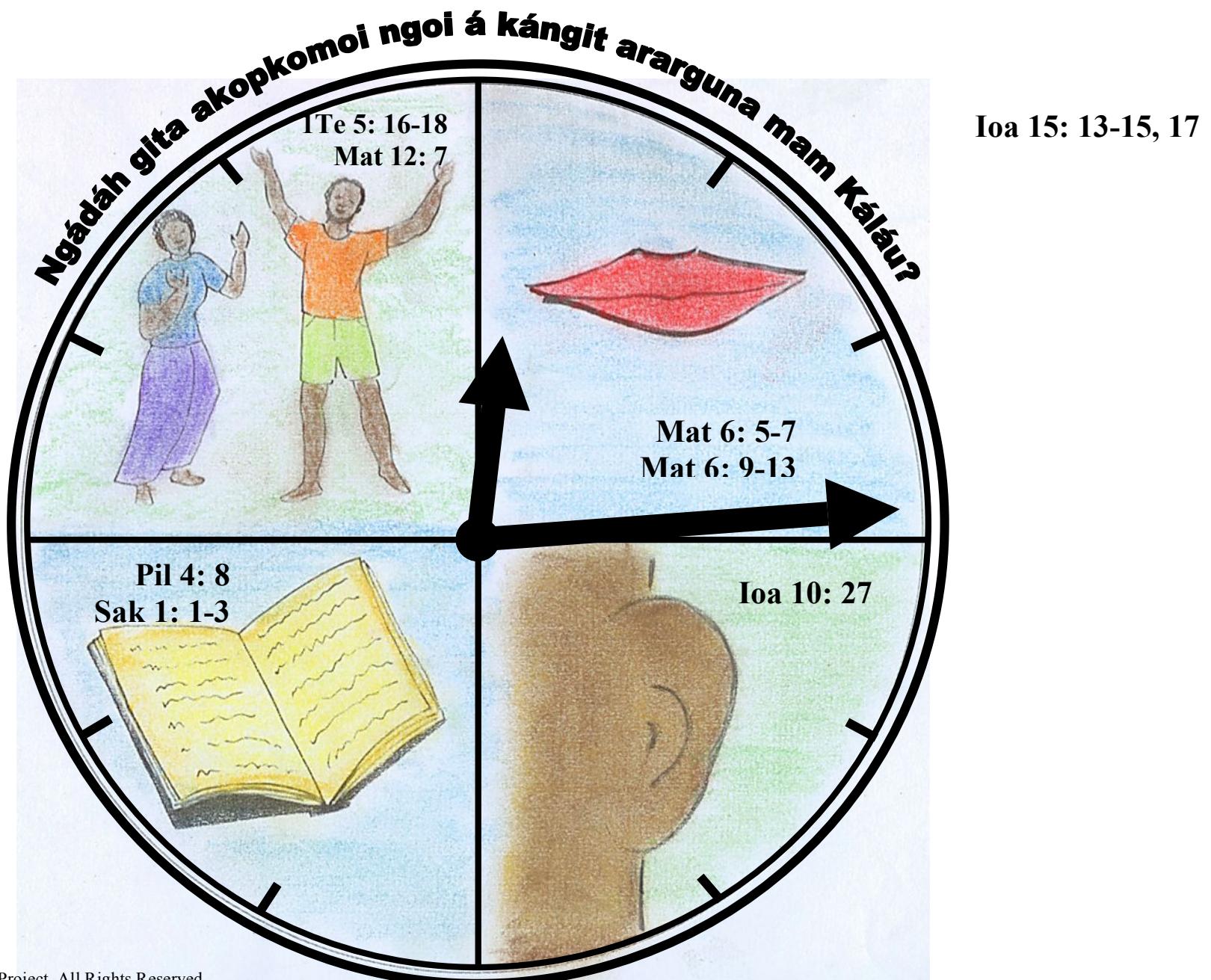
[Kal 3:2 Angelo káián ái Konom a tur soura narsá Moses tili aun kubau a inan i kámnah má kápate bam.]

[Lál 22:28, 32 Káláu a worwor mam Balam tili ngudun dongki.]

- (6) *Hol tumran má bál matau tilami sang i nárumb i git.* Pil 4:6-7; 2Ko 2:12-13
- c. Una nánwái ami balam ngoromin: Bos táit no a parai ái Káláu na tukesi matngan mai pinpidan tili Buk Tabu. Má ngo kápate sormángát mai pinpidan si Káláu, ki una mánán ngo ái Káláu kápate parai mul. Apo 17:11; Iak 1:17
3. *Holhol tangrai (Mámáhat 5a)*
- Sak 1:1-3 [Ios 1:8]
 - Dánih á sálán á holhol tangrai? Pil 4:8 [Kol 3:16-17 “i ngisán ái Konom” a sálán ngo a arwat mai ninsin]
 - Ngádáh una holhol tangrai ngoi?
 - Sik pasi Tanián a Pilpil* suri nák inngas tari muswan má riri suri holhol tangrai. Una tari pákánbung suri hol tangrai kán pinpidan. Ioa 16:13; Ioa 5:39
 - Gálta kalengna iáu sang* mai bos argálta ngoromin:
 - Dánih a parai á tan dáu minái singing sur Káláu?
 - Ngádáh a arwat mam iau ngoi? On á kuir er, a mon á arardos ngo oror ngo inau?
4. *Pátir suri ngo rumrum on (Mámáhat 5a)*
- Gita lotu uri narsán ái sinih: git lu ot kuluk ur si Káláu suri bos lain ninsin má suri dánih a longoi sur git.
 - Lotu kápte ngo worwor sár, mái sár a arwat mai tatalen án liu. 1Te 5:16-18
 - Dánih git lu longoi uri narsán lite, ái mul á lotu. Mat 12:7; Mat 5:23-24
 - Wán á lotu a ngoromin: armámna, taram, má him uri narsán ái Káláu.

C. Dánih gita longoi mai aratintin minái:

- I pákánbung án sung, una utngi kuir pinpidan tili Buk Tabu na uri kábutkis i nguruk mam Káláu. Tohtohpas (Sak 23): “Ái Konom ái á kak tám ololoh.” Káláu, á iáu á kak tám ololoh. U lu lain belbelken i iau – u lu ámtái kak tan sáhár no. U lu murwa pas iau i pákánbung ngo iau han benget má uk lu lam kalengna iau. U lu káh pas iau mai limam án armámna. Má uk lu lain kebepta iau...
- Holhol suri sung i bosbos bung ngorer ái Káláu a lam iáu ngoi. Tohtohpas:
 - Kubák: rang buham
 - Bung ru: rang tárim;
 - Bung tul: bos tám ruruna gam lu lotu tiklik
 - Bung hat: kam malar
 - Bung lim: naul matmatngan pokon ngo tekesi balis er a aptur tili balam ngo una sung suri
- Una hol tangrai worwor tili buk Pil 4:6-7 má tok páptai dánih a parai ái Káláu singim.
- Le i tekesi pákán ram ur si Káláu suri para talsai kam armámna uri narsán.

Ina lu worwor mam Káláu (Mat 6: 9-13)

1.

Lotu
(b. 9)

2.

Sung tángni lite
(b. 10)

3.

Sung suri artangan
(b. 11)

4.

**Hol kaleng má
hol palai**
(b. 12)

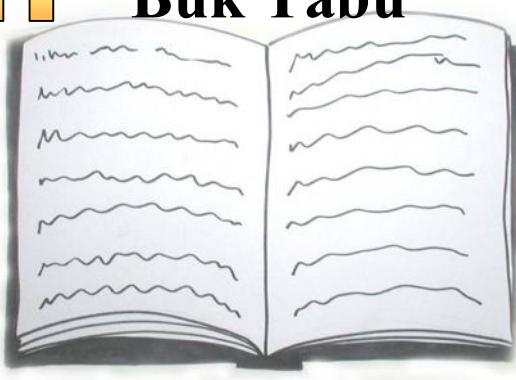
5.

Áir kalar
(b. 13)

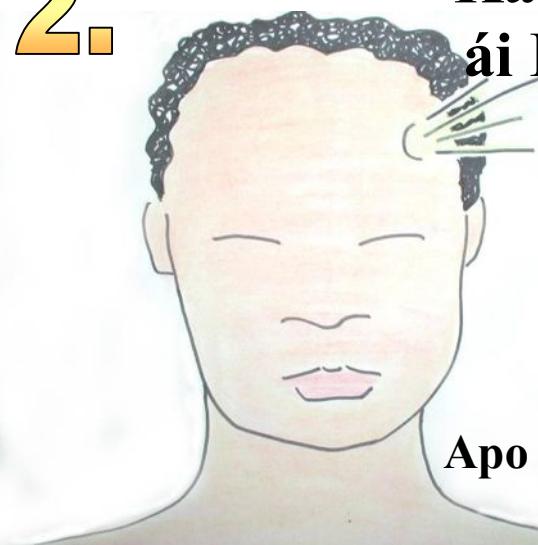
Ngádáh a lu worwor mam git ngoi ái Káláu?

1. ■ **Buk Tabu**

2Ti 3: 16-17

2. ■ **Kaungán
ái Káláu**

Apo 8: 29

3. ■ **Kipi lain holhol**

Apo 8: 34-35

4. ■ **Táit a tapam hut**

1Ko 16: 8-9

5.

Táit a tarwai ái Káláu

Apo 5: 19-20

Apo 10: 9-16

6.

**Bál
matau**

Ioa 14: 27

Pil 4: 6-7

Nánwái ami balam: Apo 17: 11

Aratintin 6: ÁI KÁLÁU A MON I KÁN HOLHOL TARU MÁ NEMNEM SUR GIT

Támin aratintin ur on á Aratintin 6: Aratintin minái a worwor suri káplabin ái Káláu a long git má, má ngo gitá lala táit uri kán hol. A aksim git ngorer i tártárwán sang: mai holhol má ililwa má ásásbla, má ngorer gitá artálár suri ilwa pasi a kuluk ngo a sák. Ái Káláu a long git ngorer suri giták lu mámna Káláu má mámnaí tan lite mul.

A. Pinpidan a para talsai si git ngo ái Káláu a mon i kán:

1. Hol Tgk 1:1 (ngo ái Káláu kápñate han mon i kán hol, kápñate arwat suri longoi akaksim)
2. Ililwa (mánán suri ilwa pasi a kuluk alari a sák) Tgk 6:7
3. Ásásbla Tgk 6:6

B. Ái Káláu a parai má ák aksimi nas, kalang, bos mátmátiah, naul bim, kihkih, lontas, má bos ololas! A aksim di mai worwor sár.

Ái Káláu a parai ngo na mon á talas, ki ák tapam hut i talas. Má a mákái ngo talas a kuluk ki ák tam purwai talas alari kuron. Ái Káláu a tar ngisán talas ngo nas, má ák tar ngisán kuron ngo libung. Ák rahrah má áng kábungbung – Mulán Bung. Ái Káláu a parai ngo armongoh na tapam hut má nák tam purwai dan tili dan, ki ák tapam hut i armongoh. Ái Káláu a oboi armongoh suri ák tam purwai dan i lalin armongoh tili dan imi iáitin armongoh. Má ákte kis má; má ák tar ngisán armongoh ngo naul bát. Ák rahrah má áng kábungbung – Áruán Bung. (Tgk 1:3-8 pukdai tili Message (MSG))

C. Mái sár ái Káláu a longoi káláu mai rah, má wák a longoi mai tuán towon rusun káláu. Git mákái ngorer má ákte talas uri narsá git ngo kálámul a lala támin táit sang i kán hol ái Káláu.

Ái Káláu a longoi káláu mai rah tili bim mák hus tari aunges án liu uri nisun káláu má ák mon i liu on! (Tgk 2:7 MSG)

Má namur ái Káláu ák longoi kálámul er ák lala boptin. Má i pákánbung a lala boptin á kálámul er, ái Káláu a long pasi tuán towon rusun káláu máng kelsen mai pinsán. Má namur ái Káláu ák longoi wák mai tuán towon rusun káláu má ák lam tari wák ur singin káláu. (Tgk 2:21-22 MSG)

Ái Káláu a parai ngoromin: "Gita longoi kálámul má nák mákmák ngoro git sang, má dák inngas tari ninsi git má kángit tatalen. Má á di da mákmák i tan isu ida i lontas, má tan man imuni armongoh, má tan bulumákau. Má ngoi mul suri naul bim turán bos ololas no di liu on." (Tgk 1:26 MSG)

1. Ái Káláu a aksim git ngoro ái sang. Iak 3:9
2. Káláu má wák diar lala imi iát i tan akaksim. Tgk 1:26-28

D. Ái Káláu a aksimi kálámul mák oboi on á holhol má ililwa má ásásbla:

1. Hol (holhol) Pil 1:9
 - a. Mai kángit hol git má lu arwat suri holhol má hol tangrai táit.
 - b. Git lu arwat suri longoi marán hutngin táit kabin kángit hol a inngas tari si git má ngorer gitá lu longoi.
 - c. Ái Káláu a lu tangan git suri hol páptai táit er git lu aratintin on, má ngorer gitá lu arwat suri atintini tan lite mai mul.
 - d. Ái Káláu a tari mánán si git suri wor, má git lu parai marán táit má git arwat mul suri worwor mai tan lite.

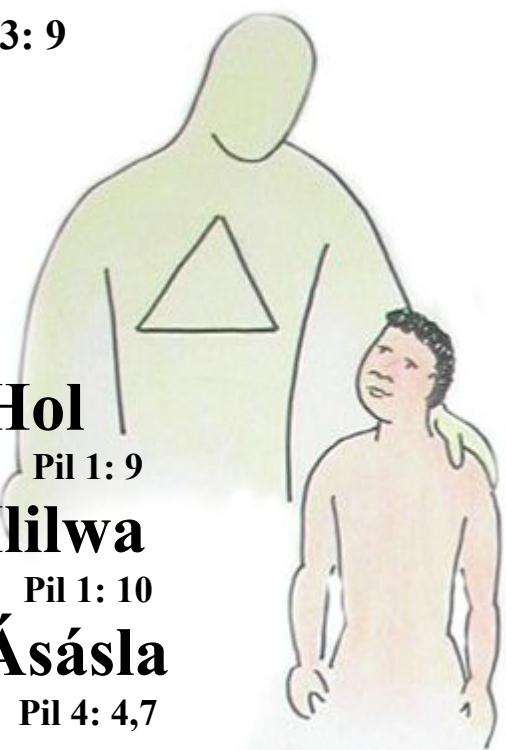
- e. Ái Káláu a tari holhol si git má ákte sir páptai iatung on á mánán suri a kuluk má suri sápkin. A longoi ngorer suri kágít hol na lam git suri gita lu ililwa mai. Rom 2:14-15
 - f. Ái Káláu a oboi ásásla i git suri sang ngo a kis, má ngorer git arwat suri gita mánán i Káláu. Rom 1:18
 - 2. Ililwa (mánán suri ilwa pasi a kuluk ngo a sápkin) Pil 1:10
 - a. Sálán: *Mánán suri ilwa pasi tatalen dák git nem i mur on.*
 - b. Kabin a mon i kágít mánán suri ililwa, ngorer git arwat suri ilwa pas rung er gita homhom talum mam di. Ngo káp kágít te mánán suri ililwa, ki káppte gita arwat suri ilwa pas te lain kálámul ngorer. Mat 7:7-8
 - 3. Ásásla: las suri áslai laes má tabureng má gasgas má tinang má mátut má togor. Pil 4:4,7
- E. Hol má ililwa má ásásla ditul no ditul lu him talum. Kol 3:15-16 (on á tan buturkus minái: “bál gam” a worwor suri ásásla, “polon á hol” a parai suri him mai kágít hol, “aratintin má akeng” a worwor suri ilwa pasi a kuluk mai kágít mánán án ililwa)
1. **Armámna a lu ilwa pasi kolobon tatalen suri longoi uri narsán tan lite. Ililwa kán kálámul a ilwa pasi ngorer.** Mat 22:37-40; Mat 10:41-42
 2. Má kabin a mon i kágít ililwa má bál git má kágít ásásla, ngorer git arwat suri ilwa pasi sál gita mur on. Gita rumrum i Káláu má mur i kán nemnem sang, ngo gita lu su bah git ur on.
 - a. Git lu arwat suri su bah git uri Káláu. Rom 1:21
 - b. Git lu arwat suri ilwa pas Iesu Karisito má ruruna on. Rom 3:22
 3. Ái Káláu kápate lu wáswás puar git ngo te tili git a lala nem on má te káppte. Gal 3:26-29
- F. Dánih á káplabin er ák aksim git ái Káláu?
1. Suri gita lu lain kiskis talum mam Káláu má giták lu artangan arliu i git. Apo 4:32-33, Kol 1:3-4
 2. A mon i kán talar mai kágít liu. Epe 2:10
 3. Uri kán hol ái Káláu, kálámul a lala támin táit. Ioa 3:16; 1Pe 1:17-19
 4. Ái Káláu a aksim git keskeskes mai toltolom artabar. Tanián a Pilpil ákte tarí artabar ur singin keskeskesá tám ruruna. Artabar erei a tarí a suri tángni tan lite suri ngorer kágít ruruna na lu marmaras hanhan. Epe 1:13; 1Ko 12:7 [1Pe 4:10; 1Ko 12:7-11]

Ái Káláu a mur i kán holhol taru má nemnem sur git

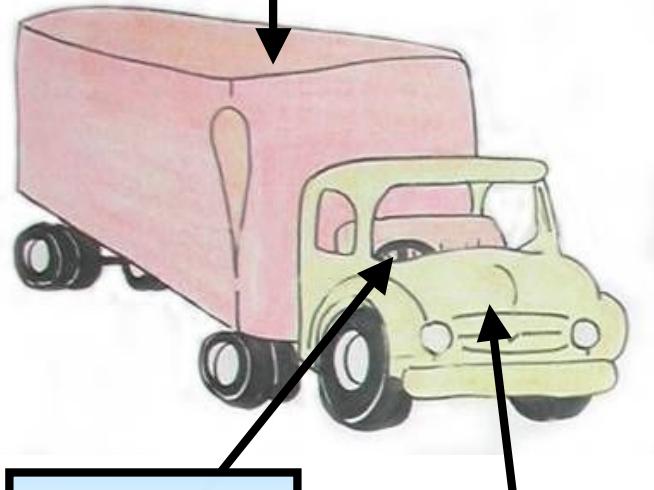
Ái Káláu a aksim git
ngoro ái sang.

Iak 3: 9

1. Hol
Pil 1: 9
2. Ililwa
Pil 1: 10
3. Ásásla
Pil 4: 4,7

3. Ásásla

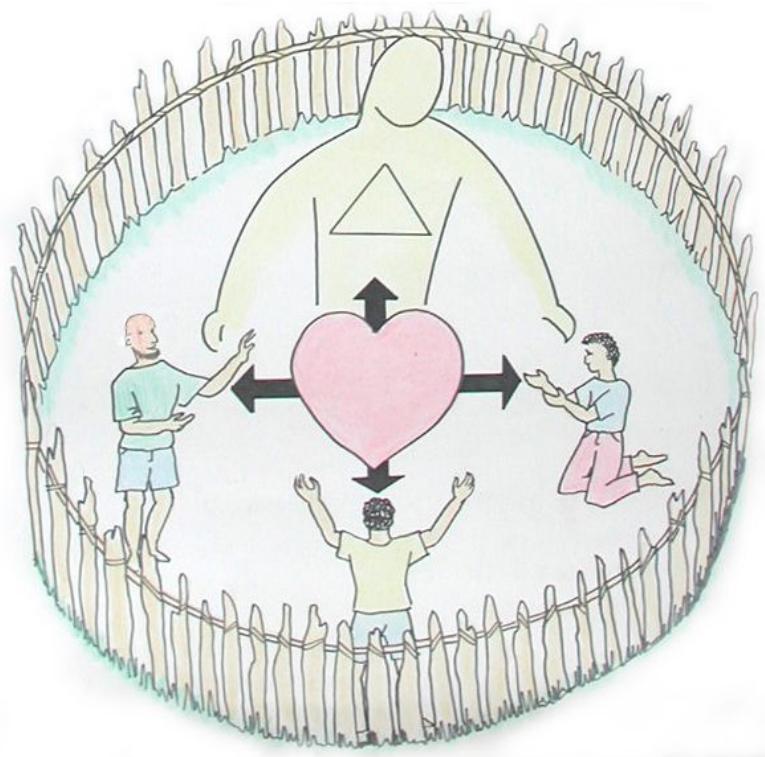

Dánih
á káp-
labin
er ák
aksim
git ái
Káláu?

Gal 3: 26-29

Apo 4: 32-33

Kol 1: 3-4
Epe 2: 10

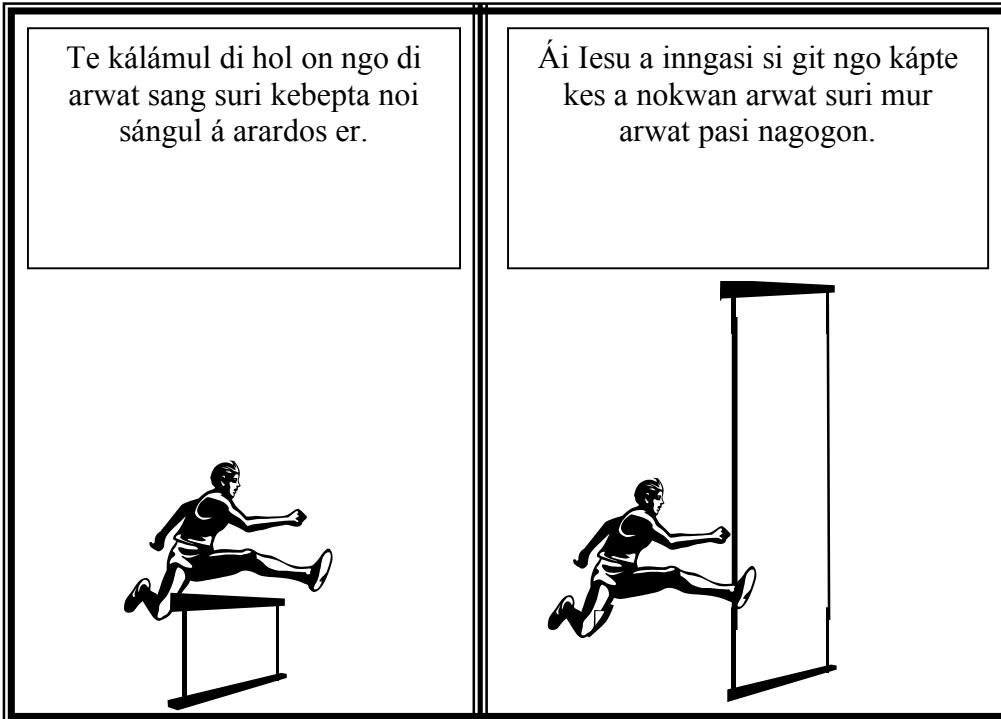
Uri kán
hol ái
Káláu,
kálámul
a lala
támin
táit.

*Suri gita lu lain kiskis talum mam Káláu
má giták lu artangan arliu i git.*

Aratintin 7: NAGOGON SI KÁLÁU A INNGASI KÁN ARMÁMNA

Támin aratintin ur on á Aratintin 7: Ái Káláu a oboi nagogon suri giták talas uri ninsin a pilpil. Má nagogon a bit atalsa git suri ngo gita liu ngorer i kán holhol a obop git ngoi. Matngan liu minái na akulukna git má na agasgas pas Káláu.

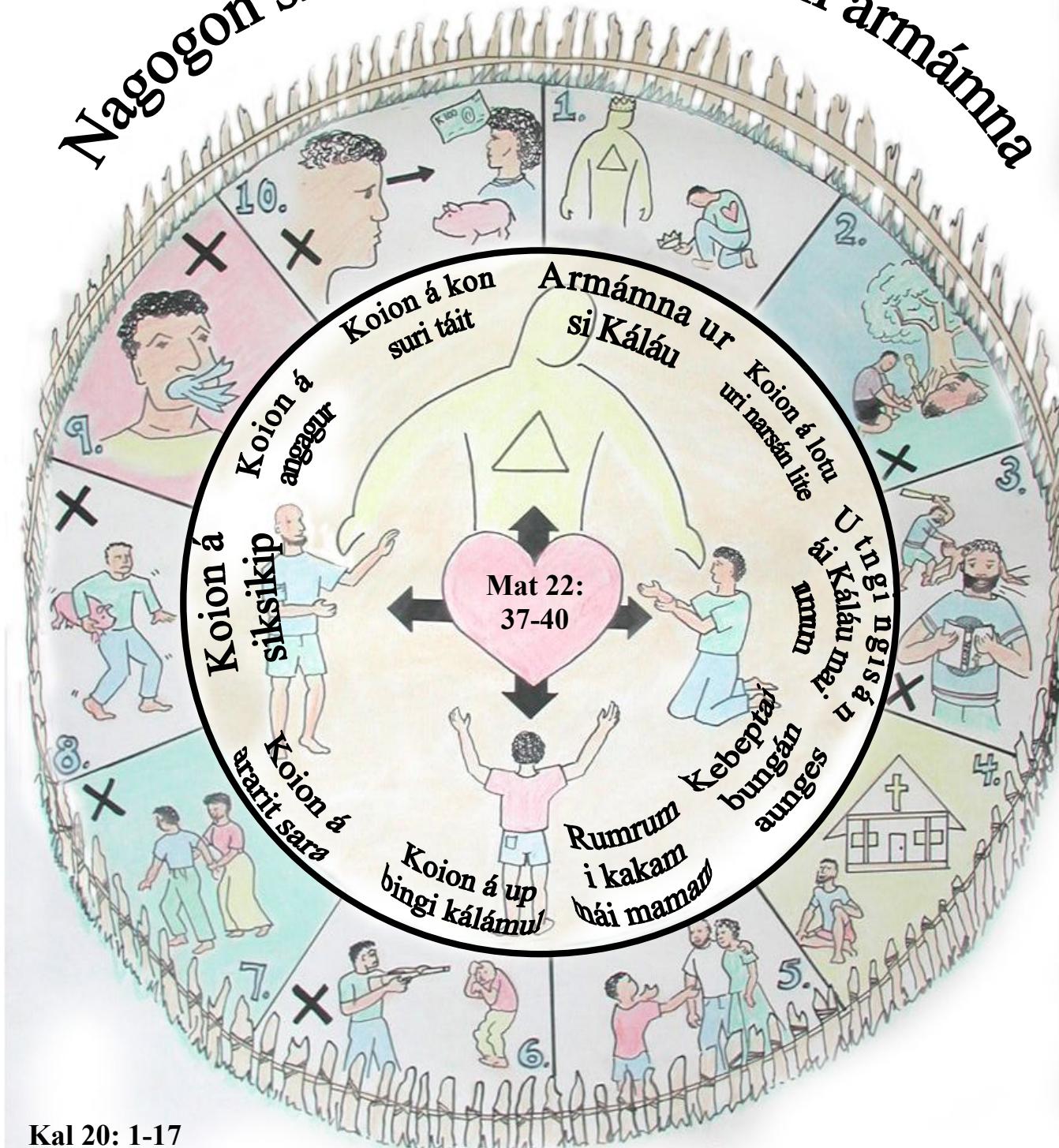
- A. I kesá pákán, tám mánán uri nagogon a gálta Iesu ngo nagogon dáh a pakta si di á tan nagogon. Kán kokos ái Iesu a kis i buk Mat 22:36-40.
- B. Sángul á arardos a kis suri inngas tari si git ngo ngádáh ái Káláu a nem on ngo gita liu ngoi. Minái á tan arpangia i kágít tatalen án liu suri gitáng kis án matau. Kal 20:1-7
 - (1) Bos arardos minái a inngas git suri ngádáh gita mámna Káláu ngoi.
 - (a) Kam armámna uri narsán ái Káláu na mulán i bos táit no
 - (b) Koion á lotu uri narsán lite táit
 - (c) Una utngi ngisán ái Káláu mai rumrum
 - (d) Kebeptai bungán aunges
 - (2) Bos arardos minái a inngas git suri ngádáh gita mámna ngoi á tan lite kálámul.
 - (a) Rumrum i kakam mái mamam
 - (b) Koion á up bingi kálámul
 - (c) Koion á ararit mai wák ngo káláu kápte ngo kaiam
 - (d) Koion á siksikip
 - (e) Koion á angagur
 - (f) Koion á kon suri táit káián lite
- C. Sángul á arardos er a ngoro risán sár á nagogon. On á Torahin Kamkabat, 613 á nagogon a kis (Nagogon káián tan tátáil án lotu káián tan Iudáiá, ngo Rabbinic Law).
- D. Uri holhol si Iesu, rung minái kápdite talas uri káplabin muswan ur on á bos nagogon:
 1. Ngo ukte kurtara mam tuam, káksiai ngo kápute up bingi, ái sár ukte bauri nagogon 6, “koion á up bingi kálámul”. Mat 5:21-22
 2. Káksiai ngo kápute bop mai wák káián lite ngo kápute bop mai káláu káián lite, ái sár ngo nemnem suri longoi ngorer a kis i balam, ki ukte bauri arardos 7, “koion á ararit mai wák ngo káláu kápte ngo kaiam”. Mat 5:27-28
 3. Nagogon si Káláu tili Buk Tabu a parai ngo una mámna turam ngorer sár mul u mámna iáu sang [Him 19:18]. Uri holhol kán tan Iudáiá, di parai ngo una mámna turam, má kam kurtara a arwat ngo una mikmikwai. Mái sár ái Iesu a anokwa di mák parai ngoromin ngo una mámnaí kam bos kurtara mul má unák lu sung sur di. Mat 5:43-44
- E. Ái Káláu a aksim git suri giták:
 1. Mámna Káláu má áslai mul i kán armámna uri narsá git: Mat 22:37-38
 2. Mámnaí rang táir i git: Mat 22:39-40
- F. “Sinh a mur arwat pas noi bos nagogon no, ái sár ákte ngákngák sár i kes, a artálár ngo ákte tah kus noi bos nagogon no.” Iak 2:10 (Hol tangrai: A is no á tan kukuir sosopas on á sen er a arwat suri bauri suri nák sengsegeng á sápin pap?)

- G. Kán bos nagogon ái Káláu a parai si git suri ngádáh gita kis kuluk ngoi ngorer a nem on ái Káláu.
- H. Ái Iesu a parai ngoromin, “Iakte hut suri long arwat pasi nagogon suri nák ian támin.” – Ái sang a nokwan arwat suri mur arwat pasi nagogon. Mat 5:17; Ioa 8:46
- I. Ái Iesu a parai ngo kápte kesá kálámul a arwat suri na mur arwat pas noi bos nagogon no. Áá, nagogon a kis suri tus tari sál si git má giták mur on, má ák tus tari mul i pilpil án ninsin ái Káláu. Kápte git kipi araliu kabin git mur i nagogon. Auh, araliu a ngoromin:
 - 1. Kabin i kágít ruruna git má liu. Epe 2:8-9
 - 2. Araliu ái á artabar bia. Tit 3:5-6
 - 3. Ngádáh, git sengsegeng suri ngo gita longoi sápk? Rom 6:15-18 [Rom 5:1-6]
 - 4. Dánih sang gita lu mur arwat pasi? Ioa 15:12, 17
 - 5. Git á bos tám ruruna, ngádáh gita láklák namurwai ngoi á nemnem si Káláu? Gal 3:2-3
 - 6. Pinpidan a parai si git ngoromin: “Ái Káláu na mákái kálámul ngo a nokwan kabin i kán ruruna sár.” Gal 3:11 a parai ngo bos tám ruruna (tám nokwan) da láklák (liu) kabin di ruruna!
 - 7. Git má te sengsegeng si Karisito, má ngorer git má te sengsegeng muswan! Gal 5:1
 - 8. Ngádáh, ákte rah má arup? Kápte. Gal 5:16-18 [Rom 7:15, 19; Pil 3:12-14]
 - 9. Ngádáh gita sorliwi ngoi á arup? On á aratintin 14 má 16 gita ngurkai á táit min.

- J. Kes sár á kuir worwor er a kabat arsaktai bos nagogon no: ARMÁMNA. Rom 13:8-10 [1Ko 13]
1. **Armámna a lu ilwa pasi kolobon tatalen suri longoi uri narsán tan lite. Sálán armámna ái á sál git ilwa pasi.** Mat 22:15-21
 2. Armámna a arwat suri tari rangrang, mái sár kápnate long sáksákna iáu. Tohtohpas ngoromin: Dokta a tari sut singim i pákánbung u sasam. A rangrang má kápate asaksakna iáu. Auh, a tangan iáu sang. Eba 12:5-6, 11
 3. Ái Iesu a parai si git ngo gita lu mámnai kángit kurtara má sung sur di. Mat 5:44-45
- K. Mai armámna sár si Káláu giták arwat suri longoi ngorer. Ioa 15:4

Nagogon si Káláu a inngasi kán armámna

Kal 20: 1-17

Mat 5: 21-22, 27-28, 43-44

Rom 13: 8-10

Mat 5: 17

Gal 5: 18

**Nagogon si Káláu a parai suri ngádáh gita
kis kuluk ngoi ngorer a nem on ái Káláu.**

SATAN
MÁ SÁPKIN

ARATINTIN 8: ÁI SINIH ÁI SATAN MÁ DÁNIH Á KÁN TAN HOLHOL TARU?

Támin aratintin ur on á Aratintin 8: Aratintin minái a pálási bos holhol taru si Satan. A para talsai ngo ái Satan ái sinih, má a para talsai ngo ai á han til ái, má ák para talsai mul kán holhol taru suri asáksáknai bos kálámul no má ngádáh na long arwat pasi ngoi á ngorer.

A. Sinih ái Satan má dánih á kán tan holhol taru? (Mámáhat 8a)

1. Ái Satan a aksimi ái Káláu. Má kabin a hol apakta pasi mák nem suri keles pala Káláu, ái Káláu ák long palai tili kán lain kiskis a tuan alal. Ese 28:14-15, 17 [Apa 12:7-9]

I pákánbung iau aksim iáu, iau ilwa pas iáu suri una mákmák i tan angelo. U lu kis ami pungpung a pilpil káián ái Káláu, má u lu láklák i katbán tan hat a kar. Kam kiskis a tuan kuluk má kam bos tataLEN a tuan pilpil ák han pang i pákánbung dik ser pasi sápkin i iáu. Kabin a tuan alal i kam mákmák, ák lala gáu i balam, má ngorer balam ák long sáksákna iáu kabin i kam kiskis a tuan malilis. Má iak mákái ngorer má iak lápka iáu uradi bim má iak obop iáu i mátán tan kabisit má dik tartar retret má mam iáu. Ese 28:14-15, 17

- a. Ái Káláu a aksim Satan mai lain páplun sang, má kán lain kiskis, má a sengsegeng suri longoi dánih a nem on suri longoi. Ái Satan ák hol pasi ngo na arkipkip mam Káláu, má ngorer ák him mai kán sengsegeng suri longoi sápkin.
 - b. Ái Satan a kátlán á bos táit minái i naul bim onin. 2Ko 4:4 [Ái Iesu a utngi ngo “koner onin a kátlán naul matmatangan pokon”: Ioa 12:31; Ioa 16:7-11]
 - c. Ái Satan kán tu batbatam kursál suri bos kálámul ngo na long sáksákna di: 1Pe 5:8
 - d. Má kes til on á kán tan holhol taru ái Satan, ái ámátut: 2Ti 1:7
2. Ái Satan a tám angagur má a kákán angagur mul: Ioa 8:44 (Mámáhat 8b)
 - a. Ái Satan a lu kukai tataLEN káián angelo tili talas: 2Ko 11:14
 - (1) Isu a lala nem suri namnam, má ngo a mákái kolol iatung i ngisán wonwon ki ák lu han suri ani. Kápate talas ngo kolol erei di oboi suri pidir pasi mai. Pákánbung ngo a ani kolol erei ki áng kai i ngisán wonwon.
 - (2) Ada Indiá di lu pidir pasi mogi mai lengwen lamas. Di longoi gengen polgon on á lengwen lamas er suri ák arwat ngo mogi na asolai limán ur on. Má namur dik putai suk ngo sen i lengwen lamas má dik lu puta páptai uri aun táit ngoro lamas ngo kubau. Má ami polgon lengwen lamas di dungi tan gengen kutun hat on. Má ngo mogi a lu hanhan mák tiktok on iatung i polgon lengwen lamas mák mákái tan kutun hat iamuni, ki ák lu lala nem suri ngo na long pasi má ngorer ák lu sarsara suri long pasi. Pákánbung ngo a sarsara mák long pasi, ki ák lu kosar kalar má i limán. Má kabin a top páksi tan kutun hat má a matai ngo na arsok on, káp sang na sengsegeng, pasi á ngorer dik up bingi.
 - (3) A mon á matangan pap rokoi a lu kis i balis a lala gáwár sang. Ái rung di lu torong suri ubi, di lu pidir pasi mai is a tuan inan i ngisán. Di lu oboi dár i ngisán is má dik lu oboi is i ais. Di lu obop atántádái is i ais. Má ngo a lu hanhan á pap rokoi mák usma pasi dár, ki ák lu dami dár tilatung i ngisán is erei. Pákánbung a longoi ngorer, ki is ák lu kuti kermen pap. Má ngorer pap rokoi erei ák ngin kalengnai dárán sang. Kán tu balbal dami sang i ngisán is, má dárán kán tungai sal tili kermen. Ák lu hanhan ngorer, má namur ák lu mat kabin ákte sal no i dárán.

- b. Sápkin tatalen a ngoro ngisán wonwon a lu pidir pas git, ngo a ngoro suk ngo sen er a lu kabat git. Má a ngorer mul i ngisán is a tuan inan a lu kut git. Rom 6:23 [Gal 6:1; Eba 12:1]
- c. Ái Satan a lu gau arisai uri sápkin á bos táit a kuluk erei a oboi ái Káláu. Pasi gitá lu him benget mai tan táit a kuluk ki ák lu asáksákna git.

<i>Tohtohpas</i>	<i>Kán talar muswan</i>	<i>Kabin i sápkin, gitá him benget mai ngoromin</i>
Ararit	Káián aramokson	Ararit táilnai kila, ararit mai wák ngo káláu kápte ngo kaiam
Pirán tabal	Ámtái sáhár	Lala nemnem suri pirán, kon suri táit káián lite, pokoi kálámul suri longoi sápkin

3. Minái á táit ái Satan a nem ngo na longoi mam git:
- a. Tan lain táit má tan lalain holhol ái Káláu a tari si git, ái Satan a nem suri na sipki má na long bingi, má na long sáksáknai. Ioa 10:10 (On á buturkus minái, **tám siksikip** a tur sur Satan má rang táir.)
 - b. Ái Satan a lu agurái matananu on á naul matmatngan pokon. Apa 12:9
- B. Ái Satan a lu him mai kágít sáhár má kágít nemnem suri pidir pas git mai. (Mámáhat 8c)
1. Kálámul a kon suri: ararit sara, dan rakrakai, namnam. 1Io 2:16
 2. Kálámul a mákái táit máng kon suri: a lu kákir suri pirán tabal má te táit mul ngo na tángni kán kis. 1Io 2:16 [1Ti 6:9-10]
 3. Kálámul a lu apakta pasi sang – kabin i kán rakrakai má kán kiskis. 1Io 2:16
 4. Kálámul ngo a mátut: Mat 10:28
 5. Kis arsagil i katbán kiskis án aratámán má araturán: Iak 3:9-10. *Ái Satan a lala ri suri tok berengnai kiskis án ararguna.*
 6. Kis arsagil káián bos tám ruruna: Iak 3:14-18. *Ái Satan a lala nem suri tok sáksáknai ararguna kán bos tám ruruna.*
 - a. Matananu án lotu di lu tam purwa di uri tan huhu ami katbán kándi lotu.
 - b. Bos tám ruruna tili tan tolitolom lotu di lu togor arliu i di, má ngorer kápate lu kes i kepwen kándi hol. Iak 4:11-12; Kol 3:12-15
 - c. *Ái Satan a lala ri suri tok berengnai kiskis án ararguna. Ái a kurtara mai bos lain tatalen ngorer i hol palai sápkin si turam, má suri arkabat kaleng, má tur talum. Má á iáu, u tur i balis si sinh?*
- C. Ái Káláu a mon i kán tan lain holhol taru a hol páksi uri git.
1. “A parai ái Konom ngo, ‘A mon á kak hol iau hol páksi uri iáu, ngo na rutrut kuluk sár á kam liu má kápte ngo na long bengta iáu, má na mon á kam ngangai suri kam lain kiskis namur.’” Ier 29:11
 2. I taul máhán, sinih na sorliu? Rom 8:37-39

Ái sinih ái Satan má dánih á kán tan holhol taru?

A aksimi ái Káláu: Ese 28:14-15, 17

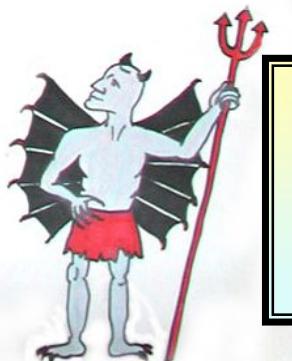
- A kátlán i bos táit onin: 2Ko 4: 4
- A nem suri na long sáksákna git: 1Pe 5: 8

1Pe 5: 8 “Na talas i kamu hol má gamák márásngin pagas...kamu kurtara kán tu batbatam kursál suri bos tám ruruna, ngo na long sáksáknaí kándi ruruna ngorer i laion kán tu batbatam tangrai bos arlih.”

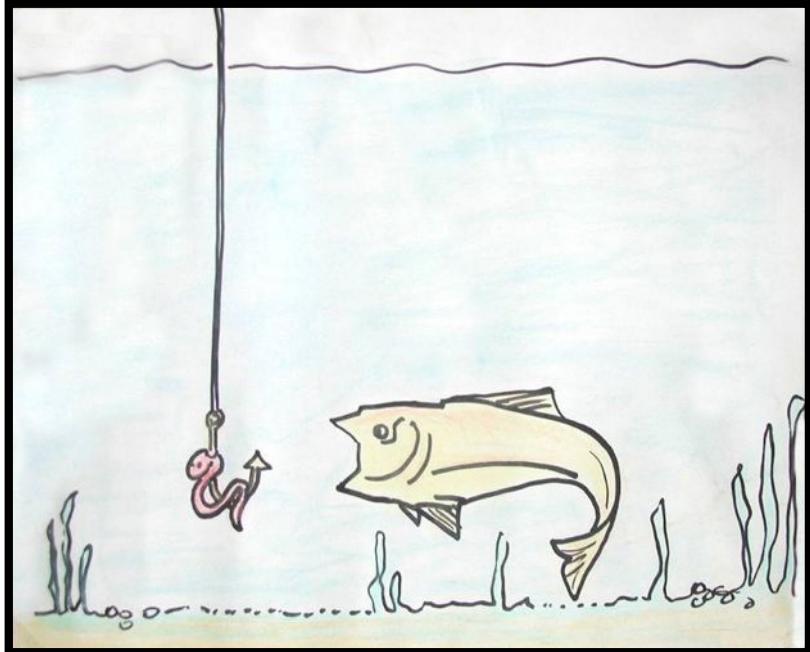

**Kesi holhol taru
si Satan, mátut.**

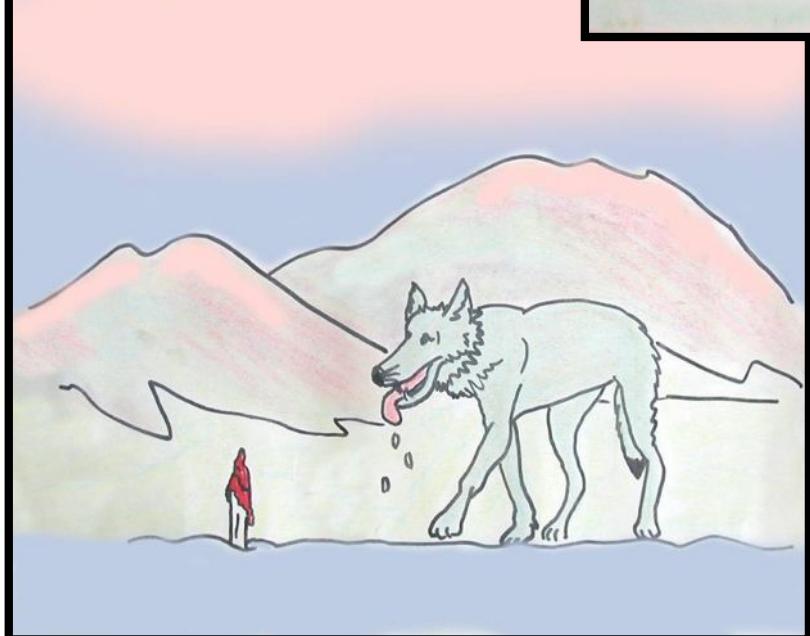
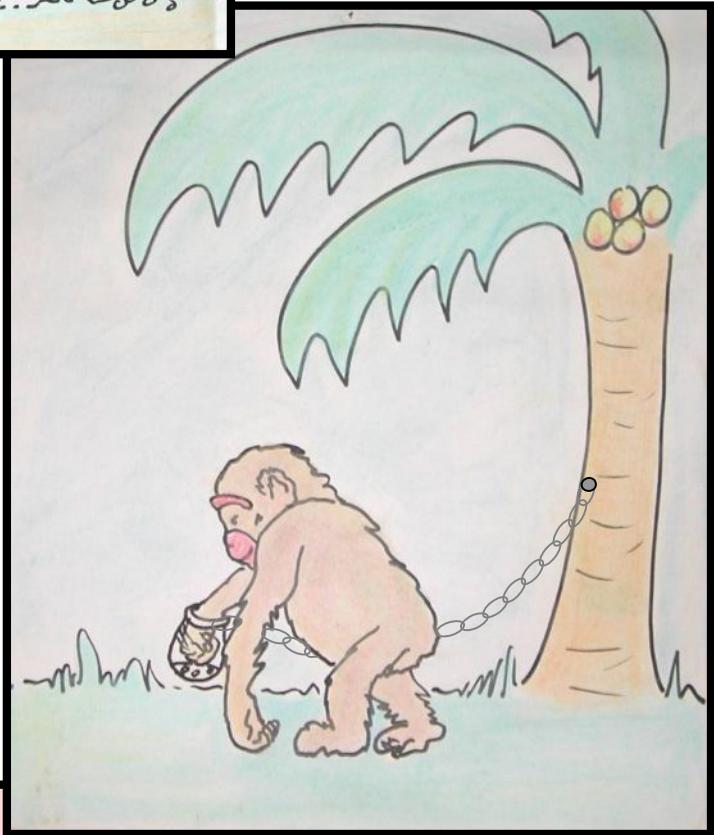
“Ái Káláu kápate tabar git mai mátut. A tabar git mai rakrakai má armámna arliu má mai tatalen án kátlán timani nemnem.”

2Ti 1: 7

Satan ái á
kákán
angagur.

Ioa 8: 44

Satan a lu
kukai tatalen
káián angelo
tili talas:

2Ko 11:14

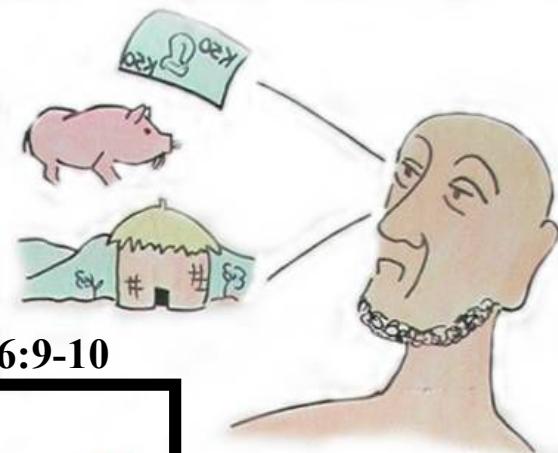
Sápkin a lu asáksákna git

1. 1Pe 2:11

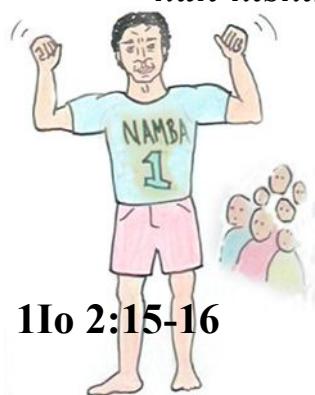
Kálámul a lu kon suri
ararit sara
dan rakakai,
namnam.

Kálámul a mákái táit máng
kon suri: pirán tabal, táit
na tángni kán kis. 2.

1Ti 6:9-10

3. Kálámul a lu
apakta pasi
sang: kán
rakrakai má
kán kiskis.

1Ho 2:15-16

4.

Mátut

1Pe 5:8

5. Kis arsagil á aratámán má
araturán.

Iak 3:9-10

6.

Iak 3:14-18

Kis arsagil á bos tám ruruna.

ARATINTIN 9: NGÁDÁH A NGOI MÁ GITÁ LU LONGOI SÁPKIN?

Támin aratintin ur on á Aratintin 9: Aratintin minái a mákmák uri bál kálámul ngo a lala kákír suri longoi sápkin. Má ák lala parai mul i tánlak káián tan kálámul suri mur i nagogon si Káláu. Má kabin di ilang alari kán holhol taru ái Káláu sur di, ngorer dik lus pasi wán erei da kipi rangrangas on.

A. Ái Karisito a wor uri tan Parisaio suri kándi tatalen án tám tuar. Una wásái tan buturkus minái má ser pasi til on á tatalen dáh er di lu mur on mák inngasi kándi tatalen án tám tuar?

1. Mat 23:1-13
2. Mat 23:15-17
3. Mat 23:27-28

B. Pukpuksa suri Parisaio má tám kip takis. Luk 18:9-14

1. Suri dáh ák puksai pukpuksa minái ái Iesu? Má a worwor mam tara dáh? (b. 9)
2. Parisaio minái, dánih a ot kuluk uri narsán ái Káláu suri? (b. 11-12)
3. Má dánih a parai ái tám kip takis ur si Káláu? (b. 13)
4. Má ngádáh a arahi ngoi á kán worwor artálár ái Iesu? (b. 14)

C. Nemnem án kápán páplun a lu aptur tili bál kálámul, má ái á káplabin á bos tatalen no a lu longoi. (Mámáhat 9a)

1. Namnam erei a kusak i kes kápate long adurwán on i mátán ái Káláu...Táit a lu so pas tilami bál kálámul, ái sang a lu long adurwán on i mátán ái Káláu. Mar 7:17-23
2. Ái Káláu kápate lu mákái kálámul tili mákmák án kápán páplun sár. Auh, a lu mákmák urami bál kálámul sang. Luk 16:14-15
3. Worwor artálár suri lain kubau má sápkin kubau: Luk 6:43-45
 - a. Ái Káláu a kátlán i kam liu → Lain wán
 - b. Á iáu sang u kátlán i kam liu → Sápkin wán

D. Git lu mák ilmi sang á kálámul a mur i nemnem si Káláu, má git lu mák ilmi mul ái koner kápate mur i nemnem si Káláu: (Mámáhat 9b)

1. Inái gita mákái tan durwán tatalen a lu longoi á nemnem án kápán páplun. Gal 5:19-21
 - a. Siksikip
 - b. Angagur
 - c. Holhol suri longoi sápkin
 - d. Up bing kálámul
 - e. Para bengtai kálámul
 - f. Tatalen án merok
 - g. Gong suri táit
 - h. Kon suri táit káián lite
 - i. Bop mai wák ngo káláu káián lite
 - j. Araturán sáksák
 - k. Tatalen ngoro pap
 - l. Hol apakta pasi sang
 - m. Tatalen án bau
2. Bos sápkin no min a lu so tilami bál kálámul mák lu adurwán kálámul. Mar 7:23
 - Minái á bál kálámul a kág mai sápkin.
3. Ái sár a kuluk ngo gita mur i nemnem káián Tanián a Pilpil suri giták inngasi tan wán Tanián kágít liu na kip auti. Gal 5:22-26

E. Keskeskesá kálámul na hol tangrai be i worwor erei git má te parai. Má na sung namurwai te tan buturkus minái:

Tohtohpas 1: Sung namurwai kuir pinpidan tili Buk Tabu:

Pinpidan:

Sak 23:1 “Ái Konom á kak tám ololoh, káp ina te sáhár.”
Sak 23:2 “A lam pas iau uri lain poron ur a lain lur mák obop iau iatung; mák lam iau uri lain dan,”
Sak 23:3 “a ahutngin i kak liu.
A táilna iau i sál a nokwan suri para agasi ngisán.”
Sak 23 sopasun iamunang...

Pukdai Saksak 23 uri sung:

Sak 23:1 Konom, iau mánán ngo iáu á kak Tám Ololoh
Káp iau te sáhár sur tekesi táit, kápte,
Sak 23:2 U lam iau uri pokon án aunges má uk abálbál iau iatung,
Sak 23:3 Má uk ahutngin i kak liu...

Tohtohpas 2: Epe 3:16-18 Mákai kam Hutngin Kamkabat suri kuir pinpidan minái.

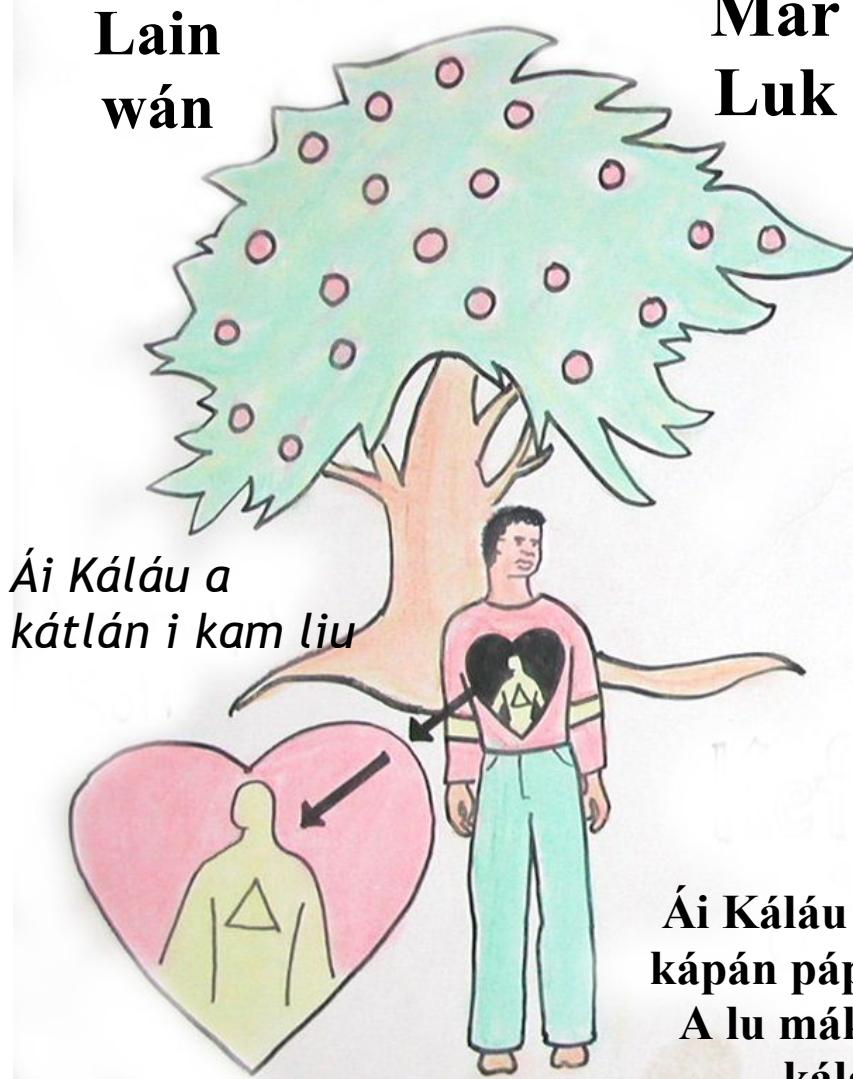
Pukdai Epe 3:16-18 uri sung: Konom, iau sung pasi kam tilik omobop án arasosah suri na arakrakai i iau mai rakrakai káián Tanián a Pilpil, suri ngorer ái Iesu Karisito náng kis ami balang má i kak liu mul. Una akángái balang má kang kunlán liu no. Má iak sung ngo una obop timani kam armámna ami balang má nák oboi nirwán má i nárum no i iau. Una longoi ngorer suri nák himnai kak bos tatalen no suri nák but pas tili kam armámna. Má iau sung mul suri inak mánán i kam armámna, ngo a tuan tápál mák lala dol, má a tuan kahkahlagit sang uradi má a lala imi taladeng mul. Iau nem ngo ina mánán i armámna er u oboi ur kaiak, á iáu kang Konom má kak Tám Araliu Iesu Karisito.

Minái mul á te kuir tili pinpidan una pukdai uri sung:

1. Sak 139:23-24
2. Sak 51
3. Epe 3:16-21
4. Rom 8:28-29
5. Rom 8:37-39
6. Ioa 6:37-40
7. Pil 2:5-11
8. Pil 4:4-7

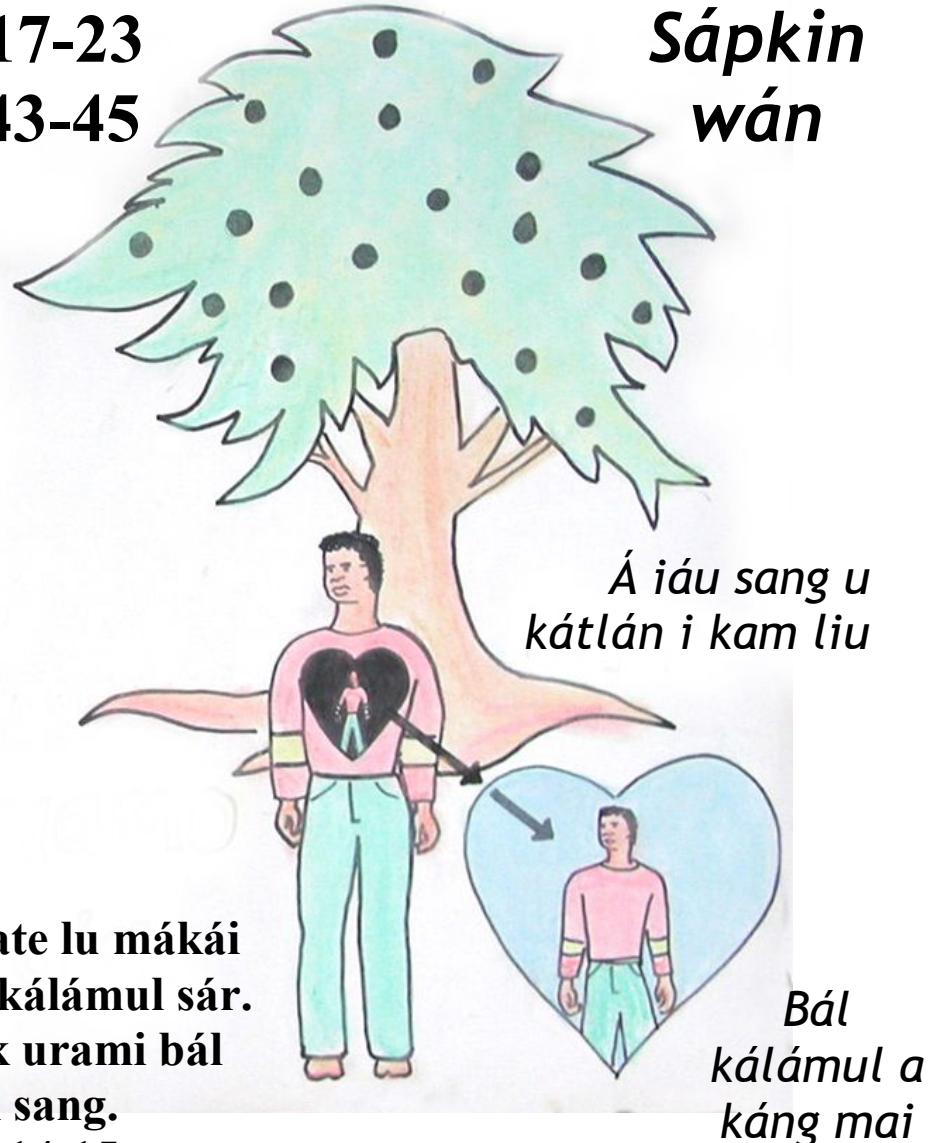
Nemnem án bál kálámul a káplabin á bos tatalen no

Lain
wán

Mar 7: 17-23
Luk 6: 43-45

Sápkin
wán

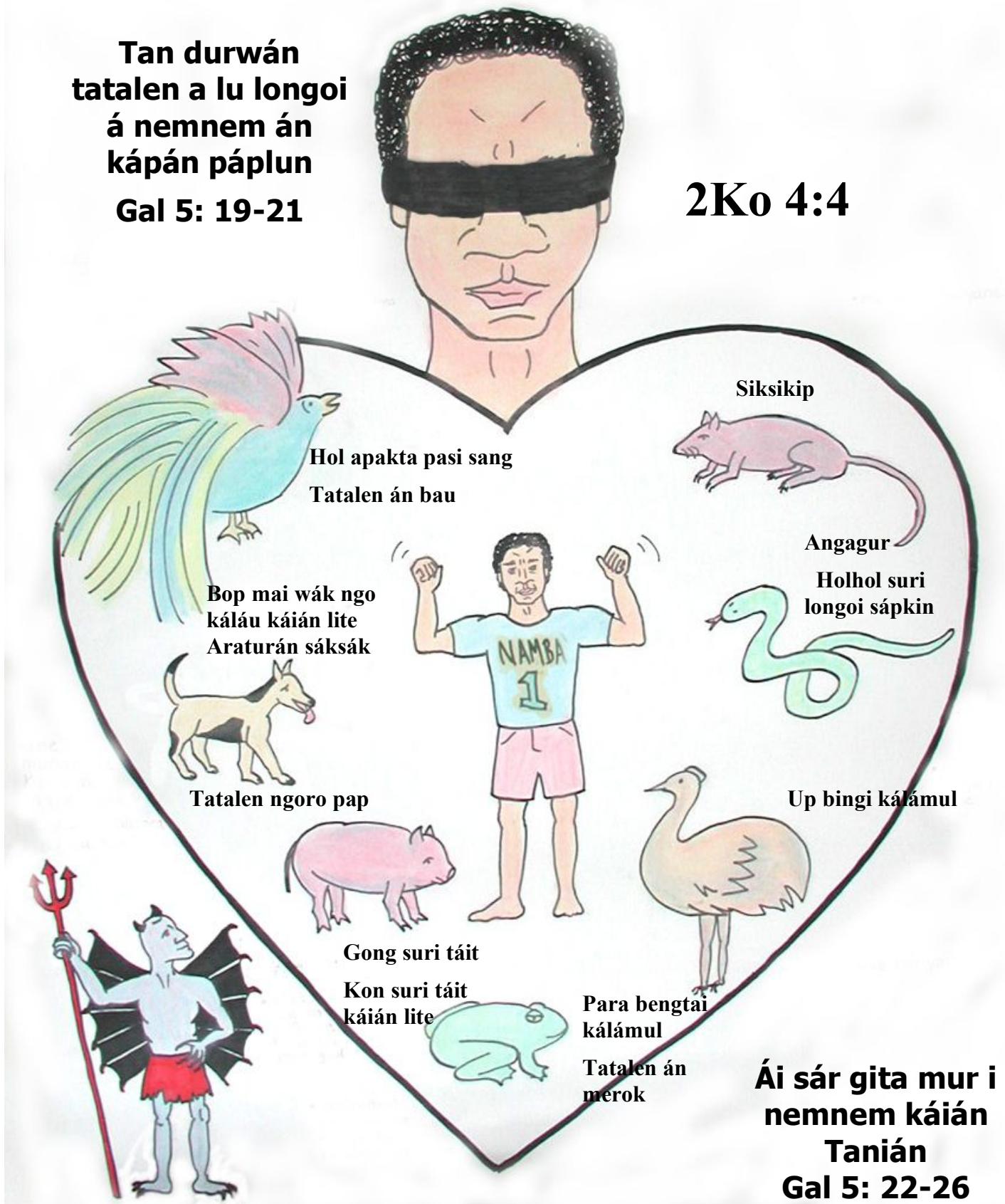

Ái Káláu kápate lu mákái
kápán páplun kálámul sár.
A lu mákmák urami bál
kálámul sang.
Luk 16: 14-15

**“Bos sápkin no min a lu so tilami bál
kálámul mák lu adurwán kálámul.” Mar 7: 23**

**Tan durwán
tatalen a lu longoi
á nemnem án
kápán páplun
Gal 5: 19-21**

2Ko 4:4

Aratintin 10: DÁNIH Á WÁN Á KÁNGIT SÁPKIN TATALEN?

Támin aratintin ur on á Aratintin 10: Kabin tan kálámul di lu tánlak alari holhol taru si Káláu uri kándi liu, ki dik áslai wán, wa ái á rangrangas i kándi liu. TataLEN git longoi a mon á holhol a káplabin má gitá longoi ngorer. Aratintin minái a para talsai aru táit no er ngo na kuluk: tataLEN er git mákái mai mát git, má holhol er mul a kis punpunam i bál git.

A. A mon á aru sál er a kis i liu kán kálámul.

1. Kes a lami uri narsán ái Káláu.
2. Má kes sang a lami uri rangrangas. Mákái ngádáh a ngoi á liu kán kálámul min ák lu kurkuron suri mur i sápkin.
 - a. Ái Satan a lu him mai riri kán kálámul suri long sáksáknai. Rom 1:21-23, 29-31 (Mámáhat 10a)
 - (1) Kálámul a tánlak suri aposoi ngo ái Káláu a kis: Rom 1:21
 - (2) Ki bál ák lu kurkuron má ák lu mur i sápkin: Rom 2:8
 - (3) Má namur a lala nem i kuron (sápkin) má ák matai talas Ioa 3:19
 - (4) Má ái Káláu a sisdoi uri rangrangas Pil 3:18-19
 - b. A kálik ngoi mul suri bos tám ruruna. A arwat suri kándi liu kápñate obop te lain wán. Epe 4:17 [Epe 5:8; 1Pe 2:16; Epe 5:15; Ioa 6:37, 40, 47; Ioa 3:16-18; Epe 1:5; Rom 8:22-25, 35-39; Ioa 10:28]

B. Má sápkin ngoromin a tangkabin ngoi.

1. Ngoromin a turpasi ngoi á sápkin i katbán rung di tanián:

Tungu di utung iáu ngo mátál án arasa kabin iáu á kabisit a ninir i ngisam, mái sár ukte pur tepák tilami naul bát! Dikte tah kus pala iáu uradi má ung kis min i naul bim, á iáu tungu u lu suka bámai bos kabisit no! Uk hol on ami balam ngo, “Ina tapam urami bát; inak apturi kang kiskis án kabisit ami iátin bos mátmátiyah káián ái Káláu. Má kang kiskis ina atri ami iátin pungpung er git lu kis talum ái, má ina sukis iatung on, wa ami naul ukung er a tam. Ina tapam urami iátin bos kumlán mehmeh; má inang kis ngorer i Káláu Tám Pulpulus Tánráu imi sang.” (Ais 14:12-14)

2. Má ngoromin a turpasi ngoi á sápkin singin kálámul:

Tili bos ololas no erei ái Káláu a aksimi, ái kanih a sorliu i kán mánán si di no. Má kanih a parai singin wák ngoromin, “Be, a parai ái Káláu ngo káp gaura te ani tan wán kubau no er a kis min i num?” Má wák a parai singin kanih ngo, “Giura ani tan wán kubau minái i num, mái sár wán kubau a tur imi katbán num, ái Káláu a artur kalar suri koion á ani, má koion á top on, giura káp mat keleh.” Má kanih a parai ngo, “Auh, kápte sang gaura mat. Ái Káláu a mánán ngo i pákánbung er gaura ani, ki na talas i mát gaur má gaura arwat mam Káláu sang má gaurák talas suri sápkin má suri a kuluk.” Má wák a mákái wán kubau er ngo a lain mákmák kuluk suri ani, má suri na atalsa diar má diarák lala mánán sang. Má ngorer ák lus pasi wán mák ani, má áng kip te ur si kán pup er diar tiklik, ki ák tarí singin má ái mul ák ani. (Tgk 3:1-6)

C. Wán á sápkin, wa rangrangas uri liu kán kálámul: (Mámáhat 10b)

1. Ámáris i mátán ái Káláu, araturán sáksák, lotu uri narsán angagur án káláu, tataLEN án wah, kurtara arliu, arngangar, bál sák uri lite, tataLEN án togor, tataLEN án sáráhung, kon suri táit káián lite ngo kán kiskis, bau mai dan rakrakai: Gal 5:19-21
2. Bos tataLEN minái, ái Káláu a mákái mák lala tabureng i bál suri. Ais 5:1-4, 7

D. Ái Káláu a nem ngo na mák anokwa pas git. Kápte ngo git songsong pasi ngo git huli.

1. A nokwan ngo gita kipi rangrangas suri kángit sápkin. Rom 3:9-11
2. Mái sár nokwan tilami si Káláu ákte tur talas: Rom 3:21-26
3. A mon i kángit ililwa: Ioa 3:16-18

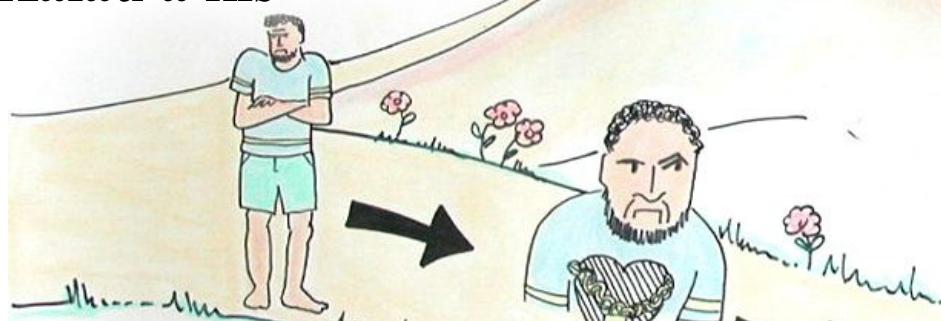
4. Ái Káláu a ungni kágít sápkin i kálí ái Karisito, koner kápte te sápkin on. Ái Karisito a kipi rangrangas i kágít arlih pasi ái Káláu a mák anokwa git ngo git nokwan ngorer sang i Karisito: 2Ko 5:21
5. Ái Iesu a pusak pasi rangrangas er ngo git sang gita puski. 1Pe 2:24
6. Ái Iesu Karisito a kis i lalin togor si Káláu suri git sang gita sengsegeng alari kán togor má gitá liu. Gal 3:13
7. Una hol tangrai suri ngoromin ngo ái Káláu a mánán i tatalen án armámna mák mánán mul suri tari rakrakai án rangrangas: Rom 11:22

Ái Satan a lu him mai riri kán kálámul suri long sáksáknai .

Rom 1: 21-23, 29-31

**1. Kálámul a tánlak
suri aposoi ngo ái
Káláu a kis**

**2. Ki bál ák lu
kurkuron má ák
lu mur i sápkin**

**3. Má namur a
lala nem i
kuron má ák
matai talas**

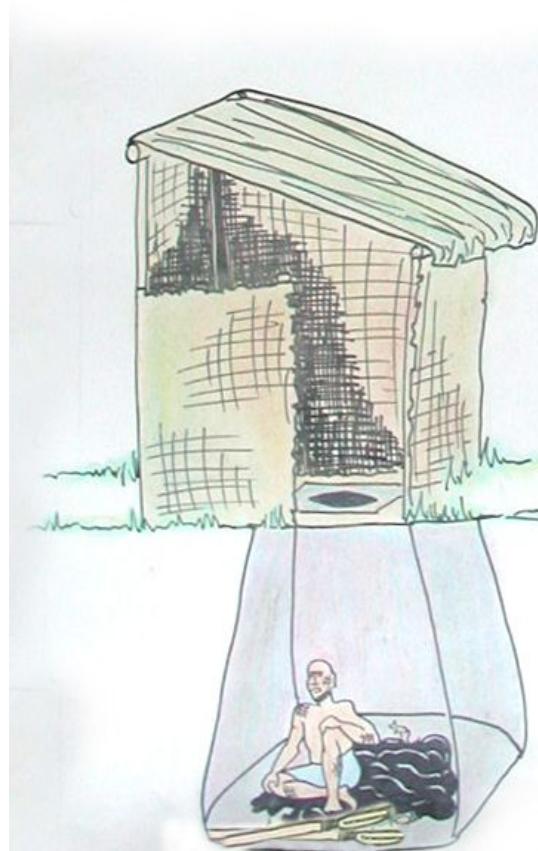
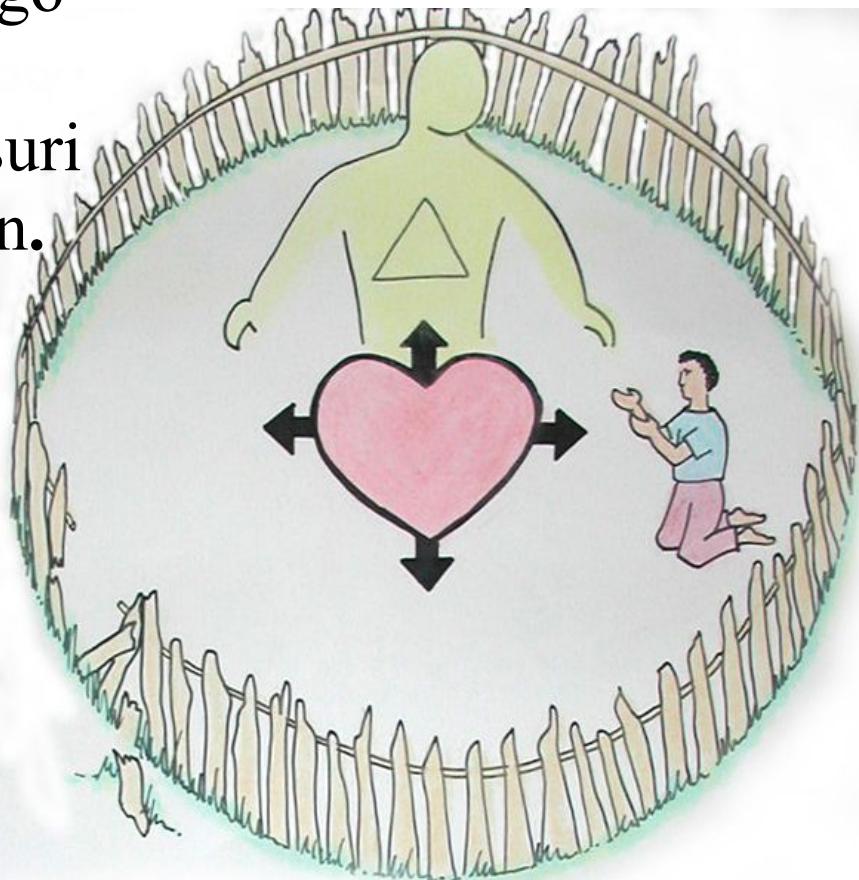

**4. Ái Káláu a
sisdoi uri
rangrangas**

A nokwan ngo
gita kipi
rangrangas suri
kángit sápkin.

Rom 3: 9-11
Rom 3: 21-26
Ioa 3: 16-18

Wán á sápkin:

ámáris,
araturán sáksák,
lotu uri lite káláu,
wah,
kurtara arliu,
arngangar,
bál sák,
togor,
sáráhung,
kon suri táit káián lite,
bau mai dan rakrakai

2Ko 5: 21
1Pe 2: 24
Gal 3: 13
Rom 11: 22

Gal 5: 19-21
Ais 5: 1-4, 7

ARALIU

Aratintin 11: GIT MÁKÁI ARTANGAN SI KÁLÁU I ARALIU

Támin aratintin ur on á Aratintin 11: Aratintin minái a worwor sur Káláu ngo a lala mámna git má ák nem suri hol palai kágít sápkin. Má ák ri suri lam git mul giták ararguna mai. Ngo git áslai kán armámna ái Káláu uri narsá git má gitá mánán kuluk i bál ái Káláu, ngorer ák aptur i bál git má gitá kákir suri na matmatuk i kágít liu án tanian.

A. Tungu be, ngadáh a ngoi á kágít liu er kápte be te artabar án artangan git kipi? Suri ngo gita talas uri artabar si Káláu (kán artangan), a kuluk ngo gita talas besang uri kágít liu i pákánbung kápte be git atur páptai kán artabar. (Mámáhat 11a)

1. Git hol on ngo bál git, wa mudán sápkin on sár. Mai sár kápte. A lala marán sang.
2. Kápte te ululah uri bál git erei ngo gita artangan mai.

“Bál kálámul a kág mai angagur ami iátin bos matngan tatalen má a tuan lite sang, má kápte kes a arwat suri na aliu pasi. Sinih na arwat suri na talas ur on?” Ier 17:9

3. Mai sár ái Káláu a arwat suri na ululah on. A arwat suri na ahutngin i bál kálámul má ahutngin i tanian kálámul mul:

“Ina ahutngin i bál gam, má inak aksimi hutngin tania gam, má inang kelsei laklak án bál gam mai bál gam ákte eran suri longra iau.” Ese 36:26

B. Ái Káláu a lala mámna git má kán lala riri ngo git no gita han uri narsán má giták ararguna mai. (Mámáhat 11b)

1. Ngoromin a ngoi á kán lala armámna ái Káláu uri narsá git. Mat 27:26-30, 35-44; Ioa 10:17-18 [Rom 5:6-8]
2. Ngadáh gita obop timan kalengnai ngoi á kágít ararguna mam Káláu náng kuluk kaleng? Gita gagas palai táit er a bangbang kári kágít ararguna, wa sápkin sang. Gita sung Káláu suri na hol palai kágít sápkin. Ioa 5:39-40; Ioa 6:35-37

C. Ái Káláu a lu kis án eran mák lu nem suri hol palai sápkin.

1. Ái Iesu a kipi kágít arlih! Git mákái ngorer má ák talas uri narsá git ngo ák lala nem suri hol palai kágít sápkin. (Mámáhat 11c)
 - a. Rangrangas áklis, ái á áwáwatin á kágít láklák.
 - b. Apa 1:5b-6 “...a mámna git mák *asengsegeng pas git mai dárán sang alari kágít tan sápkin.*”
 - c. Sálán hol palai sápkin:
 - (1) Ái Káláu a asengsegeng i git alari kágít sápkin má ngorer kápte git ámáris mul i mätán ái Káláu.
 - (2) Ái Káláu a long palai ngo pálás pala git tili kágít kamkabat mák arahi kágít tinákum.
 - (3) Ái Káláu kápate hol on ngo git sang gita anokwai ngo hul palai kágít sápkin mai kokos uri narsán.
 - d. Hol palai a sálán ngo ái Káláu kápntate hol páptai mul á kágít sápkin. Ákte pah palai má. Eba 8:12
2. I bos buturkus minái a para inngas tari ngo ái Káláu a nem i hol palai sápkin.
 - a. 2Ko 5:21
 - b. Gal 3:13
 - c. 2Pe 3:9 [1Ti 2:3-6; Tit 2:11; Ioa 3:16-17]

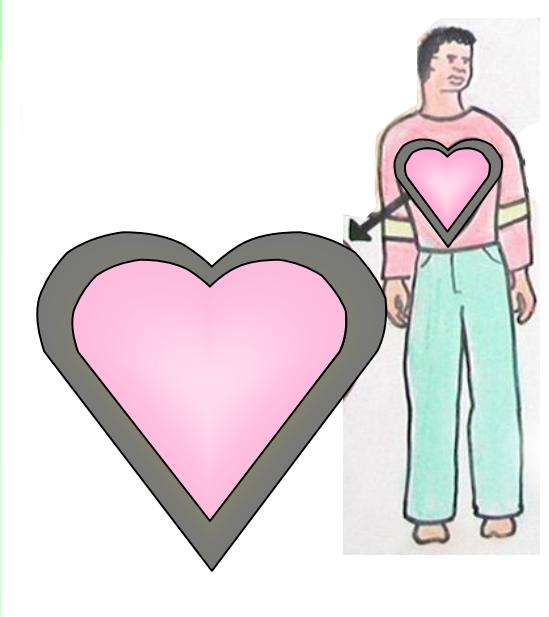
D. Artangan káián ái Káláu a kilkila pas git suri gita lu agengen pas git sang má gita lu hol kaleng.

1. Kápte ngo kán talar ngo na hol palai kángit sápkin má nák asengsegeng pas git ái Káláu. Mái sár kabin i kán tilik armámna má kán artangan uri narsá git, ák sara tari kán artabar ur si git ngo na hol palai kángit sápkin.
 - a. *Artangan, ái á artabar bia. Kápte ngo git nokwan artálár suri kipi.*
 - b. “Araliu er gam otoi a hut tili artangan si Káláu kabin gam ruruna. Kápte ngo wán kamu rakrakai. Ái sár ái Káláu a tabar gam mai.” Epe 2:8-9
2. “Ái Káláu a longoi lain tatalen uri narsá gam er a lala kis pau nana gam, má kán togor kápate hut melek narsá gam. Ngádáh, kápgamte mák ilmi á armámna si Káláu er a lam pas gam suri gama tapriu?” Rom 2:4 [Epe 3:16-19]
3. Ái Káláu kápate hol pala iáu. Páksiai ngo ákte ger á kam ililwa, kápnate arsok pala iáu mák rah, ki uk pur. Kápte. Pil 1:6

E. Táit una longoi: Pákánbung án kis pau. Hol tangrai suri dánih ákte longoi ái Káláu. Má dánih una longoi á iáu?

F. Pukpuksa sur Osea máí Gomar (Pukpuksa suri artangan si Káláu):

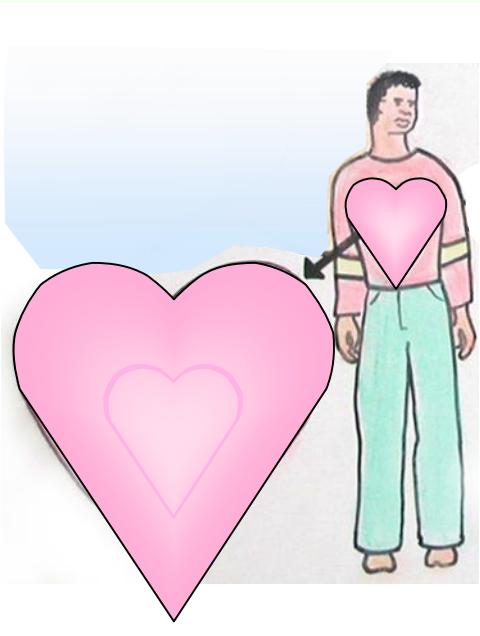
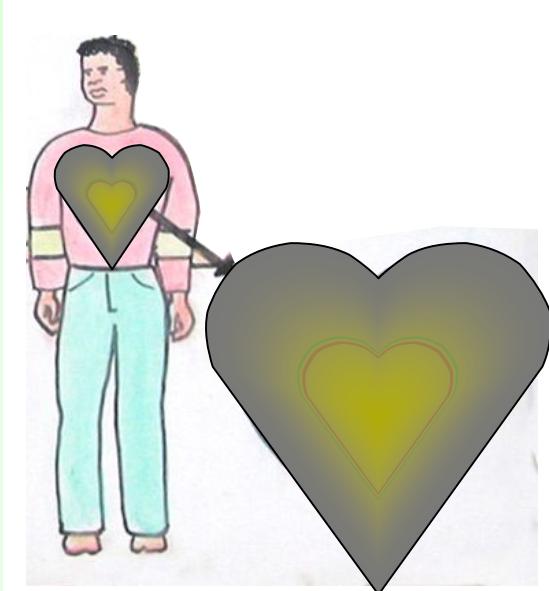
- a. Sak 103:3-4 (1-5) Ái Káláu a saras pas git tili tinkas án iru áklis.
- b. Ose 1:1-10 (Bali puksai pukpuksa minái; koion á tu pukdai sár.)
- c. Ose 11:1-4, 7-9, 12 Ái Káláu a tangis git mák parai ngo, “Kápate arwat ngo ina arsok pala iáu. Ngádáh ina ngoi...?”
- d. Dárán Natun ái Káláu, ái á arul a hul pas git mai ái Káláu.
- e. Pákánbung a tur i nagogon ái Iesu má kán minat i kubau kus. Mat 27:26-30; 35-44
- f. Ái Iesu a bál tari má dik bás páptai uri kubau kus. Suri dáh? A kabin i kán tilik lala armámna uri narsá git. Ioa 10:17-18

*Git hol on ngo bál
git, wa mudán sápkin
on sár. Mái sár
kápte. A lala marán
sang.*

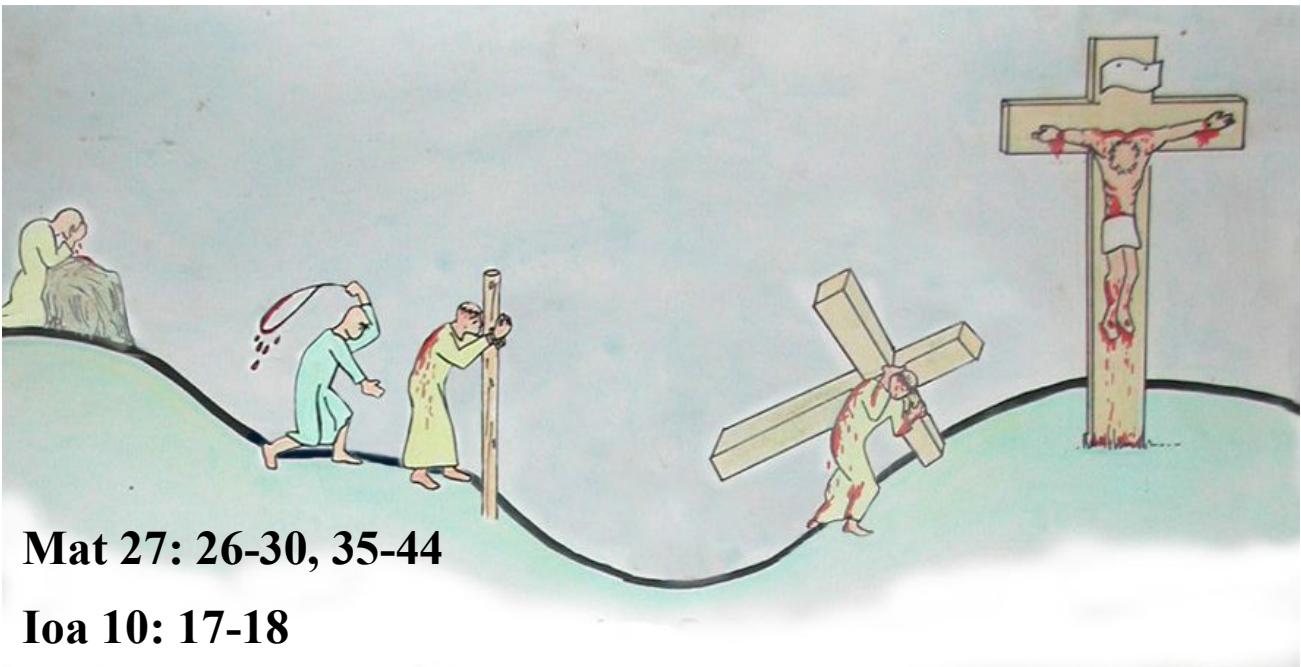
**“Bál kálámul a káng mai
angagur ami iátin bos
matngan tatalen má a
tuan lite sang, má kápte
kes a arwat suri na aliu
pasi. Sinih na arwat suri
na talas ur on?”**

Ier 17: 9

**Ái Káláu a arwat suri na
ahutngin i bál kálámul má
tanián mul:**

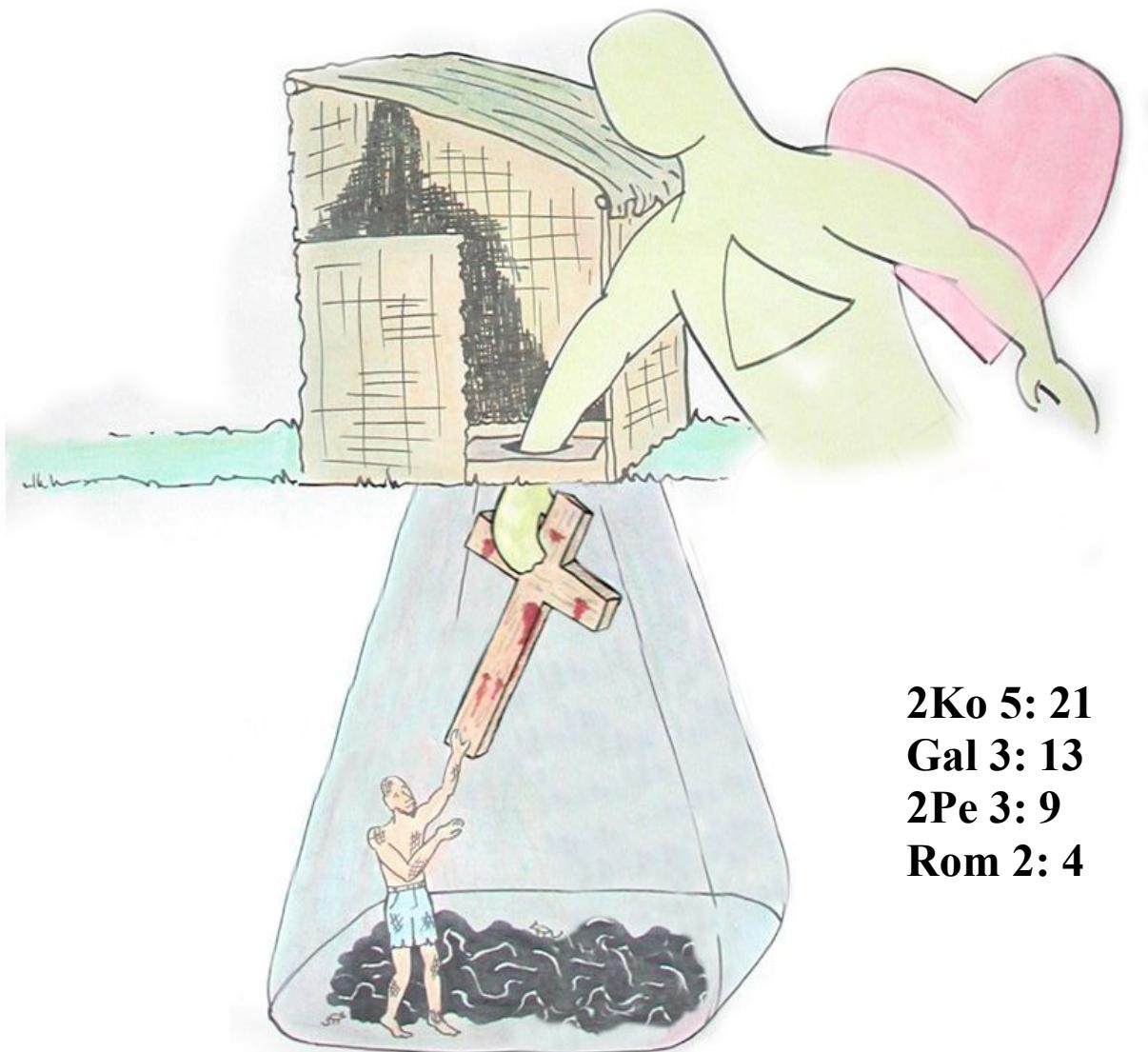
*Ina ahutngin i bál gam, má
inak aksimi hutngin taníá
gam, má inang kelsei laklak
án bál gam mai bál gam ákte
eran suri longra iau.
Ese 36: 26*

Mat 27: 26-30, 35-44

Ioa 10: 17-18

Ngádáh git mákái ngoi á artangan si Káláu i araliu?

2Ko 5: 21
Gal 3: 13
2Pe 3: 9
Rom 2: 4

Ái Iesu... a kipi kágít arlih!

Aratintin 12: DÁNIH Á ARALIU?

Támin aratintin ur on á Aratintin 12: Aratintin minái a worwor suri dánih na tapam hut ngo git ruruna i Karisito ngo ái á kágít Tám Araliu. On á aratintin minái a pálasi sálán: hol kaleng, ruruna, araliu alari sápkin, má kán tatalen ái Káláu er a patak pas git má gitá rang natun.

A. Araliu a kipi hol kaleng alari sápkin má áng kipi mul i ruruna i dánih a longoi ái Iesu suri saras pas iáu tili sápkin. Mar 1:14-15 [Apo 20:20-21]

1. Hol kaleng
 - a. Sálán: arkeles i hol káián kálámul suri kesi táit ngo tatalen, má ilang alari.
 - b. A ngoro u mat alari kam torahin matngan liu: 2Ko 5:17
 - c. Ái Káláu a ahutngin i iáu uk hutngin kálámul: Epe 4:20-24
 - d. Aratintin si Ioanes Tám Arsiu a atintin git ngo hutngin liu er na aposoi ngo ukte hol kaleng: Mat 3:1-2, 7-8
2. Ruruna
 - a. Sálán: tar kunlai kam liu má taniam mul ur si Karisito.
 - b. Kápte u sengsegeng alari sápkin kabin i kam songsong, mái sár kabin u ruruna i táit a longoi ái Karisito ur singim: Epe 2:8-9; 2Ko 5:15; Rom 6:22-23
 - c. Una obop Iesu náng kabisit i kam liu má unák rusan tar iáu suri taram singin. Una longoi ngorer, má ák sálán sang ngo ái á kam Konom.
 - d. Kápte git sengsegeng kabin i kágít lain him git longoi, mái sár a aliu pas git suri gita longoi lain him káián ái Káláu:
 - (1) Ái Káláu ákte eran páksi him ngo gita longoi: Epe 2:8-10 (vs. 10: “a aksim git gitá kes mam Iesu Karisito suri giták lu longoi lain tatalen sár”)
 - (2) Ái Káláu ákte kára pas git suri gita ngoro Natun: Rom 8:28-29
3. Kágít sápkin ákte pah má ákte mon má á pilpil án bál git a tari ái Káláu:
 - a. Kágít sápkin ákte siu palai á dárán ái Iesu Karisito: Apa 1:5 [Eba 1:3]
 - b. Tangkabin i pákánbung git ruruna i Karisito, ái Káláu kápate wás pala git ngo git ámáris i mätán! Rom 8:1
 - c. Ái Káláu a tari hutngin liu si git: Epe 4:22-24 [Tit 3:5; Ioa 3:3]
4. Ái Káláu a patak pas git gitá rang natun sang
 - a. Onin git má te hut ngoro rang natun ái Káláu: Gal 4:4-6 [Epe 1:5]
 - b. Git má te rang natun ái Káláu, má ngorer gita otoi tiklik mam Karisito á arasosah er a parai páksi ngo na ur káián rang natun: Gal 4:7; Rom 8:17
 - c. A ngoro git má te mat tiklik mam Karisito suri gita liu namurwai hutngin holhol: Gal 2:20
 - d. Ái Iesu a hut suri kis tiklik mam git má tari Tanián a Pilpil si git: Ioa 14:16-18, 23
 - e. Kágít tungai kis án taram i Iesu mai rakrakai káián Tanián a Pilpil: Gal 5:16

B. Sál ngádáh una mur on suri una hol kaleng?

1. Una lu para aposoi ngo u longoi sápkin. IIo 1:8-9
2. Una mikmikwa palai sápkin má su bahim ur on. Ese 18:30-32; Rom 6:2
3. Tar kunla iáu uri nemnem si Káláu. Apo 26:20
4. Ruruna sár i Káláu suri nák arkeles i kam liu. Pil 1:6

C. Tohtohpas suri hol kaleng:

1. Tám kip takis a sung mai rumrum. Luk 18:13-14
2. Tan kálámul i bungun Pentikos. Apo 2:37-38

D. Wán á kam ruruna na ngoromin.

1. Matngan ruruna minái kápte ngo u tu ruruna sár ngo ái Káláu a kis mák rah má iatung. Iak. 2:19

2. Una ruruna ami balam ngo ái Karisito a mat sur iáu. Rom 10:9-10
3. Má ngorer a mon i kam hutngin Konom ngo Kálámul Pakta. 2Ko 5:15
4. Una tar kunla iáu suri taram i kam hutngin Kálámul Pakta. Rom 6:16-19
5. Matngan ruruna minái na akopkomoi lain tatalen tiklik mai, má kam liu na inngasi ngo á iáu á kes tili di á matananu si Káláu Iak 2:14-17

Dánih á araliu?

Hol kaleng

Arkeles i hol má tatalen

1.

Mat alari
torahin liu

Epe 4: 20-24
Mat 3: 1-2, 7-8

Epe 2: 8-9
2Ko 5: 15
Rom 6: 22-23

Ruruna

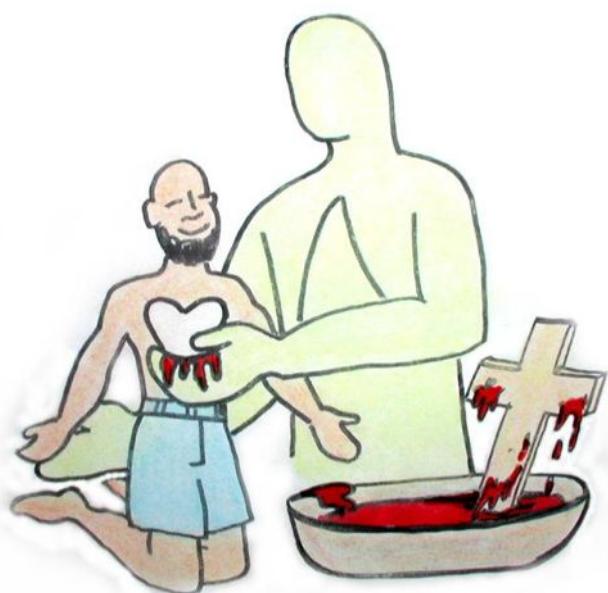
Tar kunlai liu
má tanián uri si
Karisito

2.

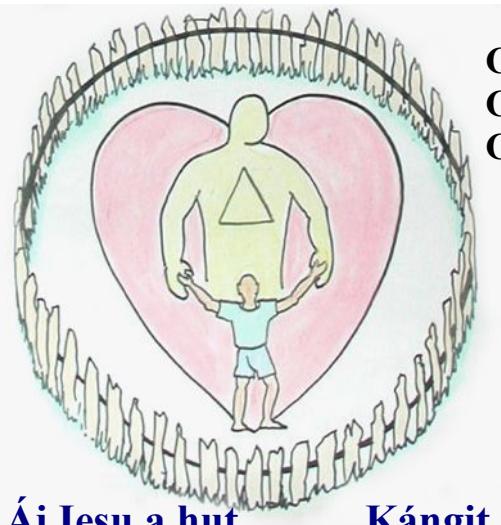
Obop Iesu
náng kabisit i
kam liu má
rusan tar iáu
suri taram
singin

3. Sápkin ákte pah
má ái Káláu a tari
pilpil án bál

Apa 1: 5
Rom 8: 1
Epe 4: 22-24

4. Ái Káláu a patak
pas git gitá rang
natun sang

Gal 4: 4-6
Gal 4: 7
Gal 2: 20

Ái Iesu a hut
suri kis tiklik
mam git má tari
Tanián a Pilpil
si git.
Ioa 14: 16-18, 23

Kágít tungai kis
án taram i Iesu
mai rakrakai
káián Tanián a
Pilpil.
Gal 5: 16

ARATINTIN 13:
DÁNIH Á TAN AKILÁNG I LIU KÁIÁN TÁM RURUNA MUSWAN?

Támin aratintin ur on á Aratintin 13: Aratintin minái a bohoi tatalen kán tám ruruna ngo ngádáh na liu ngoi. Támin táit ur on á aratintin minái a but pas tili 1 Ioanes, wa armámna sang, kabin armámna ái á tatalen git mákái mai mát git má gitá mák ilmi ngo bál kálámul ákte arkeles má, má ák tám ruruna muswan sang.

A. Ái Ioanes er apostolo a parai i buk 1 Ioanes 1:1-3: “Gim apapos ur on má gimá para talsai si gam suri á Pinpidan án Liu áklis...suri ngorer gita tukes má gita ararguna tiklik mam Káláu Kák git má mam Natun, ái Iesu Karisito.”

Pukpuksa: Kesi kalik án kaukak til Saot Amerika mámán a mat. Ái kákán a lu lala ngin i dan rakrakai má kápate lu lain mákmák i kán kalik kaukak, pasi kalik er ák lu ser namnam i tan lulpin mák lu sikip namnam mul ur áián. Má a lu sikip namnam singin kesi wák a tám ruruna. Wák er a mákái ngorer ki ák lu sung suri kalik erei. Má namur ák hol pasi má ngo na patak pasi. Má wák er a lu lain ololoh on sang mai namnam má mai lusán uri kápán páplun, má a lain mámnaí mul. Mai sár kalik kápate arsok tili siksikip. Kán tungai siksikip sang má ser namnam tili lulpin. Kápte be a ruruna i wák er a patak pasi ngo na ololoh tumani. Kápte be a mánán suri ngádáh na liu ngoi i lalin i wák erei. A dolon pákánbung sang ki ák turpasi ruruna i ololoh si wák er a patak pasi.

- Dánih á akiláng? Akiláng a tur suri tatalen kálámul a longoi, má git mákái ngorer má gitá mák ilmi ngo ái á matngan kálámul ngádáh.
- 1 Ioanes – Ngoromin git mánán ngoi ngo git ararguna mam Káláu:

1. Láklák i Talas. 1Io 1:6-7
 - a. Suri ngorer dák mák ilam iáu ngo iáu natun Talas: Ioa 12:36
 - b. ...kabin talas er a kip auti marán toltolom wán ngorer i boh tatalen a kuluk má a nokwan má a támin. Epe 5:8-9
2. Una longoi táit ngorer i arngángsa si Káláu. 1Io 2:3-6
 - a. Ngo u mámna Káláu, ki u nem suri una taram on. Ngo u lala taram i Káláu, ki a inngasi ngo u lala mámnaí.
 - b. Ngoromin á wán: Ioa 14:21
3. Una mámna tuam. 1Io 2:9-11 [Ioa 3:10-11, 14-18; 4:20- 21]
 - a. Sinih á tuam? Luk 10:29-37
 - b. Kálámul a mur i tatalen án armámna, a lu balbal ilwa pasi a kuluk suri na mur on má suri na tángni rang tuán mai mul.
4. Koion una lala nem suri ninsin naul matmatngan pokon. 1Io 2:15-17 [Koion gama bes mai tan táit tili naul bim ngo ninsin naul matmatngan pokon.]
 - a. Sálán naul matmatngan pokon a ngoromin: tan táit án naul bim ngorer i pirán tabal ngo lain lusán, sursur suri longoi sápkin, hol apakta pasi sang (mákái aratintin 8 má 9).
 - b. Bos táit minái na bokoh pas, ái sár kálámul a láklák tiklik mam Káláu, ái na kis áklis. 2Ko 4:18
5. Una kes mam Iesu má ekesi kis tiklik mai. 1Io 2:24
 - a. A sálán ngo ararguna mai, kis pagas on, patap on sang. Ioa 15:4-7
 - b. Táit na tapam hut til on: una oboi marán wán. Ioa 15:4-5 [Ioa 8:31-32; Ioa 15:7]
6. Apapos káián Tanián a Pilpil 1Io 4:13
 - a. Kálámul a apapos, a atatir uri táit a mákái.
 - b. Tanián a Pilpil a atumran on mai taniam ngo iáu natun ái Káláu. Rom 8:14-16

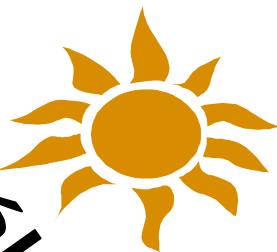
7. Una longoi tatalen a nokwan. 1Io 3:10
 - a. Matngan kálámul minái a lu longoi nokwan masik. Páksiai ngo táit a rakrakrai suri longoi, ngo kápte kes a mákái táit a longoi, ngo a tu gengen táit sár a longoi. Luk 16:10 [Tit 2:7]
 - b. Una lu parai támin masik, má koion una parai risán sár. Auh, na kunlán sang. Epe 4:25
 8. Una sorliwi naul matmatngan pokon 1Io 5:4-5
 - a. Matau na kis pagas iatung i balam kabin u mánán ngo ái Iesu ákte suka bámiai rakrakai káián naul matmatngan pokon. Ioa 16:33
 - b. Bos tám ruruna minái dikte sorliu mai dárán ái Sipsip. Apa 12:11
- B. Iau le on ngorer suri gama mánán tusi ngo gamáte top on má á liu muswan er a kis áklis:** 1Io 5:13
- C. Ái Petero a parai ngo bos tatalen minái, ngo una top páptai má nák lu marmaras hanhan, ki una oboi lain wán i iáu:** 2Pe 1:5-9
- D. Be, a nokwan ngo táit dáh gita sung suri, gita kipi sang?** 1Io 5:14-15

Dánih á tan akiláng káián tám ruruna?

1 Ioanes — Ngoromin git mánán ngoi ngo git ararguna mam Káláu

1

1Io 1:6-7

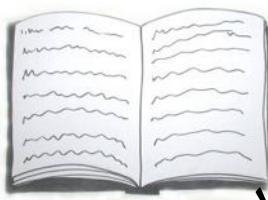
8

Láklák i Talas
Sorliwi naul matmatngan pokon

1Io 5:4-5

2

1Io 2:3-6

3

Longoi ngorer i amoágangsa si Káláu
Una māmnna tuam

1Io 2:9-11

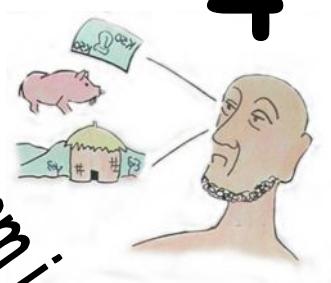
7

1Io 3:10

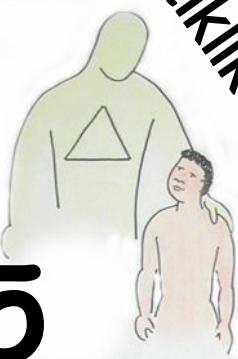

4

1Io 2:15-17

5

Longoi tatallen a nokwan
Apapos Kán Tanián a Pilbil

1Io 4:13

6

1Io 5:13

*LIU KÁIÁN
TÁM RURUNA
MÁ
TATALEN
KÁN TÁTÁIL*

ARATINTIN 14: MINÁI Á SÁL SURI NGÁDÁH GITA SUKA BÁMIAI NGOI Á KURTARA

Támin aratintin ur on á Aratintin 14: Gita talas suri nokwan a tari si git ái Iesu má suri tan papam er gita sol ur on má arup mai. Ngo kápte git talas ur on á minái, ki ngádáh gita suka bámia Satan ngoi? Aratintin minái a lala kis i buk Epeso 6, má a toh tari uri git ngo ngádáh gita lu arup ngoi mai kurtara.

A. Git liu i aru matngan liu: liu án kápán páplun má liu án taníán. (Mámáhat 14a)

1. Liu án taníán a muswan mul ngorer i liu án kápán páplun.
2. A mon á mágán: Epe 6:12
3. Ái Satan a lala arup mai angagur.
 - a. Ái á kákán angagur sang: Ioa 8:44
 - b. A lu gau arisai támin: Mat 4:5-7
 - c. A arwat suri na kukai tatalen káián angelo tili talas: 2Ko 11:14 [Mat 24:24]
4. Ái Iesu a hut suri suka bámiai má arahi him si Satan: 1Io 3:8

B. A kuluk ngo gita mánán tusi sang ngo ái sinih á kángit kurtara. 1Pe 5:8-9 [1Io 5:19; 2Te 3:3]

1. A lala támin táit suri ngo koion gita ngul suri kán holhol taru ái Satan.
2. Ái Satan a mon i kán tan tolitolom holhol taru a hol páksi uri tan malar on á nau matmatngan pokon má uri tolitolom matngan kálámul.

C. Git á bos tám ruruna, aru á kángit sál. A arwat ngo gita liu namurwai támin, ngo gita liu namurwai angagur án aratintin ngorer i rung kápdate ruruna.

1. Koner a kátlán: Satan
 - a. Kábutkis: angagur
 - b. Tatalen: gong sur noi táit
 - c. Wán: sák má hiru áklis
2. Koner a kátlán: Káláu
 - a. Kábutkis: támin
 - b. Tatalen: armámna uri narsá Káláu má tan kálámul
 - c. Wán: gasgas má bál matau

D. Rakrakai káián ái Káláu na tangan iáu. Kol 1:13; 1Io 4:4 [Luk 1:37; Epe 5:8-10; 1Ko 10:13]

1. Ái Satan kesá akaksim sár ngorer i git, má kápate arwat mam Káláu, má kán rakrakai kápate arwat mai rakrakai si Káláu.
2. Ái Káláu ákte parai ngo na tangan git mai kán rakrakai, má a kuluk ngo gita ruruna on.

E. Ngádáh gita arup ngoi mai kángit kurtara er a taníán? 1Pe 5:8-9 (Mámáhat 14b)

1. Una talas suri kam kurtara ngo a lu balbal toh iáu.
 - a. Una talas suri matngan artohtoh u lu pur on, má suri pákánbung a lu sosih i kam ruruna ngo kam liu.
 - b. Kam sápin nemnem na talka pas iáu má unák lala hol suri longoi sápin. Iak 1:14
2. Una áksá pasi kam mermer án arup má tan papam no erei ái Káláu ákte tari singim: Epe 6:10-13 [Iak 4:7]
 - a. Reureu: támin muswan Epe 6:14
 - b. Papal uri bahbah kári bongbongam: ninas a nokwan Epe 6:14
 - c. Bákbákar kek: ruruna pagas i lain arbin er a lu tari moloh Epe 6:15 [1Pe 3:15]
 - d. Papam: ruruna – ái Iesu ái á Konom uri kam liu má una rusan tar iáu suri taram on Epe 6:16
 - e. Pákpákur án arup: araliu káián ái Káláu Epe 6:17

- f. Is án arup: Pinpidan si Káláu Epe 6:17
 - g. Una lu mur i aratintin káián Tanián a Pilpil i pákánbung u sung. Epe 6:18
 - h. Una tur dik pagas Epe 6:13b-14a
 - i. Una áksá pasi mermer án arup erei ái Káláu ákte tari suri una tur palai holhol taru si Satan. Epe 6:11
3. A kuluk ngo gita tur talum suri á arup minái Gal 6:2 [Eba 10:23-25]
 4. Gita tur kaplah alari angagur erei na apedei mát git. Eba 3:12-14 [Iak 1:23-25]

F. Ngádáh gita him ngoi mai kángit nokwan tilami si Káláu?

1. I ngisán ái Iesu Luk 10:17 [Apo 3:6-7]
2. Pinpidan si Káláu Mat 4:8-11 [Epe 6:17]
3. Ahal má sung Mar 9:28-29 [Apo 14:23]
4. Dárán ái Karisito Apa 12:11
5. Apapos uri lain arbin Apa 12:11
6. Lotu má párpára agas Kol 3:16 [Epe 5:17-20]

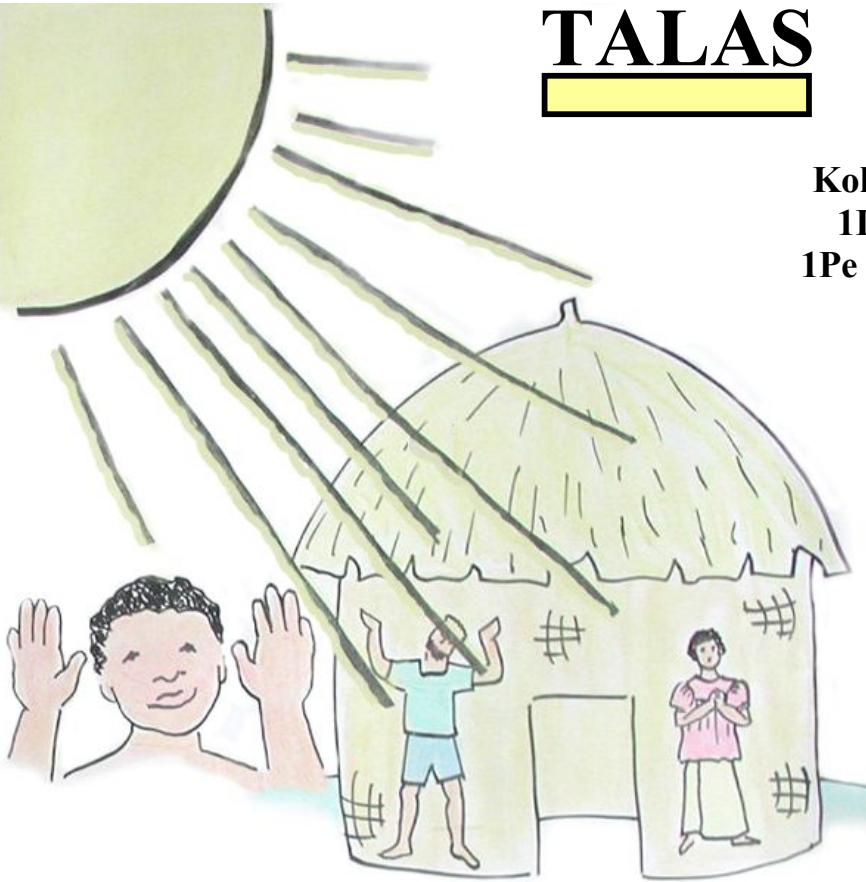
KURON

Io 8: 44
Mat 4: 5-7
2Ko 11: 14

TALAS

Kol 1: 13
1Io 4: 4
1Pe 5: 8-9

Koner a kátlán: **Satan**
Kábutkis: **angagur**
Tatalen: **gong sur noi**
Wán: **sák má hiru áklis**

Koner a kátlán: **Káláu**
Kábutkis: **támin**
Tatalen: **armámna uri narsá Káláu má tan kálámul**
Wán: **gasgas má bál matau**

Ngádáh gita arup ngoi mai kurtara a tanián? Epe 6: 10-18

Gama

sung

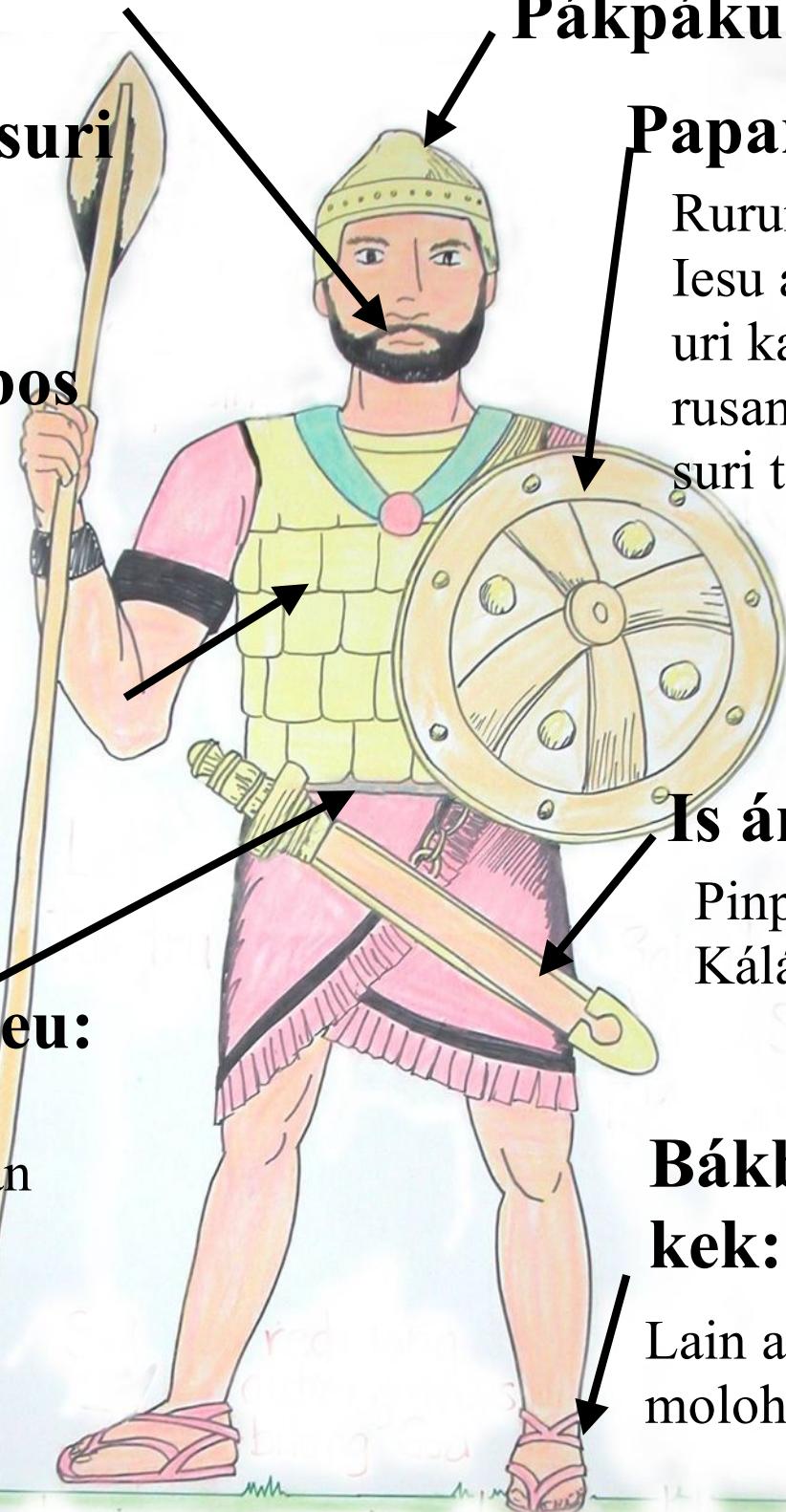
Káláu suri

na lu

tangan

gam i bos

táit no.

Pákpákur: araliu

Papam:

Ruruna –
Iesu á Konom
uri kam liu,
rusan tar iáu
suri taram on

Papal:

Ninas a
nokwan

Reureu:

Támin
muswan

Is án arup:

Pinpidan si
Káláu

Bákbákar
kek:

Lain arbin a tari
moloh

“Gama áksá pasi kamu mermer án arup má tan
papam no erei ái Káláu ákte tari si gam, suri
ngorer gama arwat suri tur pala Satan.”

Epe 6: 11

Aratintin 15: SURI DÁH GITA PILPIL?

Támin aratintin ur on á Aratintin 15: Ái Káláu a aliu pas git kabin i kángit ruruna sang, mái sár kángit ararguna mam Káláu a kis sár i kángit láklák tiklik mai. Aratintin minái a lala parai láklák namurwai ninas a pilpil. Pinpidan a parai ngo “Na pilpil i ninsin i gam ngorer i ninsing a pilpil” 1 Petero 1:16. Aratintin minái a atintin git mul suri aru táit a lite arsagil: (1) ngádáh git kis ngoi i mátán ái Káláu, má (2) ngádáh gita láklák namurwa Karisito ngoi.

A. Ái Káláu a pilpil:

1. Ái Káláu a pilpil má a nokwan ngo gita para agasi: Apa 4:8-11
2. Tanián a Pilpil. Kuir wor “pilpil” kuir i ngisán.
3. 1Io 1:5 “Ái Káláu á talas, má kápate artálár ngo kuron na kis tiklik mai.”

B. Dánih á ninas a pilpil?

1. *Sálán: kis kaplah alari sápkin má tar kunla git ur si Káláu.*
2. *Talas a sálán ngo kápte te sápkin a kis.* Ninsin ái Káláu a tu nokwan pagas no.

C. Dánih a nem on ái Káláu si git? A kuluk ngo gita parai ngorer a parai ái Paulo:

Iau talas ur on ngo kápte te a kuluk a kis i iau. Iau parai sár suri kak torahin holhol.
Rom 7:18

1. Ái Dewit a gátña ngo sinh a arwat suri na sámтур i mátán táil ái Káláu:

Sinh na tapam urami pungpung káián Konom? Mái sinh a arwat suri na tur i kán malar a pilpil? Ái koner a pilpil i limán má bál mul... Sak 24:3-4

2. Ái Petero a parai si git ngoromin:

Ái Káláu koner a kilkila pas gam, ái a pilpil áklis. Ngorer gama mur i kemen suri gamák nokwan pagas i bos táit no gama longoi. Pákánbung gama longoi ngorer, gama long artálár pasi pinpidan er a parai ái Káláu ngoromin, “Na pilpil i ninsin i gam ngorer i ninsing a pilpil.” 1Pe 1:15-16

3. Ái Káláu a nem i toh tari kán rakrakai i git: Ái Káláu ákte longoi talsán lain arbin ák talápár imi bál git. Talas si Káláu ái á omobop a tuan songap, mái sár ái Káláu a oboi i átbán di longoi mai kutun pen a lu báng má a lu pospos. A longoi ngorer suri inngasi ngo rakrakai kán lain arbin a but pas si Káláu masik, má kápte ngo kángim rakrakai. Káián ái Káláu sang á rakrakai erei má minmáir mul: 2Ko 4:6-7

D. Ái Káláu ákte kára pas git uri rang natun mák oboi Tanián a Pilpil i bál git ngoro akiláng ngo ákte tar kalar git ur káián. Má gita kis áklis ngorer.

Ái Káláu sang koner a atumran i gim má gimá kes mam Karisito, má a longoi mul mam gam. Ákte kára pas git má ákte akiláng i git, má ngorer ák para atalsai ngo git káián. Má ák oboi Tanián i bál git ngorer i akiláng ngo ákte tar kalar git mai, má akiláng er a para tusi ngo tan arasosah ái Káláu ákte oror pagas mai ngo ur káián kán matananu, tan táit er na hut muswan si git. 2Ko 1:21-22

[mákai mul i buk Epe 1:13-14; 2Ko 5:5]

E. Má arngángsa mul ur si git ngo gita pilpil, ngorer git mákai i buk 1 Petero 1:15-16

Pukpuksa: Pákánbung a páng i mulán natun káláu i tekesi kabisisit, ki a talas ngo kalik erei na kabisisit namur. Mái sár ngádáh? A arwat ngo kalik káláu erei na kipi kiskis án kabisisit i kesi wiik namur sár i kán bungun páng? Auh, kápte. Na pakta sang ur on á him án kabisisit. Kán kiskis onin ngo na kipi him án kabisisit namur, mái sár kápate pakta arwat be. Ái sár ngo na maras ur on sang suri nág kipi á him erei namur.

F. Aru á matngan pilpil. Eba 10:14

1. Kiskis

- a. I pákánbung iau ruruna i Karisito, ái Káláu a wás pas iau ngo iau nokwan i mátán má ák tari matngan pilpil káián ái Karisito ur singing. Pil 3:9
- b. Má kang **kiskis** ngo iakte pilpil. A ngorer á kak pámpur i mátán ái Káláu turpasi tili pákánbung iau tangkabin ruruna, má ái Káláu a tar kalar iau mai Tanián a Pilpil. Epe 1:13-14; 2Ko 1:21-22
 - (1) Kápte iau kipi kabin iau mur i nagogon ngo iau songsong pasi; ái Karisito a hul pas iau mai dárán. 1Ko 6:20 [1Pe 3:18]
 - (2) Kápte ngo iau nokwan artálár suri ina kipi mul. Rom 5:8 [Kol 2:13-14]

2. Matmatuk hanhan

- a. Má pinpidan a parai mul ngo ina lu marmaras suri ina ngoro Karisito: minái á timtiman a lu huthut i pákánbung ák lu marmaras hanhan i kak liu. 1Pe 1:15
- b. Táit minái kápte ngo a hut i kesi pákán sár mák wat má, kápte. Ina lu **pilpil hanhan**: pinpidan a parai mul ngo ina su bahing uri kak torahin holhol má torahin ninsing: Epe 4:22-24 [Pil 3:12-14]
- 3. Má ngorer aru matngan pilpil a ngoromin. Ngo Tanián a Pilpil a hut mák porta i iau, ái á akiláng ngo iakte pilpil má alari kak sápkin i mátán ái Káláu (kang kiskis sang). Mái sár kápte iau matuk be, má ngorer ina lu ararguna mam Karisito má matmatuk hanhan suri inak lu ngorer i Karisito sang (matmatuk hanhan).

G. Ngo ákte pah má á kak sápkin má iakte pilpil má, ki suri dách ina lu mur i bos ninas a pilpil i kak liu?

1. Ngo ina su bahing uri ninas a pilpil, ki a aposoi ngo káp iau te mánán muswan i Káláu, má iak tari tabureng uri bál ái Káláu mul: Eba 10:17-24; Eba 10:25-29
2. Te di atiutiu Paulo ngo ákte parai ngo kágít sápkin na lu hanhan sár nák lu pakta sorliu, mái sár a pua palai ái Paulo: Rom 3:8; Rom 6:1-4
3. Suri dách gita tiptipar namurwai liu a pilpil? “Ngo una lákám má unáng kis pátum Káláu, ki ái Káláu na kis pagas pátum iáu.” Iak 4:8

H. Ngádáh ina lu ngoro Iesu ngoi? (Obop timan pas iau ur si Káláu)

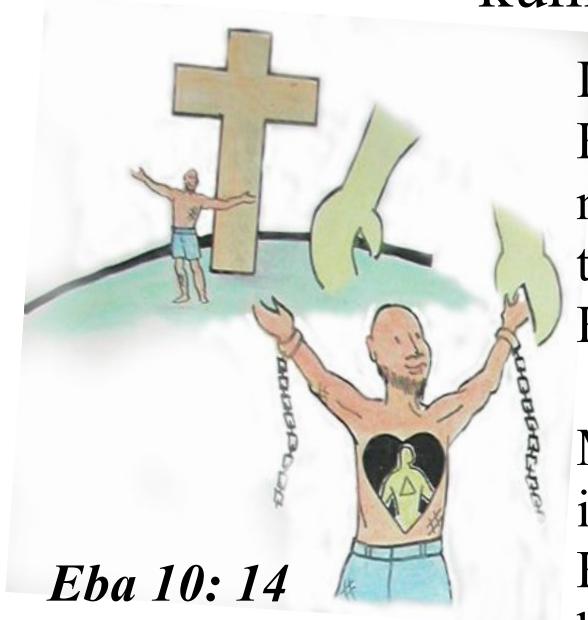
1. Ngo ina ngoro Iesu sang, a mon á sál ina tiptipar namurwai. Kápte ngo ninas er na tapam hut i kesi bung sár mák wat má; ái Iesu a nem suri na him mai kak liu suri nák lu matmatuk hanhan: “Iakte hut suri gama liu má suri liu er i gam na lu pakpaka hanhan.” Ioa 10:10

Má kes mul á worwor erei i pinpidan si Káláu, a parai ngo, “Á iau ina Kák gam, má á gam gama rang natung káláu má rang natung tahlik.” Lain rang buhang, ái Káláu ákte longoi kán tan oror taru minái ur si git. Má ngorer gita apilpil pas git sang mai hol palai bos táit er a long adurwán i kápán páplun má taniá git mul. Má kabin git rumrum i Káláu, ki gita rusan kunlai kágít liu uri narsán. 2Ko 6:18 - 7:1

2. Pil 1:6 Ái Káláu kán tungai himmai kak liu suri inak ngoro Karisito.

Suri dák gita pilpil?

Sálán: kis kaplah alari sápkin má tar kunla git ur si Káláu

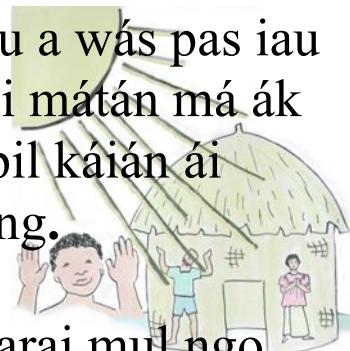

Eba 10: 14

Eba 10: 17-24

Eba 10: 25-29

I pákánbung iau ruruna i Karisito, ái Káláu a wás pas iau ngo iau nokwan i mátán má ák tari matngan pilpil káián ái Karisito ur singing.

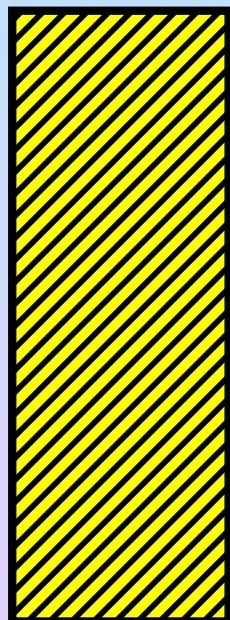

Má pinpidan a parai mul ngo ina lu marmaras suri ina ngoro Karisito: minái á timtiman a lu huthut i pákánbung ák lu marmaras hanhan i kak liu.

Aru á matngan pilpil

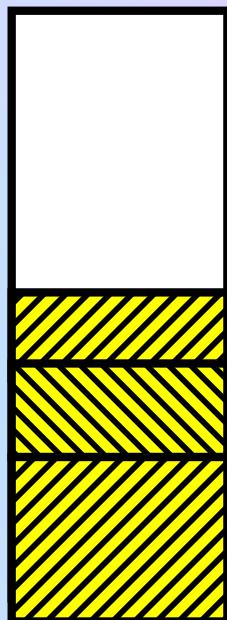
Kiskis

Kak pámpur i mátán ái Káláu
i pákánbung iau ruruna

Matmatuk hanhan

A lu marmaras hanhan i kak láklák namurwa Karisito

Epe 1: 13-14

2Ko 1: 21-22

Epe 4: 22-24

ARATINTIN 16: NGÁDÁH GITA GAGAS PALAI NGOI Á SÁPKIN TATALEN ÁKTE KIR NIÁN?

Támin aratintin ur on á Aratintin 16: Sál gita mur on suri gagas palai sápkin tatalen er ákte kir nián a ngoromin. Gita lu sung suri Tanián ái Káláu na tangan git má ngorer giták long artálár on suri gagas palai sápkin tatalen. Má gita kákir suri mánán timan Káláu má suri mánán timani mul i kán pinpidan.

A. Tatalen a kir nián

1. Dánih á tatalen er a kir nián?
2. Má aiá a lu kopkom pas til ái á tatalen er a kir nián?

HOLHOL → LONGOI → KIR NIÁN → TATALEN → WÁN

3. A ngorer má i sál imi katbán lol bos. Pákánbung u mur on má uk bana pasi sál aru i rákán. Una ilwa pasi kesi tur diar. Má ngorer uk murwa pasi kesi rákán má kam tu balbal mur on marán pákán sang, uk lu balbal mur i sál erei urami. Má ngo u balbal longoi marán pákán ngorer, ki káperte u lu lala hol suri. Kam tu láklák on ngorer kabin ákte kir nián i kam hol. Má a ngorer mul i dan sal a ararák. Ngo dan a sal no sár uri kesi rákán, ki kesá rákán na más.

B. Artohtoh

1. Artohtoh ái á holhol a tapam hut ami hol kán kálámul.
 - a. I te pákán a talas ngo a sápkin táit.
 - b. I te pákán, a ngorer i lain nemnem git kákir suri, mái sár gitá mur i sál kápate kuluk suri kipi.
2. Ngádáh suri artohtoh, a sápkin táit? Eba 4:15
3. Atul á táit a lu lami kálámul uri sápkin:
 - a. Satan Mar 1:13
 - b. Tan táit tili naul bim Gal 1:3-4
 - c. Kággit nemnem sang Iak 1:13-15
4. Ngádáh, a arwat suri suka bámai artohtoh? Eba 4:16 [1Ko 10:13]

C. Sál suri táo alari

1. Gita kaleng suri kággit worwor artálár mai dan sal a mon i rákán. Ngo iau nem i arkeles i sal kán dan, ki ina lala him sang suri longoi ngorer. A arwat suri ina bat kári dan suri nák sal uri kesi rákán dan sár. Mái sár ngo ina bat kári dan adi lal i kesi pásgun dan sár, ki dan er na sal gut ami iáitin bat er iau bat. Má ngo ina bat kári dan suri nák sal uri kes sár á rákán, ki ina han urami pokon er a ararák ái á dan suri inak bat kári iatung suri nák sal uri kes sár á pásgun. Má ái á pokon án ililwa.

Suri gagas palai tatalen ákte kir nián a ngorer sár mul. Ina sung Káláu suri nák inngas tari bos holhol dách iau mur on er kápate kuluk . Ngo iau turpasi longoi ngorer, ina mákái gut ngo kak tu ilwa pasi besang i bos táit kápate kuluk. Ina hol on gut ngo káp iau te arwat suri ilwa pasi lain sál. Mái sár ina tungai sung Káláu suri nák tangan iau ináng kelsei tatalen erei. Má ina rakai mul suri abálbál pas rung er iakte asáksákna di mai kak tatalen er ákte kir nián iatung i kak liu. Ina sung di suri da hol palai kak sápkin tatalen iakte longoi uri narsá di.

Má ngo ina tungai sung Káláu suri nák inngas tari kán artangan ur singing, namur na tangan iau má nák inngas tari sál er ina han pas alari ngoi (1Ko 10:13). Ina lu balbal arsuar sang mai artohtoh er na lam iau uri sápkin. Má ina lu sung Káláu suri na tangan iau i pákánbung er iau arsuar mai artohtoh. Ina sungi suri na arilang i iau inak elah alari sál er iau mur on

tungu, er a lam iau uri sápkin tatalen. Má ina gátna rang turang mul suri dák sung tangan iau má suri dák lu balbal tintinlán i iau ngo ngádáh má ák ngoi á kak liu.

2. Ina keles palai sápkin tatalen ákte kir nián erei i kak liu mai lain tatalen er a pilpil:
 - a. Pákánbung ngo ái Satan a tohtoh iau. Epe 6:10-17 [Iak 4:7; Mat 4:1-11]
 - b. Pákánbung ngo tan táit til main i naul bim a tohtoh iau. Tgk 39:6-12 [2Ti 2:22]
 - c. Pákánbung ngo kak nemnem sang a tohtoh iau. (Mámáhat 12a)
 - (1) 1Ko 9:24-27 Una kátlán kalengna iáu sang suri unák longoi bos tatalen er na tangan iáu má unák talas uri kam Konom má kam Tám Araliu: wásái má aratintin i pinpidan, sung, han suri lotu tiklik mai bos tám ruruna...
 - (2) Gal 5:16 Gama láklák i sál Tanián a Pilpil a apislai uri kamu hol, má ngorer káp gama te tar gam uri nemnem káián kápán páplun.
 - (3) Pil 4:8-9 Gama aksimi kamu holhol i bos táit er a nokwan má matananu di sormángát on ngo a kuluk. Ngorer gama aksimi kamu holhol i tatalen án parai támin masik, má i tatalen a nokwan, má i tatalen án mur arwat pasi talar. Má gama aksimi kamu holhol i bos tatalen er a pilpil, má i tatalen án akuluknai bál kálámul, má i tatalen matananu di sormángát suri ngo a kuluk.
 - (4) 2Ti 2:22 ...una kaplah alari boh sápkin tatalen erei bos kaukak di lu nem suri da longoi. Á iáu tiklik mam rung gam lu lotu uri narsán ái Konom mai pilpil án bál gam, gama lu tiptipar namurwai tan lain tatalen ngoromin. Na nokwan i ninsin i gam, má gama lu muswan uri narsán ái Káláu, má gama lu mánmai tan kálámul má kis matau tiklik mam di.
 - (5) Sak 119:11 Iakte punmai kam pinpidan imi balang suri ina káp longoi sápkin uri narsam. [2Ti 3:16-17] (Mámáhat 12b)
 - (6) Kis 4:14-15 Koion una láklák namurwai sál di lu láklák ái á tan tám sápkin, ái sár una kaplah alar di má unák mur i kam sál sang.
 - (7) [Luk 22:40,46] Gama sung Káláu suri koion gama pur i pákánbung án artohtoh.
 - (8) [Rom 12:1-2] A kuluk ngo gama hol tangrai tan táit no minái iakte parai si gam, má gama lu hol páptai mul i tilik armámna káián ái Káláu uri narsá gam. Má ngorer, rang buhang, iau sung gam ngo gama rusan tar gam sang ngorer i lain osmapak ur si Káláu. Matngan osmapak er gama tari, na matngan ngorer a liu be. Ngo gama longoi ngorer, ki gamáte tar kunla gam ur káián ái Káláu, má ái a agasgas pasi bál ái Káláu. Minái á matngan lotu a nokwan má a támin. Koion gama tin murwai matngan ninsin naul bim. Ái sár gama mángát pas Káláu suri nák ahutngin i kamu hol má kamu liu nák lu ararkeles hanhan. Má ngorer gama artálár suri gama mánán pasi nemnem si Káláu er a kuluk má a nokwan má a agasgas pasi bál.
 - (9) [Kol 3:2] Gama ekesi atri kamu nemnem má holhol nák tántán urami bát suri tan táit imi.
 - (10) [Iak 5:16] Gam keskeses gama lu aposoi kamu tan sápkin tatalen arliu i gam, má gamák lu sung mul sur gam arliu, suri ái Káláu nák aliu pas gam. Kabin sung káián bos tám nokwan a mon i kán rakrakai mák tapam hut i lain wán til on.
 - (11) [Kis 24:16] Kálámul a lu nokwan, káksiai ngo a pur ahit á pákán, wa a lu aptur kaleng mul i keskesesá pákán er a pur.

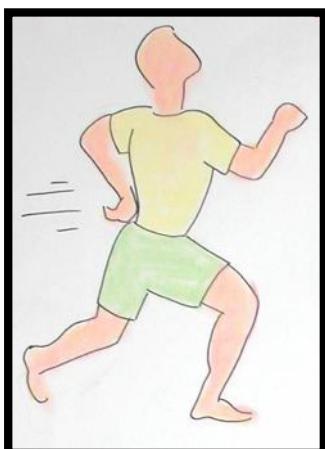
D. Ngo kak ararguna mam Káláu na lu marmaras hanhan má ák lu taltalka pátum iau uri narsán, ki holhol má nemnem suri tan táit án naul bim na lu sososih sang.

1. Ái Iesu á sukán wain muswan, má git á bos rákán. Ngo gita kaplah alari, ki káp gita te long arwat pas tekesi táit: Ioa 15:5, 8
2. Ngádáh, a kuluk ngo gita su bah git uri koner a parai ngoromin:

Má kes mul á worwor erei i pinpidan si Káláu, a parai ngo, “Á iau ina Kák gam, má á gam gama rang natung káláu má rang natung tahlik.” Lain rang buhang, ái Káláu ákte longoi kán tan oror taru minái ur si git. Má ngorer gita apilpil pas git sang mai hol palai bos táit er a long adurwán i kápán páplun má taníá git mul. Má kabin git rumrum i Káláu, ki gita rusán kunlai kángit liu uri narsán. 2Ko 6:18 - 7:1

3. Ngo kángit mánán sur Káláu na lu marmaras hanhan má ák lu taltalka pátum git uri narsán, ki ninsi git ák lu kopkom hanhan ngoro ninsin sang. Ák lu arkeles ami nárumb i git, má ngorer kángit tatalen a apos tari ngo ákte arkeles i kángit liu. Pil 1:6
4. Ngo gita tungai han uri narsán ái Káláu má ái Káláu ák lu tur áklis mam git, ki ái Káláu a himnai tan táit no mák pukdai suri ák akulukna git. Má a parai mul ngo “Káksiai ngo tan táit erei a taun pápta git, ái Koner a mámna git a lu tangan git, má ngorer gitá sorliu ekes pala!” [Rom 8:28-39]

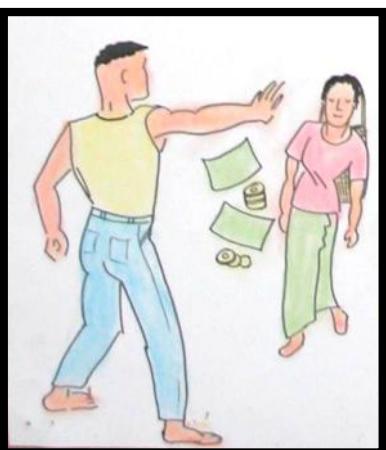
Ngádáh gitas gagas palai ngoi á sápkin tatalen ákte kir nián?

1Ko 9: 24-27 - Una kátlán kalengna iáu sang, wásái má aratintin i pinpidan, sung, han suri lotu tiklik mai bos tá m ruruna. Una longoi bos tatalen er na tangan iáu má unák talas uri kam Konom má kam Tám Araliu.

Gal 5:16 - Gama láklák i sál Tanián a Pilpil a apislai uri kamu hol, má ngorer káp gama te tar gam uri nemnem káián kápán páplun.

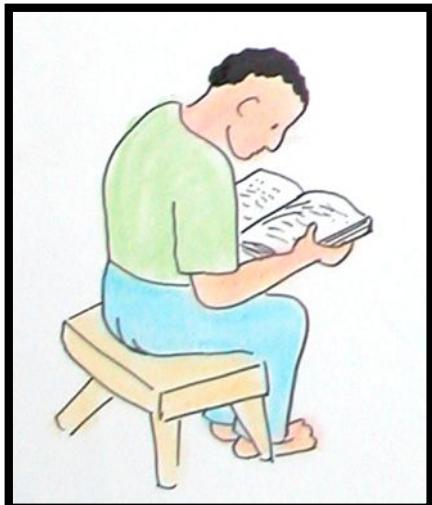

Pil 4: 8-9 - Gama aksimi kamu holhol i bos táit er a nokwan, má i tatalen án parai támin masik, má i tatalen a nokwan, má i tatalen án mur arwat pasi talar. má i bos tatalen er a pilpil, má i tatalen án akuluknai bál kálámul, má i tatalen matananu di sormángát suri ngo a kuluk.

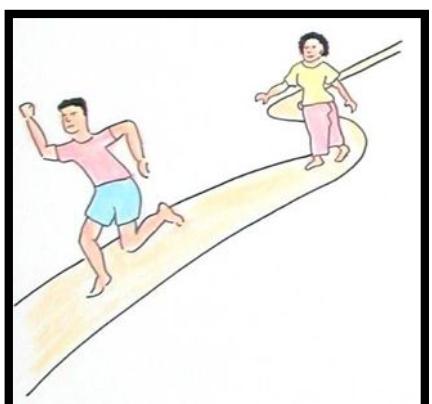
2Ti 2: 22 - Una kaplah alari boh sápkin tatalen erei bos kaukak di lu nem suri da longoi. Na nokwan i ninsin i gam, má...muswan uri narsán ái Káláu, má...mámnaí tan kálámul má kis matau tiklik mam di...

Gagas palai sápkin ákte kir nián

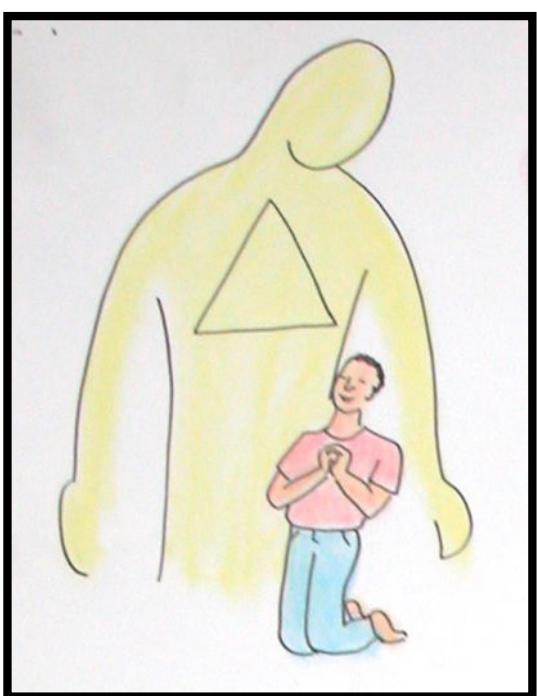
Sak 119: 11

Iakte punmai kam pinpidan imi
balang suri ina káp longoi sápkin
uri narsam.

Kis 4: 14-15

Koion una láklák namurwai sál di
lu láklák ái á tan tám sápkin, ái
sár una kaplah alar di má unák
mur i kam sál sang.

Ái Iesu á sukán wain muswan, má
git á bos rákán. Ngo gita kaplah
alari, ki káp gita te long arwat pas
tekesi táit. Ioa 15: 5,8

“Á iau ina Kák gam, má á gam
gama rang natung káláu má rang
natung tahlik.” ...Má ngorer gita
apilpil pas git sang mai hol palai
bos táit er a long adurwán i kápán
páplun má taniá git mul. Má kabin
git rumrum i Káláu, ki gita rusan
kunlai kángit liu uri narsán.

2Ko 6: 18-7: 1

ARATINTIN 17: SURI DÁH GITA HOL PALAI SÁPKIN?

Támin aratintin ur on á Aratintin 17: Aratintin minái a atalsai sálán hol palai sápkin di longoi uri narsam, má ák parai suri una lain mákái liu si Iesu má kán tan tohtohpas er a tari suri mur on. Aru á matngan sál mul a toh tari. Mulán, una sung koner u longoi sápkin uri narsán suri nák hol palai kam sápkin. Má áruán, á iáu sang una hol palai sápkin lite a longoi uri narsam.

A. Bál sák pagas (Mámáhat 17a)

1. Bál sák a lu tapam hut tili togor kápte te anokwai.
2. Ngo u tuti kátnágán kikim i tekesá hat mák ráp, má ngo kápute ololoh on má kápute lárlárwai suri nák mah, kum erei na tutun má nák pim ami katbán má na tapam hut i tilik manu. Má ngo kápute ololoh on mák inan, ki na inan kusi kátnágán kikim ngo da kut palai. Bál sák pagas a ngorer mul. Ngo kápte te anokwai, togor er a akopkomoi bál sák ki na apturi te lite taun bul. Te á pákán, bál sák a lu arahi mai minat. Ukte talas má ngo rang kámpup i git til hirá, a lu mon i kokos ngo dikte togor má dik lu arup arliu i di, má marán dikte mat on á tatalen án kokos.
 - a. Ái Káláu a parai ngo gita gagas palai tatalen án bál sák pagas. Epe 4:31-32
 - b. Kápate rakrakai singin bos tám ruruna ngo da pur uri tatalen án bál sák. On á buk Epeso pákán 4, ái Paulo a worwor ur singin bos tám ruruna. Epe 4:17
3. Bál sák pagas a lu asáksáknai kálámul ngorer i wah má a lu tok sáksáknai mul i lain homhom talum káián araturán. Má káp ngo a tu long bengta koner git mos mai sár, wa a sikip pasi mul i gasgas kángit sang.

B. Ngádáh gita mánán pasi ngoi ngo a mon i kángit bál sák? Minái á tan akiláng a aposoi bál sák pagas:

1. Kápte gasgas a kis i kam liu
2. Mosmosmos má perperek bia
3. Kis arsagil
4. Laklak i bál
5. Togor
6. Kápute bál tari kam liu ur si Konom

C. Ngádáh gita anokwai ngoi á bál sák pagas?

1. Una sung Káláu má nák tangan iáu suri unák hol palai má arsok palai kám bál sák.
2. Pákánbung ngo u sung ur si Káláu, una tari kam bál sák ur singin.
3. Sung Káláu suri nák inngasi singim á káplabin sápkin tatalen er turam a longoi uri narsam. Siari á iáu sang gut u long táilnai sápkin uri narsán.

D. Táit a asáksáknai kam liu mák tari bál sák singim: (Mámáhat 17b)

1. I te pákán git no git áslai matngan ásásla minái ngo git mam tur git a lu pám i ángit segeu, ki gitá lu kis arsagil. Matngan tatalen minái a lu tapam hut tili kángit oror ngo kesi tur git a bauri, ngo kápgite hol kuluk má gitá lápka te sápkin wor uri tur git, ngo tekesi sápkin kes a longoi uri narsá git. A mon á aru sál a arwat ngo gita ilwa pasi i pákánbung a tapam hut á matngan minái. (Mat 18:21)
2. Aru sál er a ngoromin:
 - a. Bál sák pagas má kosoi sápkin di longoi mam iáu.
 - b. Hol palai sápkin di longoi mam iáu má arkabat kaleng.

E. Ngádáh una tur kaplah ngoi suri káp una te pur uri tatalen án bál sák pagas?

1. Ngádáh, u lu togor melek má u nem ngo ái Káláu na kelsei matngan liu erei? Togor melek ái á kesi sápkina lu kir nián i bál kálámul, má a kuluk ngo na ser sál suri keles palai (mákai Aratintin 16).
2. Togor sang kápte ngo sápkina, mái sár a kuluk ngo una sangar i long palai. Epe 4:26-27
 - a. Ngo di longoi sápkina mam iáu, una ilwai má iatung i kam hol:
 - (1) Ngo u ilwa pasi tatalen án bál sák pagas
 - (a) Bál sák na kis pagas ami balam
 - (b) Una ser suri ngádáh una kosoi ngoi
 - (c) Kam kis án araturán na sák, má iáu mul káp una te kis kuluk má na amosrah iáu
 - (2) Ngo una ilwa pasi tatalán án hol palai
 - (a) Hol palai ami balam, má han lain worwor mam koner a longoi sápkina mam iáu suri anokwa gaur
 - (b) Koion á hol páptai mul á sápkina er
 - (c) Uk sengsegeng má

F. Suri dáh una lu hol palai sápkina di longoi mam iáu?

1. Kabin ái Káláu ákte hol palai kam sápkina. Kol 3:12-17
2. Worwor artálár mai tám him kápate mánmai turán: Mat 18:21-35
 - a. Kabisa a hol palai kán tinákum á tám him er arwat mai 10 milion á pirán tabal.
 - b. Mái sár tám him er kápate hol palai bul i tinákum si turán er a arwat mai 10 á pirán tabal sár.
3. A mon á kágít him má worwor talas gita kipi uri narsán matananu: 2Ko 5:16-20
 - a. Git á kaungán ái Káláu ur main i naul bim. b. 20
 - b. Kágít worwor talas: tan kálámul da arkabat kaleng mam Káláu, má da arkabat kaleng i di sang mul. b. 18-19
4. “Kápte kes na ser pasi sápkina i gam,...má gama pilpil má nokwan”. On á buk Pil 2:14-16a, ái Paulo a parai ngo “gama para talsai si di á pinpidan án liu”.

G. Ngo ukte asáksákna tekes, minái á sál una mur on.

1. Una mulán sung ur si Káláu.
2. Apos noi keskeskes ur si Káláu á bos táit er u longoi kápate nokwan.
3. Aposoi mul ur si koner ukte long sáksáknai. **Koion á para te táit mul ami iátin suri panpan kári táit ukte longoi, má koion á parai ur on sang ngo ái ákte longoi sápkina uri narsam.** Mat 5:23-24, Mat 7:3-5
4. Long timan kalengnai táit a sák, ngo anokwai mai pirán tabal. Ngo ukte sipki tekesi táit singin, ki a kuluk ngo una tar kaleng on singin. Luk 19:8-9
5. Kam him suri hol palai sápkina turam a longoi mam iáu, mái sár kápte ngo kam talar suri longoi holhol si turam suri na hol palai sápkina u longoi mai. Ái sang na ilwa pasi suri na hol palai kam sápkina ngo kápte. Kam talar sár suri kam tatalen na nokwan i katbán matananu má oboi bál matau i katbán i di. Rom 12:18

H. Ngo a mon i taun imi katbán boh tám ruruna i kesá lotu, dánih má gita longoi?

1. Gita tirwa kalengnai kágít liu sang. A tu malmu si git suri mákai sápkina kán lite, má kápte git lu sangar i mák pasi kágít sang. Git no git bos tám sápkina. Mat 7:3-5. Gita anokwa tálnai kágít sápkina besang.
2. Ngo kesá tám ruruna ákte longoi sápkina, má ngo a nokwan ngo da parai uri mátán:
 - a. Una han uri narsán má lain worwor mai suri. Mat 18:15
 - b. Ngo kápate alongra singim, ki una long pas tekes ngo te na ru mul má gamtulák worwor mai. Mat 18:16

- c. Má ngo kápate alongra si gamtul, ki gamtula lam pasi uri katbán matananu án lotu suri dák obop kándi te holhol ur on. Mat 18:17
- d. Má ngo kápate alongra besang singin matananu án lotu, ki gama tu mákmákai ngoro kálámul kápate ruruna – mái sár gama mámnaí. Ái Karisito a parai ngo gita lu sung sur di á kángit tan kurtara. Mat 18:17; Mat 5:44-46

I. Ngo a mon i kis sáksák i katbán tan lotu, ki ngádáh na ngoi? Epe 4:11-16

1. A is á kápán páplun ái Karisito? Má na is á aratámán ngo mát na mon ami bát? Rom 12:5 [1Ko 12:12-13; Epe 4:4]
2. Ngo u tárái kikim má uk áslai rangrang, káp una te parai singin ngo “Iáu ngul án kiking.” Erei kápntate tángni kikim nák mah! Auh, una ololoh on suri nák mah. Má ngo kápate kes i kam hol mam tuam er gaur kes mam Karisito, ki una longoi ngoromin. Ngo turam a longoi mam iáu á tatalen pinpidan a para talsai ngo a sápkin, ki una longoi ngorer a parai i buk Mat 18:15-17. Mái sár ngo pinpidan kápate parai ngo sápkin á erei, mái sár gaur turán káp gaur te sormángát suri sál dák gaura mur on, ki una longoi ngorer a parai á buk Rom 14:1-15:7.
3. I te pákán git lu para asosih i lite lotu ngo rung tili lotu erei. Gitá parai gut ngo: “Kápate nokwan á kam holhol,” ngo “Iáu tám merok.” Má kápate kuluk á ngorer. Ái sár gita him tiklik mam di ngorer sár git lárlárwai kik git er git tárái.
4. Ngo gita para asosih i kesá lotu ngo rung tili lotu erei, ki kápán páplun ái Karisito a áslai lala rangrang. Git mákái onin ngo tan lotu di tur arsagil kabin di lu mos arliu i di. Suri dák git má lu longoi ngoromin? A kabin ngo git lu hol apakta pas git. (Ái Satan a pur tilami bát kabin a lu hol apakta pasi sang ami bál.) Ngo git apturi bál sák má ák mon i tur arsagil i katbán boh tám ruruna, ki kápte git láklák namurwai tatalen án hol palai má tatalen án arkabat kaleng.

Táit suri ngurkai:

- Dánih má gita longoi? Ngádáh má gita tángni ngoi á tan lotu suri dák tur talam kaleng má dák hol palai dánih dikte longoi kápate kuluk? Má ngádáh gita tangan di ngoi suri dák amahi manu er ákte kis má ák mon i pupuár i kápán páplun ái Karisito?

Táit una himnai ami kam liu:

- A mon te bál sák er i balam? Ngádáh, gaur turán tur arsagil? A kuluk ngo una hol palai má gaurák arkabat kaleng ái turam. Ngádáh una longoi ngoi? Onin á pákánbung suri longoi. Una hol tangrai besang suri sál una mur on má unák long anokwai taun erei.

Bál sák a lu tapam hut tili togor kápte te anokwai

Epe 4: 31-32

Epe 4: 17

Epe 4: 26-27

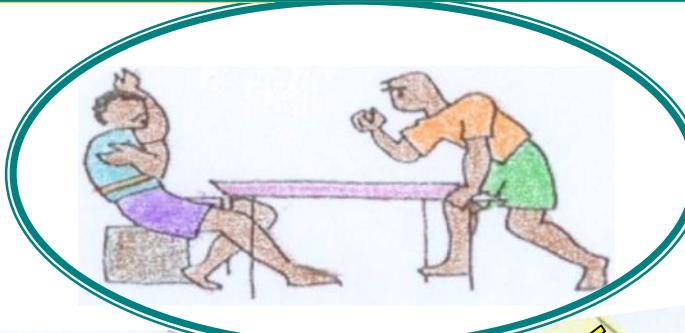
(Koner a asáksákna iáu)

**Bál sák pagas a
ngoro wah mák
lu tok sáksáknai
homhom talum
kán araturán,
má a skip pasi
mul i gasgas
kángit sang.**

Hol palai sápkin, ái á sál una ilwa pasi

Di longoi sápkin
mam iáu

Mat 18: 21

Bál sák a kis
pagas ami bál

Ser sál suri
kosoi

Kis án araturán na
sák; kam kis
kápnate kuluk má
na amosrah iáu

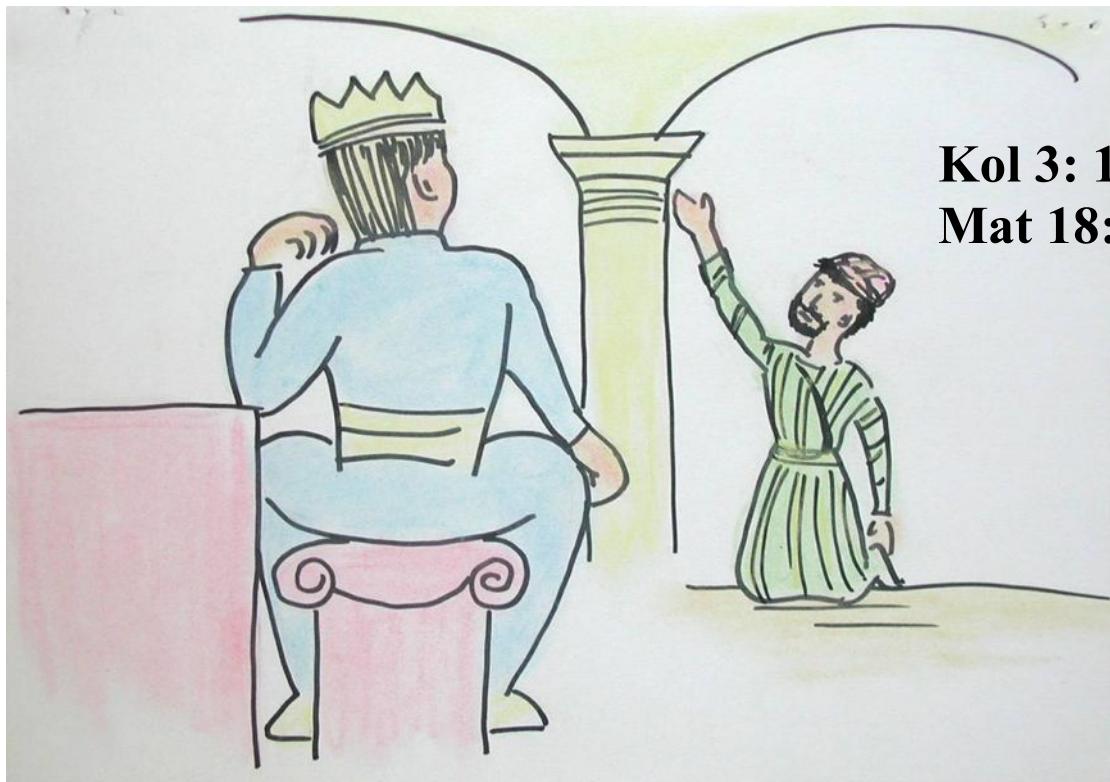
Koion á hol
páptai mul

Hol palai;
worwor mam
turam suri
anokwa gaur

Sengsegeng

Suri dák gita hol palai sápkin?

Kol 3: 12-17
Mat 18: 21-35

**Kabisit a hol palai kán tinákum á tám him er a arwat
mai 10 milion á pirán tabal.**

2Ko 5: 16-20
Pil 2: 14-16a
Gal 5: 13-15

**Mái sár tám him er kápate hol palai bul i tinákum si
turán er a arwat mai 10 á pirán tabal sár.**

Aratintin 18: GIT Á TAN ARATÁMÁN GIT RURUNA, NGÁDÁH GITA KIS NGOI?

Támin aratintin ur on á Aratintin 18: Aratintin minái a worwor suri kiskis án aratámán ngo a lala támin táit taladeng. On á Buk Tabu a mon i aratintin suri talar káián kálámul uri narsán kán wák, má talar kán wák uri narsán kán pup. Ái Káláu a oboi aratámán suri na pokon kándihat támán suri kipi aratintin sur Káláu má suri arakrakai i kándihat támán ruruna.

A. Aratámán di ruruna, di matngan aratámán ngádáh?

1. Ái Iesu a lu kis i katbán kándihat kiskis án aratámán.
2. Di lu rakai mai kebeptai lain ararguna arliu i dihat.
3. Liu má tatalen kándiar ái kákán máí mámán kalik a inngas tari ninsi diar er a but pas tili kándiar ruruna.
4. Ararguna kándihat támán a toh tari mámáhat i tatalen káián ái Káláu.

B. Dánih a parai ái Káláu suri talar káián keskeskes tili dihat támán? (Mámáhat 18a)

1. Gam á tan káláu, gama lu mámnaí kamu tan wák ngorer ái Karisito a lu mámnaí kán matananu. Epe 5:25
2. Gam á bos tamankak, koion gama lu balbal soksokoi bál rang nat gam mai marán aranokwa uri narsá di, da káp tabureng má káp da tini longoi lain tatalen. Kol 3:21
3. Gam á bos wák, gama tari rumrum si kamu tan pup má gama lu rusan tar gam uri lalin kamu tan pup mul. Epe 5:22
4. Gam á tan kalilik, kamu talar suri taram i rang kák gam máí rang mám gam, kabin a nokwan suri gama longoi ngorer. Epe 6:1 [Kol 3:20]

C. Ái rung di lu kis singin aratámán di ruruna, ngádáh na tangan di ngoi?

1. Tan tamankak til main i naul bim, da mur i totohpas si Káláu, má da mámnaí rang nat di ngorer ái Káláu a mámna git.
2. Tan kalilik da kip mánán suri armámna si Káláu i pákánbung di mákái tatalen si tata máí nana. 2Ti 1:5

D. Awon á talar káián kákán kalik má mámán kalik: (Mámáhat 18b)

1. Armámna arliu i diar ái tata máí nana, ái na inngasi tilik armámna si Káláu uri narsán rang nat diar.
 - Kiskis án aramokson a tur kiláng i kiskis si Karisito tiklik mai boh tám ruruna.
2. Una toh tari lain totohpas i bos táit no una longoi.
 - Tan kalilik di lu kip mánán tili totohpas di lu mák pasi.
3. Ngo á iáu á káláu u tamankak, a kuluk ngo rang natum má kam wák da mák ilmi ngo kam liu a lu para agas Káláu i bosbos tatalen no u lu longoi. Má ngo á iáu á wák u tinánkak, a kuluk ngo rang natum má kam pup da mák ilmi ngo kam liu a lu para agas Káláu i bosbos tatalen no u lu longoi.
4. Una mámnaí rang natum má inngasi uri narsá di ngo di bop sang i balam.
5. Ololoh i kermam
 - Koion á bal parai worwor án armongoh kalim; una lu para masiknai wor er na tangan di.
6. Una aksimi ruruna káián rang natum suri da lu ruruna i Káláu má da lu ruruna mul i kán pinpidan.
 - a. Una táilna di mai wásái pinpidan i katbán kamu kiskis án aratámán má worwor suri sálán má aratintin da kipi til on.
 - b. Gamhat támán a ararkeles i sung kári namnam i pákánbung án namnam.
 - c. Wásái má puksai tan pukpuksa tili pinpidan ur singin rang natum.
 - d. Gama lu sung arliu sur gam sang i bosbos bung.
 - e. Bál kalik má ninsin, ái á lala támin táit, má ngorer una oboi lain aratintin i bál di suri nák ngorer i kábukis i kándi liu.

E. Talar káián aratámán di ruruna

1. Pokon bos kalilik di kip aratintin ái suri mánán i ninsin ái Káláu
2. Pokon di mulán kip aratintin ái suri kátlán kalengnai kándi hol má kándi tataLEN
3. Ararguna kán aramokson, ái á tohtohpas suri ararguna si Karisito mai kán matananu
4. Aratámán di ruruna di lu arakrakai i lotu
5. Lain aratámán di ruruna di lu tángni liu án malar ák lu kuluk

F. Talar káián aramokson

1. Talar káián káláu a kila
 - a. Kán pup á wák ái á lul á aratámán ngorer sár ái Karisito a lul i kán matananu án lotu. Epe 5:23
 - b. Na lu mámnai má tángni kán wák. Epe 5:25, 28-29; Kol 3:19
 - c. Na lu rumrum i kán wák má lain ololoh on. 1Pe 3:7
2. Talar káián wák a kila
 - a. Na lu rumrum i kán pup. Epe 5:22; Kol 3:18
 - b. Na lu rusan tari sang uri lalin i kán pup. Epe 5:22; Kol 3:18
3. Git á bos tám ruruna, gita rusan tar git arliu i git sang. Epe 5:21; Kol 3:12-17

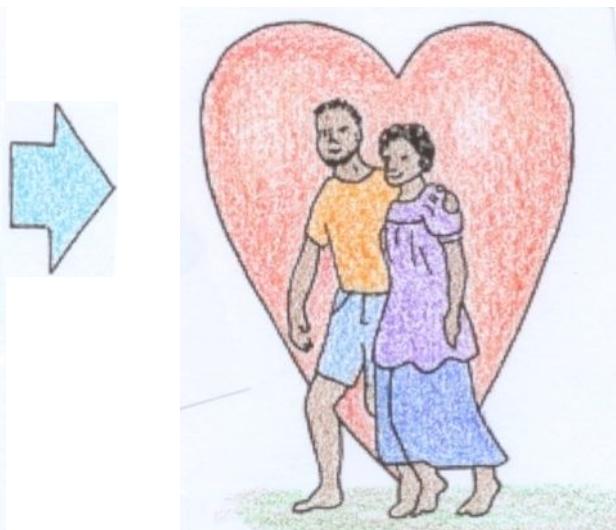
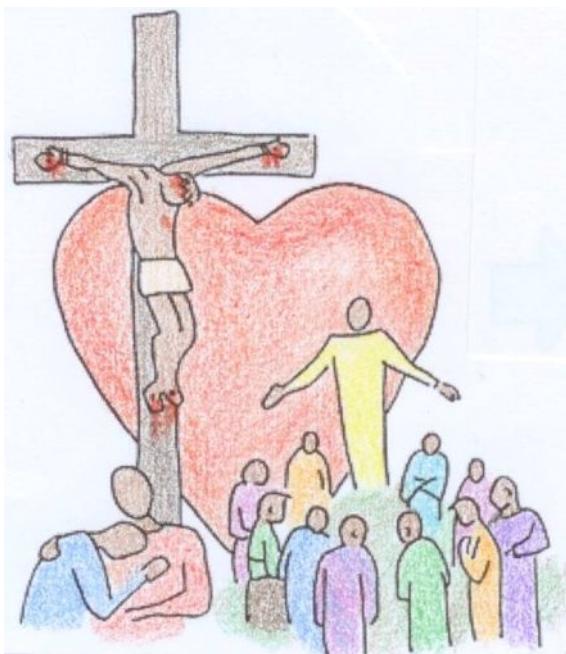
G. Talar káián kákán máí mámán kalik. 2Ti 1:5 (ruruna a támin muswan)

1. Kákán má mámán kalik diar á tátáil uri kiskis án aratámán.
2. Gita ololoh i rang nat git:
 - a. Kápán páplun
 - b. Hol
 - c. Tanián
3. Gita lu atintini rang nat git suri dák talas uri kándi talar má long arwat pasi.
 - a. Kalik a lu mánán i mur i tataLEN án taram, ái na oboi lain wán, má na lu áslai sengsegeng mul.
 - b. Kalik kápate mánán i mur i tataLEN án taram, ái na áslai rangrangas, má taun na kabat páptai.
4. Gita lu anokwai rang nat git ngorer sár ái Káláu a lu anokwai rang natun – kabin a mámna di. Eba 12:5-11

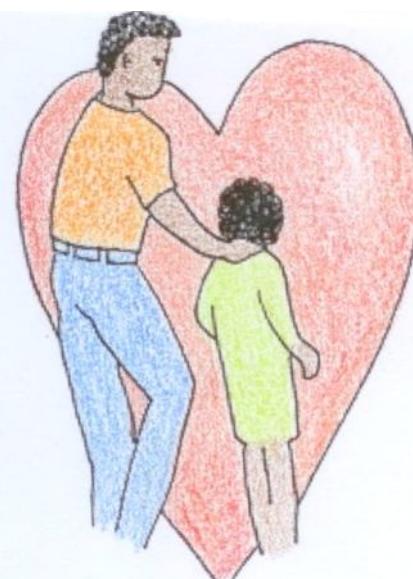
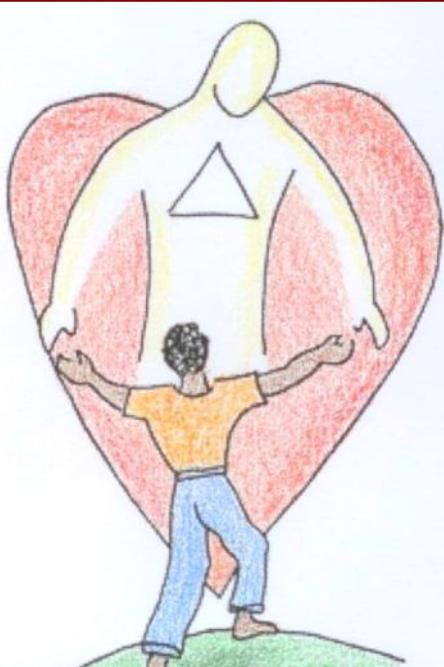
Ararguna kándihat támán a toh tari mámáhat i tatalen káián ái Káláu.

Gam á tan káláu, gama lu mámnaí kamu tan wák ngorer ái Karisito a lu mámnaí kán matananu. *Epe 5:25*

Gam á bos wák, gama tari rumrum si kamu tan pup má gama lu rusan tar gam uri lalin kamu tan pup mul. *Epe 5:22*

Tan kalilik da kip mánán suri armámna si Káláu i pákánbung di mákái tatalen si tata mái nana. *2Ti 1: 5*

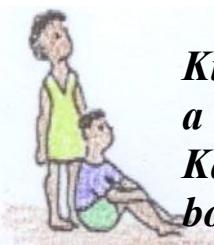
Gam á bos tamankak, koion gama lu balbal soksokoi bál rang nat gam mai marán aranokwa uri narsá di. *Kol 3: 21*

**Tamankak na mur i
tohtohpas si Káláu, má na
mámnaí rang natun ngorer
ái Káláu a mámna git.**

Awon á talar káián tata mái nana

1

Armámna arliu i diar ái tata mái nana, ái na inngasi tilik armámna si Kálau uri narsán rang nat diar.

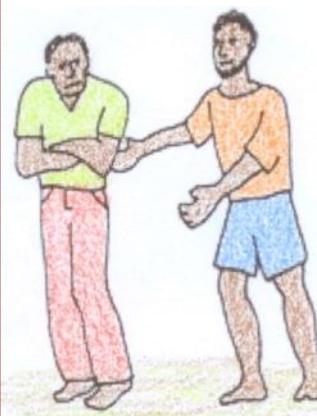

*Kiskis án aramokson
a tur kiláng i kiskis si
Karisito tiklik mai
boh tám ruruna.*

2.

Toh tari lain tohtohpas i bos táit no una longoi.

*Tan kalilik di lu kip
mánán tili tohtohpas
di lu mák pasi.*

3.

Kamuhat támán kis na tohtohpas uri singin tan lite.

A kuluk ngo rang nat gaur da mák ilmi ngo kamur liu a lu para agas Kálau.

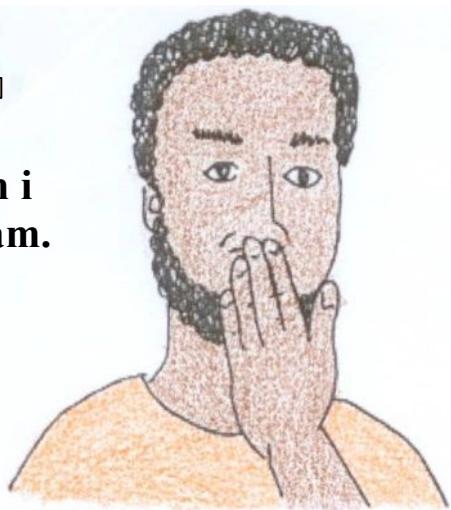
Una mámnai rang natum.

4.

5.

Ololoh i kermam.

Una lu para masiknai wor er na tangan di.

Aksimi ruruna káián rang natum dák lu ruruna i Kálau má kán pinpidan.

6.

Wásái pinpidan i katbán i gamhat támán. Ararkelles i sung kári namnam. Wásái má puksai tan pukpuksa tili pinpidan. Sung arliu sur gam sang. Oboi lain aratintin i bál rang natum suri nák ngorer i kábutkis i kándi liu.

ARATINTIN 19: ERAN MÁ ÁMRAI PINPIDAN

Támin aratintin ur on á Aratintin 19: Aratintin i sál án eran má ámrai pinpidan tili Buk Tabu na tángni arbin má matananu dák gasgas suri longrai má dák lain talas ur on má nák taun uri kándi liu. Má aratintin minái na parai mul suri sál án ser kabin i sálán pinpidan i Buk Tabu.

A. Eran i arbin

1. Sung Káláu suri nák táilna iáu má nák tari mánán. 2Ti 2:2 [Sak 127:1-2]
2. Una mánán pas tálnai:
 - a. Tara dáh da kis i aratintin?
 - b. Dánih na kuluk si di suri da longrai?
 - c. Matngan dánih u nem ngo na tapam hut narsá di?
3. Ilwa pasi kuir pinpidan erei a arwat mai aratintin b. má c. imuni.
 - a. Lain aratintin i sálán tan buturkus.
 - b. Le páptai tan támin worwor una arbin mai.
 - c. Oboi tilik támin worwor er a kuluk ngo da hol páptai.
 - d. Kuir pinpidan er na atintin git sur sinih?
 - (1) Káláu
 - (2) Iesu Karisito
 - (3) Tanián a Pilpil
 - e. Ser suri dánih á worwor talas a kis i pinpidan erei.
 - f. Ser suri ngo a mon i te oror a kis i pinpidan erei.
 - g. Ser suri te worwor án akeng tili pinpidan erei.
 - h. Para talsai dánih a parai singim ái Káláu til on á pinpidan erei.
 - i. Para talsai ngadáh a arwat ngoi mai á kágít liu á pinpidan erei.
4. Kip talmi te táit uri tángni kam aratintin
 - a. Long te táit suri nák namnamin uri talngá di má na arwat mai kam aratintin.
 - Pukpuksa, hom, mámáhat.
 - b. Dánih mul una kip talmi suri tángni kam aratintin?
 - Tilik mámáhat ngo te táit una pukpuksa suri, ngorer i kuir kubau ngo kinleh.

B. Tahtahna uri pinpidan una ámrai

1. Worwor táil
2. Tahnai tan támin táit (2 uri 5 á támin táit)
3. Worwor artálár ngo pukpuksa namurwai keskeskesá tan támin táit
4. Arahráhi arbin má oboi uri liu

C. Pákánbung án ámrai pinpidan

1. Para tálnai tan támin táit u nem suri arbin mai (para talsai si di á tan táit una parai)
2. Bali parai mul i tan támin worwor er ukte parai i te tan matngan sál bul.
3. Bali mákmák kaleng i tan táit ukte parai má bali parai mul.
4. Parai si di suri dák ngurkai dánih dikte aratintin on, má ngadáh a arwat ngoi mai kándi liu.
5. Arahi mai bali parai sár i tan támin táit má kosoi tan argálta.

Eran má ámrai pinpidan 2Ti 2: 2

Aratintin i sálán

Ahat á argálta:

1. Tilik támin worwor – dánih da hol páptai?
2. Káláu – dánih a parai sur Káláu (Kákán, Natun má Tanián a Pilpil)?
3. Aratintin – a mon á worwor án akeng má oror má aratintin?
4. Á iáu má iau – dánih a parai ngo gitara longoi?

Le páptai támin worwor

1. Worwor táil
2. Tahnai tan támin táit (2-5)
3. Worwor artálár uri keskeskesá támin táit.
4. Arahrahi arbin má oboi uri liu

Worwor táil

1. Mulán támin táit
 - worwor artálár
 2. Áruán támin táit
 - worwor artálár
 3. Átuil támin táit
 - worwor artálár
- Arahrahi arbin**

**Gama han má gamák lam pasi
matananu suri da kalilik án
aratintin kaiak. Má gamák
atintin di suri da mur noi tan
pinpidan erei iakte tari si
gam.**

Mat 28: 19-20

Mat 7: 24-27

**“Má namur iau mákmák má iak mákái tilik
lala matananu di lala marán taladeng sang,
má kápte kes a arwat ngo na wás di. Mái rung
erei tili bos mát má bos worwor má bos
kabinhun no keskeskes on á naul matmatngan
pokon. Dikte oboi lusán i di a bal má dik top i
rákán báibái má dik sámtur iatung i mátán
táil i nián kiskis án kabisit má i mátán táil ái
Sipsip.” Apa 7 : 9**

SALT Teacher Resources - Poster helps

Bos artangan uri tángni tám aratintin án SALT

Aratintin 1 - NGÁDÁH GITA MUR ARWAT PASI NGOI Á MUSWAN?

Mámáhat 1

Atul i aun kubau a tur kiláng i kálámul:

- Kálámul kápate ruruna: kápte wán má kápte te pákán
- Kálámul a hutngin ruruna ngo ái Káláu a asengsegeng pasi: kápte be te wán
- Kálámul a matuk i kán ruruna: kubau a lain lur kuluk má a oboi marán wán

Atul á bokis erei a kis i lalin atul i aun kubau a tur kiláng i nirwán i ditul má ái á Kábukis i liu kán kálámul. Imi polgon bokis a kis i tan akiláng:

- Kesi akiláng a tur suri angagur (A ngo D)
- Kesi akiláng a tur suri muswan (M ngo T)

Aratintin 2 - ÁI KÁLÁU A MÁMNA GIT NGORO LAIN TAMANKAK

Mámáhat 2a

- Mámáhat er a kis i káisam a tur kiláng i Káláu má kán armámna er a sigil pas git main i naul bim (akiláng er a atul i goson a tur kiláng i Káláu, atul á kálámul on má a tukes á kepwen Káláu)
- Mámáhat er a kis i mingim a tur kiláng i tata til main i naul bim a ololoh i rang natun mai kán armámna.

Mámáhat 2b

- Mámáhat er a tur namur i atul i mámáhat er táil a tur kiláng i Káláu má kán armámna uri narsá git.
- Atul i mámáhat erei a tur kiláng i kalik a han alar kákán. Pukpuksa a kis i buk Luka 15:11-32. Mámáhat minái a kosoi á argálta er a parai ngo "Ngádáh git anokwai ngoi á kágít holhol er ákte ger suri ngo ái Káláu a matngan kálámul ngádáh?"

Aratintin 3 - ÁI KÁLÁU A MATNGAN KÁLÁMUL NGÁDÁH?Mámáhat 3a

- 1a) Ái Káláu a kis áklis: lamrut erei a bop kus a inngas tari ngo ái Káláu kápte te tangkabin má kápte te arahrahi (akiláng káián tara madar)
- 1b) Ái Káláu ái á Tám Akaksim (a parai sár má naul matmatngan pokon áng kis)
- 2a) Ái Káláu kán rakrakai a sorsorliu
- 2b) Ái Káláu a mánán i bos táit no má kápte arahrahi á kán mánán.
- 2c) Ái Káláu a káng i bos kuir no i naul matmatngan pokon; a káng i bos kuir no i bos pákánbung no.
- 3) Ái Káláu kápate arwat suri gita mákái (Támin ái Iesu di lu mákái i pákánbung a lu kis be main i naul bim, mái sár onin ái mul ák ngoro Kákán má Tanián a Pilpil kápate arwat suri mákái, má na ngorer pang i bung na kaleng mul ur main).
- 4) Ái Káláu a long git ngoro ái sang mák lu nem suri na lu ararguna mam git.

Mámáhat 3b

- Pákpák i kálámul a tur kiláng i Káláu. Bokis atul i goson a tur kiláng i Káláu atul á kálámul on má a tukes á kepwen Káláu.
- Atul á kálámul ditul hom mai bal a tur kiláng i Káláu atul i kálámul on má a tukesí kánditul mánán má tukesí kánditul holhol taru má a tukesí kánditul armárnna.

Aratintin 4 - NGÁDÁH Á KÁN BOS TATALEN ÁI KÁLÁU?Mámáhat 4

Mámáhat i purpur a tur kiláng i malilis káián ái Káláu. Má ngo na pur pas i tekesá sepen sián purpur erei, ki kápnate kunklán. Kalkoton sián purpur a tur kiláng i armárnna si Káláu er a támri bos pásgun purpur. Ná kápte purpur ngo kápte te kalkoton suri támri purpur. Lamrut a tur kiláng i nas er a muswan ákáklis mai pos i bosbos bung no, ngorer sár ái Káláu a lu muswan i bosbos bung no.

Aratintin 5 - NGÁDÁH GITA AKOPKOMOI NGOI Á KÁNGIT ARARGUNA MAM KÁLÁU?Mámáhat 5a

Táit erei a aririu a tur suri kilok. Má holhol ur on ngo minái á tan táit ngo gita lu longoi i bosbos bung. Pinpidan a parai si git ngo gita tungai sung áklis má gita tungai eran suri longrai kaungán ái Konom. Má a parai mul ngo gita mák namurwai worwor si Káláu ngo táit git hol on ngo git longrai a ngorer sang i pinpidan a parai, ngo kápte. Gita longoi ngorer kabin ái Káláu kápate arwat suri na longoi táit a lite alari táit ákte para páksi iatung i pinpidan ngo na longoi. Má gita lu tungai lotu uri narsán i Tanián.

Mámáhat 5b

Ákte talas gut á bos mámáhat á minái.

Mámáhat 5c

Tan mámáhat no dikte oboi bos worwor talas ur on. Mámáhat er a mon imátán piká ahat on (4), git mákái mátán sál a pasbat. Ái a tur suri Káláu a inngasi tan hutngin holhol ngo tatalen gita mur on. Mámáhat er a mon imátán piká alim on (5) a inngasi kálámul a mihmih i pákánbung a boptin.

Aratintin 6 - ÁI KÁLÁU A MON I KÁN HOLHOL TARU MÁ NEMNEM SUR GITMámáhat 6

- Mámáhat a kis i balsán káisam - ái Káláu a aksim git ngoro ái sang mai holhol má ililwa má mai ásásla. A nem suri ararguna tiklik mam git.
- Mámáhat muni iát er a kis tili balsán mingim - hol má ililwa má ásásla a ngorer i kar. Kángit hol a ngorer i ensin i kar a tari rakrakai. Má kángit ililwa a ngoro sitia i kar a lu ariwai kar. Má kángit ásásla a ngorer i kipkip kán kar a kis i terela. Má ngo terela na tálnai kar, ki na han banai gut i taun. Má ngo gita mur sár i kángit ásásla, kápñate kuluk mul; gita han banai taun mul á ngorer.
- Mámáhat idi lal a inngas tari ngo ái Káláu a nem i bos tám ruruna da tur talum má dák araturán mai.

Aratintin 7 - NAGOGON SI KÁLÁU A INNGASI KÁN ARMÁMNAMámáhat 7

Áir a aririú kári mámáhat a tur suri arpangia káián nagogon. Gita lala laes ngo gita kis pagas ami polgon áir kalar án nagogon má koion gita sorliwi. Máí sár kápgite arwat; git lu balbal so suri mur i kángit nemnem er a lite alari ngorer a parai i nagogon. Ái Iesu masik sár a liu namurwai arpangia án nagogon. Mámáhat er a mon imátán pika er turpasi tili kes ák han pang i sángul a tur suri sángul á arardos a áir kalar git.

Aratintin 8 - ÁI SINIH ÁI SATAN MÁ DÁNIH Á KÁN TAN HOLHOL TARU?Mámáhat 8a

Mámáhat i laion a tur sur Satan má pap a tur sur git. Má ngo git káián ái Karisito git talas ngo ái a rakrakai sorliu Satan. Mámáhat i Satan kápte ngo mámáhat muswan on, holhol sár káián tara madar. Muswan ur on, ái Satan a lu tur soura mai lain aur a malilis; mákái 2Ko 11:14.

Mámáhat 8b

I mámáhat minái a mon i atul á mámáhat a inngas tari ngádáh a lu pidir pas git ngoi ái Satan mai tan lalain táit.

- Isu a lala nem suri namnam, má ngo a mákái kolol iatung i ngisán wonwon ki ák lu han suri ani. Má pákánbung ngo a ani kolol erei, ki áng kai i ngisán wonwon.
- Mogi ngo a mákái kutun hat i polgon lengwen lamas er di puta páptai uri aun lamas, ki ák lu sarsara suri long pasi. Má pákánbung ngo a sarsara suri long pasi, ki áng kosar i limán kabin kápnate arsok palai kutun hat.
- Pap rokoi tili pokon a lala gáwár. Ái rung di lu torong pap rokoi, di lu kas tahni is a tuan inan i ais. Di lu obop atántádái ngisán is a lu pánpán urami bát má dik lu sámri ngisán is mai dár. Má ngo pap rokoi a lu dami dár tili ngisán is ki ák lu kuti kermen. Má ngo kán tu balbal longoi, is erei kán tu kuti kermen má ngorer ák ngin kalengnai dárán. Ák lu balbal longoi ngorer, ki namur ák lu sal no i dárán má ák lu mat.

Mámáhat 8c

- #1 a inngasi kálámul mai botol bia, kálámul a taba kán namnam, má aru diar kai i tatalen án ararit sara.
- #2 - kálámul a lu kon sur noi táit ngorer i pirán tabal má te táit mul ngo na artálár mai kán liu.
- #3 - kálámul a lu lala hol pasi sang
- #4 - kálámul a kai i tatalen án mátut
- #5 - tan kálámul di lu worwor kodong má para sáksáknai lite
- #6 - tan tatalen a lu lala nem on ái Satan: Bos tám ruruna tili keskeskesá lotu di lu togor arliu i di má dik lu tur arsagil. Má kesá tatalen mul, bos tám ruruna tili tolitolom lotu di lu togor arliu i di. Rung kápdite lotu di lu mákái ngorer ki dik lu hol on ngo kápte muswan on á Buk Tabu má dák lu parai ngo, "Mákái tatalen di lu longoi ái rung di lu lotu, kápate kuluk!" Ái Iesu a parai ngo naul bim na mák ilam git ngo git bos tám ruruna e ngo git armámna arliu i git.

Aratintin 9 - NGÁDÁH A NGOI MÁ GITÁ LU LONGOI SÁPKIN?Mámáhat 9a

Aun kubau a tur kiláng i liu kán kálámul. Kesá kálámul a kis ái Káláu imi katbán kán liu, má kes sang á kálámul a hol suri sang ami kán liu. Kálámul ngo a obop Káláu ami katbán kán liu na oboi tan lain wán ngoro kubau minái. Má kálámul a hol suri sang ami kán liu na ngoro kubau er a oboi wán kápate kuluk. Kubau erei na mákmák kuluk gut, mái sár kápnate obop te lain wán kabin ákte bures imi katbán.

Mámáhat 9b

Mámáhat minái a lain para atalsai tan dánih a kis i bál kálámul er a kis tili balsán mingim i mámáhat 9a (koner a hol suri sang). Tan toltolom ololas a tur suri tan sápkin minái má a ngorer sár mul á tan sápkin wán kubau:

- Bas - siksikip
- Kanih - angagur, sápkin holhol
- Muruk - up bing kálámul (man minái a malmu singin suri na up bingi kálámul mai kátngán keken)
- Rokrok - merok, ot bilingnai kálámul
- Bor - gong mai tan táit án nau bim, kon suri táit kán tan lite
- Pap - araturán sáksák, ararit mai wák ngo kálámul kápte ngo káián, ararit sara
- Paradais - hol apakta pasi, tatalen án bau

Kálámul kápate ruruna a ngoro kálámul di kápti mátán mai sepen kaen mák rau (2Ko 4:4; Mat 23:23-26).

Aratintin 10 - DÁNIH Á WÁN Á KÁNGIT SÁPKIN TATALEN?Mámáhat 10a

Mámáhat minái a tur kiláng i sál a kidut má sál a tápál (Mat 7:13). Tan mámáhat er tangrai sál a tápál a ngorer a parai i buk Rom pákán 1. Ngo git su bah git uri muswan, ki gitá lala han tepák uri katbán kuron ák han pang i pákánbung git má banai lala taun.

Mámáhat 10b

- Imi polgon áir imuni iát a ngorer mul i mámáhat 6 má 7 a tur kiláng i liu imi katbán nagogon, nagogon erei a para inngas tari suri ngádáh gita otoi ngoi á liu mai mámás. Áir a ráp sara, ái a tur kiláng i pákánbung git bauri nagogon.
- Mámáhat idi lal u mákái rumán pekpek má kálámul a kis imi polgon tarang erei di lu pek ur on. Má á git git ngoro kálámul minái. Marán pákán git lu ilwa pasi durwán tatalen má gitá lu lala talar mai ák han pang i pákánbung ngo ái Káláu a tokoi nit git ngo git longoi sápkin. Má lamrut a soi kálámul má luir mát er a sal, a tur kiláng i Káláu ngo a áslai rangrang má ák tinang mul i bál sur gitar ngo gitar longoi ngorer. Ái Káláu kápntate tari duk i gitar suri gitarák han pas alari sápkin. Kángitar ililwa sang.

Aratintin 11 - GIT MÁKÁI ARTANGAN SI KÁLÁU I ARALIUMámáhat 11a

- Imuni iát - mudán niár a ariuriu kári pitpitlik erei a para inngasi kángit ruruna til hirá ngo imi bál git a tu mudán sápkin sár a kis.
- Mámáhat i katbán - Ieremiá 17:9 a bit git ngo bál git a kág mai angagur má kápte te ululah ur on.
- Mámáhat imudi lal - a inngasi bál kálámul a eran suri longra pasi kaungán ái Konom.

Mámáhat 11b

- Mámáhat imuni iát - a inngasi láklák si Karisito uri kubau kus, tangkabin tili pákánbung a sung i num á Getsemane ák han pang i pákánbung di bás páptai uri kubau kus.
- Mámáhat imudi lal - a inngasi rumán pekpek má kálámul idí lal i tarang di lu pek ur on (ngorer sár mul i Mámáhat 10b). Mái sár inái a lu inngasi armáma si Káláu er a sigil pasi kálámul tili katbán pekpek, má ái á akiláng a tur suri dárán ái Karisito er a sal, má ái sár á sálán tan kálámul suri han pas tili katbán kuron. Má buk Rom 5:8 a para inngasi mul ngo i pákánbung git han sur Karisito, tukes sár á táit git kipi uri narsán, wa kágít sápkin sang!

Mámáhat 11c

- Mámáhat minái a arwat mai Mámáhat 10a, mái sár konomín a inngas tari ngo ái Iesu a pusak pasi rangrangas suri kágít ngákngák.

Aratintin 12 - DÁNIH Á ARALIU?Mámáhat 12

- #1 - git mákái atul i kálámul on á kuir minái ditul tur kiláng i kes sár á táit. Kálámul er a tur táil di kápti mai sen, a tur kiláng i kágít sápkin a kabat git. Kálámul mai tilik hat a tur kiláng i kágít sápkin kágít tu kipi tiklik mam git. Má átuil kálámul a tur kiláng i git er gita mat mai kágít sápkin. Mulán mámáhat minái a tur suri hol kaleng: a sálán ngo hol tangrai sápkin kam tu longoi má tapriu kaleng alari.
- #2 - a tur suri ruruna. Kálámul er a ruruna i táit a longoi ái Karisito iamuni kubau kus, má ngorer ákte sengsegeng alari sápkin; sen ákte mut kus.
- #3 - ái Káláu a kipi dárán ái Karisito i lus mák siu apilpil pasi bál git mai má gitá pilpil má.
- #4 - ák patak pas git ái Káláu suri gitá rang natun má ák obop git ami polgon áir.

Aratintin 13 - DÁNIH Á TAN AKILÁNG I LIU KÁIÁN TÁM RURUNA MUSWAN?Mámáhat 13

Awal á mámáhat minái a akiláng i tatalen kán tám ruruna. Má akiláng min kápate lu sangar i tapam hut i kágít liu. Ái á tan táit a lu kopkom hanhan má gita mákái namur i awon ngo sángul á kalang namur. I kágít liu gita mákái te arkeles má ái á akiláng ngo kágít ruruna a kopkom hanhan.

- #1 - nas a tur kiláng i talas
- #2 - longoi ngorer i worwor si Káláu a parai; Buk Tabu ái á worwor si Káláu
- #3 - aru kálámul a parai talsai ngo una mámna tuam
- #4 - kálámul min a lala kon suri tan táit án naul bim
- #5-8 - a talas sár gut

**Aratintin 14 - MINÁI Á SÁL SURI NGÁDÁH GITA SUKA BÁMIAI NGOI
Á KURTARA**

Mámáhat 14a

- Mámáhat erei i káisam - a inngasi liu káián kálámul a kis i kuron, má liu erei i kuron a tuan rakrakai. Kálámul a kápti mátán a tur kiláng i tanián kálámul a rau. Ungán rum a tur kiláng i kálámul kápate ruruna, má ngorer kápate ásla noi arasosah si Káláu (a áslai te sár).
- Mámáhat erei i mingim - a inngasi liu káián tám ruruna a kis i talas, ái na áslai kán liu ngo a lu pakpakta hanhan. Liu minái kápate sengsegeng alari rangrangas er gita banai, kápte. Pinpidan a parai ngo gita banai sang á taun on á hutngin liu er git kipi.

Mar 10:29-30 (dikte pukdai tili Good News Bible)

Ái Iesu a parai singin rung di lu mur on ngoromin, "Áá, ái rung er di aptur alari kándi malar ngo tuá di ngo rang kuk di ngo mám di ngo ái kák di ngo rang nat di ngo kándi num suri longoi kak him má suri him mai lain arbin, á di da atur páptai marán sang i tan pákánbung minái. Da atur páptai marán na sorliwi mar á rum má tuá di má kuk di má mám di má rang nat di má num - má da banai arabilbiling mul; má i tan bet er namur da atur páptai liu muswan er a kis áklis.

Minái á lain mámáhat suri para talsai suri dáh kápte git lu kis áklis i kuir er i balsán ming git. I buk Rom pákán 7, a parai si git ngo a mon i máhán, má te pákán gita pur uri sápkin. Má ngo git pur uri sápkin, ki ngorer git kaleng uri kuron (ngorer i balsán káisán i git) i kágít liu. Má araliu er git kipi, kápte sang ngo na bokoh. Auh, gita kipi sang. Mái sár a kuluk ngo gita lu para aposoi sang á kágít tan sápkin má kaleng uri talas (balsán ming git). Mákái 1Io 1:9.

Mámáhat 14b

Minái á mámáhat i tám arup til Rom, má a talas á worwor talas uri kán mermer.

Aratintin 15 - *SURI DÁH GITA PILPIL?***Mámáhat 15**

Mámáhat minái a inngas tari aru kalkuir i kágít liu án tanián. Worwor talas suri aru mámáhat imuni iát a para talsai i worwor talas suri mámáhat 12 má 14a. Bokis idi lal a arwat mai aru kinleh. Kinleh er a kis tili balsán káisam a kág mai dan. Ái a tur suri kágít kiskis tiklik mam Iesu Karisito i pákánbung a saras pas git tili sápkin. Sápkin a pah, má sálán ngo git sengsegeng má alari kágít sápkin tatalen má git kág mai artangan si Karisito. Kinleh er a kis tili balsán mingim, ái a tur kiláng i git er git matmatuk hanhan má gitá ngoro Karisito. Minái a ngorer mul i Mámáhat 1 er a inngas tari hutngin tám ruruna er a mon besang i te marán angagur i kán liu má a sáhár besang suri keles palai mai támin. Ararkeles minái na lu tapam hut i pákánbung ngo kágít liu án tanián a lu matmatuk hanhan.

Má ngorer kinleh er i balsán mingim a lu kágkág i pákánbung ngo git lu ngorngorer i Karisito. Mái sár kápgite akángái kinleh kabin kápgite hut i bos tatalen no er a nem on ái Káláu. Ngo ninsi git na aunges i kopkom, ki te á tatalen a mon i git na bokoh pas i pákánbung ngo git pur. Mat 7:24-27

Aratintin 16 - *NGÁDÁH GITA GAGAS PALAI NGOI Á SÁPKIN TATALEN ÁKTE KIR NIÁN?***Mámáhat 16a**

- Málálár imuni iát - una atintin iáu sang, ngorer i kálámul a rut i arkarsa mák sorliu.
- Áruán mámáhat - hat erei a tur suri taunán sápkin erei a arwat suri obop palai iatung pátmi kubau kus.
- Átuil mámáhat a tur suri tan táit til main i naul bim. Pil 4:8-9 a parai tan matngan táit gita aksimi kágít hol on alari tan táit til main i naul bim.
- Mámáhat idi lal a tur kiláng i matngan nemnem káián tan kaukak má tan tahlik. Pinpidan a parai ngo gita táu alari matngan nemnem erei a susdo git suri longoi.

Mámáhat 16b

- Mámáhat imuni iát a tur suri kálámul a aratintin má wásái pinpidan i Buk Tabu.
- Mámáhat er i katbán a tur suri kálámul a táu alari sál án sápkin tatalen (ngorer i pukpuksa sur Iosep má wák si Potipar, Tgk 39).
- Mámáhat idi lal a inngasi nemnem si Káláu suri ái sang na aliu pasi taniá git má gita rang natun sang.

Aratintin 17 - SURI DÁH GITA HOL PALAI SÁPKIN?**Mámáhat 17a**

Bál mos pagas a ngorer i suk a kabat git. A lu tokoi liu má kiskis án araturán. Kam nemnem suri asáksáknai turam er a longoi sápkin uri narsam, kam tatalen er a ngoro lamrut a soi bál ái Káláu. Matngan sápkin ngoromin a tar Iesu uri kubau kus suri ák ngoro arul uri kángit sápkin.

Mámáhat 17b

Mámáhat imuni iát a inngas tari tatalen án arngutuk arliu. Aru sál a kis má a kis má i lim git suri longoi ililwa - (1) kosoi sápkin a lu talkai kálámul uri bál mos pagas má ák lu hut i tilik taun on, ngo (2) hol palai sápkin má ák lu hut i sengsegeng.

Mámáhat 17c

Mámáhat minái a inngasi pukpuksa a kis i buk Mataio 18:21-35. Tám toptop a tur pukun kek i mámáhat imuni iát, ái sár mul á kálámul er i mámáhat idi lal a top i án pogong i turán suri kán tinákum kápate kosoi.

Aratintin 18 - GIT Á TAN ARATÁMÁN GIT RURUNA, NGÁDÁH GITA KIS NGOI?**Mámáhat 18a**

- Mámáhat imuni iát i balsán káisam a para inngasi liu án armámna si Iesu.
- Mámáhat imuni iát i balsán mingim - kiskis án ararguna kán aramokson na inngasi matngan tatalen má liu si Iesu.
- Mámáhat idi lal - kiskis án ararguna káián tata til main i naul bim tiklik mai rang natun, ái na inngasi matngan bál ái Káláu má kán tatalen ngorer i kán tilik armámna uri narsá git.

Mámáhat 18b

Bos worwor talas minái uri tan mámáhat keskeskes a talas gut.

- #2 a inngasi kálámul (er i mingim) a tohoi totor i kálámul a longoi sápkin uri narsán (er i káisam) ngo a tohoi suri tángni. Minái a oboi tohtohpas ur singin tan kalilik dák mák pasi.
- #3 - aratámán (er i katbán) di liu ngorer i tohtohpas si Karisito má a tohtohpas mul ur singin tan lite.

Aratintin 19 - ERAN MÁ ÁMRAL PINPIDAN**Mámáhat 19**

Kálámul minái a eran i te kuir pinpidan uri kán arbin.

SKELIM SALT KOS

Nem (raitim o lusim): _____ De: _____

**Wanem samting insait long kos kamap namba wan long tingting
bilong yu?**

Wanem samting yu no laik insait long kos?

Olsem wanem yu senisim pasin bilong yu behain long dispela kos?

Yu tingting long skulim husat long save yu kisim long dispela kos?
